

**Možnost zavedení sdílení vyměřovacích
základů pro stanovení důchodových práv
a zohlednění mimomanželských forem
soužití při stanovení důchodových práv**

Martin Holub
Milan Šlapák

VÚPSV, v.v.i. Praha
2015

Publikace byla schválena ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)
doc. Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)
doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 2, Karlovo náměstí 1
jako svou 490. publikaci
Vyšlo v roce 2015, 1. vydání, počet stran 101
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze Ing. Jan Mertl, Ph.D.
RNDr. Jiří Schlanger

ISBN 978-80-7416-218-3

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Monografie přináší přehled o možnostech převodu části individuálních důchodových práv získaných pojištěncem ve prospěch rodinného příslušníka nebo i jiné osoby a o možnosti získávání společných důchodových práv více osob a jejich následném dělení v právních úpravách důchodového pojištění ve Švýcarsku a Německu. Dalším výstupem projektu je předložení variantních návrhů na zavedení těchto možností v českém základním důchodovém pojištění a provedení rozboru mikroekonomických a makroekonomických dopadů takových změn. V závěru projektu jsou formulována doporučení o vhodnosti či nevhodnosti uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v manželství či možnosti převodu důchodových práv získaných v manželství v případě rozvodu v základním důchodovém systému České republiky, zejména s ohledem na charakter českého důchodového systému a na konstrukci výpočtové formule pro stanovení důchodové dávky.

Klíčová slova: důchodové pojištění; pozůstalostní důchody; převod důchodových práv; sdílení předdůchodových příjmů; rozdělení důchodových práv; důchodová práva; mezinárodní srovnání

Abstract

This monograph provides an overview of the potential for individual pension rights to be transferred by the insured to a family member or other person and the potential for the joint acquisition of pension rights of a number of people and their subsequent division in the pension legislation of Switzerland and Germany. The subsequent outcomes of the project consist of the presentation of various proposals for the introduction of such options into the Czech pension insurance system as well as an analysis of the micro- and macro-economic impact of such changes. Recommendations will be made at the end of the project on the suitability or unsuitability of applying the concept of sharing pension rights acquired through marriage and the possibility of transferring pension rights acquired through marriage in case of divorce in the basic pension system of the Czech Republic, especially with regard to the nature of the Czech pension system and the calculation formulae employed for the determination of pension benefits.

Key words: Pension insurance; survivor pensions; pension rights transferability; sharing of pensionable incomes; splitting of pension rights; pension rights; international comparison

Obsah

Seznam tabulek a grafů	6
1. Úvod.....	9
1.1 Cíl.....	10
2. Metodologie.....	11
2.1 Metody	11
3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití při stanovení důchodových práv v zahraničních právních úpravách	12
3.1 Německo	12
3.1.1 Obecná charakteristika důchodového zabezpečení	12
3.1.2 Způsob stanovení dávky v zákonném důchodovém pojištění a sdílení důchodových práv získaných v manželství	12
3.1.3 Historický vývoj a zkušenosti s uplatněním institutu sdílení důchodových práv získaných v době manželství	23
3.2 Švýcarsko	30
3.2.1 Obecná charakteristika důchodového zabezpečení	30
3.2.2 Způsob stanovení dávky v zákonném důchodovém pojištění a sdílení důchodových práv získaných v manželství	31
3.2.3 Historický vývoj a zkušenosti s uplatněním institutu sdílení důchodových práv získaných v době manželství	34
4. Výzkumná část a výchozí datový soubor	41
4.1 Švýcarská varianta.....	45
4.2 Německá varianta	57
4.3 Varianta registrovaná partnerství a nesezdaná soužití	64
5. Závěry a možnosti změn právní úpravy dané problematiky	69
Literatura	76
Přílohy	79
Výtahy z oponentských posudků	101

Seznam tabulek a grafů

Tabulky

Tabulka č. 1	Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu u ženatých mužů (2001).....	36
Tabulka č. 2	Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu u vdaných žen (2001)	36
Tabulka č. 3	Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu manželských párů (2001)	37
Tabulka č. 4	Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu u ženatých mužů (2001).....	37
Tabulka č. 5	Vliv nového způsobu výpočtu důchodu, rozvedení muži ve Švýcarsku (2001)	38
Tabulka č. 6	Vliv nového způsobu výpočtu důchodu, rozvedené ženy ve Švýcarsku (2001)	39
Tabulka č. 7	Generační plodnost	44
Tabulka č. 8	Výše rozhodného příjmu a důchodu v Kč v závislosti na rodinném stavu	45
Tabulka č. 9	Výdaje na starobní důchody (v milionech Kč)	47
Tabulka č. 10	Celkové náklady ze zavedení institutu sdílení rozhodných příjmů	49
Tabulka č. 11	Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů muže	51
Tabulka č. 12	Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů ženy	52
Tabulka č. 13	Výše celkového důchodu za domácnost a bonusy ze sdílení příjmů pro celkové důchodové příjmy domácnosti.....	53
Tabulka č. 14	Rozdíl ve výši důchodu (bonus/malus) při sdílení příjmů oproti důchodu mužů/žen dle současných pravidel dle výše příjmů a rodinného stavu v členění dle příjmu muže	53
Tabulka č. 15	Rozdíl ve výši důchodu (bonus/malus) při sdílení příjmů oproti důchodu mužů/žen dle současných pravidel dle výše příjmů a rodinného stavu v členění dle příjmu ženy	54
Tabulka č. 16	Podíl bonusu ze sdílení na celkové výši důchodu	55
Tabulka č. 17	Podíl bonusu ze sdílení na celkové výši důchodu	56
Tabulka č. 18	Počty osob v členění dle pohlaví realizující bonus ze sdílení (ve výběrovém souboru a převážené na celkovou populaci ČR)	57
Tabulka č. 19	Výše rozhodného příjmu a důchodu v Kč v závislosti na rodinném stavu	58
Tabulka č. 20	Výdaje na starobní důchody	58
Tabulka č. 21	Celkové náklady ze zavedení institutu sdílení rozhodných příjmů	58
Tabulka č. 22	Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů muže	61

Tabulka č. 23 Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů ženy	62
Tabulka č. 24 Rozdíl ve výši důchodu (bonus/malus) při sdílení příjmů oproti důchodu mužů/žen dle současných pravidel dle výše příjmů a rodinného stavu v členění dle příjmu muže / ženy	63
Tabulka č. 25 Podíl bonusu ze sdílení na celkové výši důchodu	64
Tabulka č. 26 Počty registrovaných partnerství dle krajů	65
Tabulka č. 27 Počty registrovaných partnerství dle krajů	66

Grafy

Graf č. 1 Rozhodné příjmy při sdílení rozhodných příjmů	46
Graf č. 2 Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství	48

1. Úvod

V České republice v posledních desetiletích, podobně jako ve většině dalších vyspělých zemí, dle demografických ukazatelů dlouhodobě klesá míra sňatečnosti svobodných a roste intenzita rozvodovosti.

Vývoj sňatečnosti svobodných lze v České republice rozčlenit do dvou hlavních vývojových etap. Ta první představuje období od druhé světové války do počátku devadesátých let a druhá období po tomto datu, neboť rok 1990 byl zřetelným mezníkem oddělujícím „starý tradiční model“ častého a časného sňatku od nových trendů vyznačujících se sňatkem pozdním a málo frekventovaným (Rychtaříková, 2008). Porevoluční období je charakterizované snižující se intenzitou sňatečnosti a růstem sňatkového věku. V současnosti (2007) by při zachování stávající intenzity prvosňatečnosti ve věku 50 let zůstalo svobodných 35,5 % mužů a 28,9 % žen, tj. 64,5 % mužů a 71,1 % žen by uzavřelo svůj první sňatek dříve, než oslaví 50. narozeniny (ČSÚ 2008). Průměrný věk při prvním sňatku je dnes (rok 2007) 28,6 let u žen a 31,2 let u mužů (ČSÚ 2008), což jsou v porovnání s minulostí hodnoty výrazně odlišné. Například v roce 1970 činil průměrný věk při prvním sňatku 21,5 let u žen a 24,3 let u mužů a podíl mužů či žen, uzavírajících alespoň jednou v životě sňatek, dosahoval 90 %, resp. 92 % (Rychtaříková, 2008).

Zánik manželství za života manželů se může realizovat několika způsoby: prohlášením manželství za neplatné (nebyl naplněn zákon), odloučením na základě legislativy, odloučením reálným a rozvodem. Zákonem z roku 1919 bylo umožněno všem občanům tehdejšího Československa ukončit manželství za života manželů, a to ve dvou formách: rozlukou, která významově odpovídala dnešnímu rozvodu, a rozvodem od stolu a lože, kdy takto rozvedení manželé žili odděleně, ale nemohli uzavřít další sňatek. Od roku 1950 existuje v České republice jediná forma zániku manželství za života manželů, a tou je rozvod. Na území dnešní České republiky intenzita rozvodovosti (počet rozvodů vztahených k počtu sňatků ze kterých tyto rozvody pocházejí) lineárně rostla po celé poválečné období. Plynulý vzestup intenzity rozvodovosti pokračoval i v devadesátých letech a rozvodovost tak byla jedním z mála demografických procesů, jehož trend byl minimálně ovlivněn probíhající ekonomickou a společenskou transformací. Jednorázové snížení úhrnné rozvodovosti v České republice v roce 1999 souviselo se změnou rozvodové legislativy přijaté ve druhé polovině roku 1998. V dalších letech se však rozvodová praxe a následně i vývoj vrátily k původně nastolenému růstovému trendu a v roce 2007 skončilo v České republice rozvodem 48,7 % manželství (Rychtaříková, 2008).

Tyto demografické a související ekonomické změny implikují situaci, kdy existující uspořádání systému důchodového zabezpečení neplní efektivně cíle s ohledem na hmotné zajištění ekonomicky slabších členů domácnosti. Systém totiž nepočítá s možností vzniku odvozených důchodových práv rozvedených manželů, nesezdaných dlouhodobě společně žijících partnerů ani partnerů stejného pohlaví žijících v registrovaném partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb. Zejména v situaci, kdy existuje velký rozdíl mezi příjmy partnerů, však často jeden z partnerů umožnil druhému budovat kariéru, a tím získávat i důchodová práva tím, že pečoval o děti a domácnost. Zde by mělo smysl uplatnění tzv. sdílení vyměřovacích základů manželů. Inspirací pro zavedení takového institutu v základním schématu důchodového pojištění lze najít ve zkušenostech Švýcarska či Německa a Česká republika by případně mohla tyto státy následovat. Manželé by za období manželství získávali sdílená důchodová práva, kdy by se příjmy rozhodně pro výpočet důchodové dávky dosažené oběma pojištěnci v době manželství

při stanovení výše důchodů manželů sečetly a rozdělily dle určitého vzorce. Každému by pak byl stanoven důchod samostatně na základě takto upravených rozhodných příjmů za dobu manželství. V České republice jsou vdovské/ vdovecké důchody vypláceny pouze pozůstalé manželce či pozůstalému manželovi. V návaznosti na popsany problém a odklon od tradiční formy rodinného soužití v manželství se takto otevírá i možnost řešení důchodových práv v případě soužití osob v mimomanželském svazku.

1.1 Cíl

Cílem projektu je odpovědět na otázku, jaký efekt by mělo zavedení institutu možnosti sdílení vyměřovacích základů pro výpočet důchodů mezi manželi a zda takové lze použít na základě zahraničních zkušeností k zohlednění mimomanželských forem soužití při stanovení důchodových nároků. V návaznosti na to je cílem vypracovat variantní řešení sdílení důchodových práv získaných v průběhu manželství a dalších forem soužití a provést rozbor dopadů zavedení takových řešení pro Českou republiku.

2. Metodologie

Monografie byla rozdělena do pěti na sebe logicky navazujících částí. Po úvodu a metodologické části popisující data a výpočtové modely použité v této práci následuje analytická část, kde je ve třetí kapitole pomocí metody komparativní analýzy detailně rozebrán institut pozůstalostních důchodů (či jeho užívaný ekvivalent) ve vybraných zahraničních důchodových systémech. Po této komparativní části navazuje část modelově analytická, která se ve čtvrté kapitole zabývá různými variantami aplikace zahraničních zkušeností s řešením problematiky pozůstalostních důchodů v podmínkách ČR. Tato kapitola vychází především z dat ČSÚ, z jeho šetření Životní podmínky (EU-SILC 2011), která byla vzata za základ při stanovení vyměřovacích základů jedince, z nichž pak byly počítány individuální výše důchodů a mikroekonomické a makroekonomické dopady té které uvažované modelové varianty uspořádání pozůstalostních důchodů. Kapitola pátá shrnuje získané závěry a obsahuje doporučení vyplývající z této monografie pro Českou republiku.

2.1 Metody

V této monografii byly využity základní vědecké metody - analýza, syntéza a komparace. Ve výzkumné části byly použity statistické metody aplikované na výběrový datový soubor vzešlý z šetření ČSÚ Životní podmínky (EU-SILC 2011).

Při formulaci doporučení, návrhů možných způsobů vyrovnání důchodových práv získaných v manželství a způsobu stanovení sdílených důchodových práv, mikroekonomických a makroekonomických rozborech dopadů jednotlivých variant v českém důchodovém systému na příjmy jednotlivce a důchodový systém jako celek jsme využili mikroekonomické, makroekonomické a důchodové modely, speciálně vytvořené pro tuto studii.

V rámci mezinárodní komparace se soustředíme především na deskriptivní analýzu důchodových systémů Německa a Švýcarska, kde institut sdílení důchodových práv dlouhodobě funguje, na rozbor reformních strategií v této oblasti z poslední doby a možnost způsobu aplikace těchto postupů v podmínkách České republiky. Základní metodou analytických prací je vyhodnocení oficiálních reformních dokumentů a návrhů, primární legislativy v těchto zemích a zároveň sekundární analýza již existujících výzkumných prací zachycujících stav dané problematiky v jednotlivých zemích. Jsou zkoumány dopady zavedení institutu na stav a úroveň zabezpečení osob ve stáří a na stabilitu důchodového systému jako celku. Ke shromáždění nejaktuálnějších specifických informací z jednotlivých zemí bylo využito cíleného dotazníkového šetření mezi experty obou zemí a experty Mezinárodní organizace práce.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití při stanovení důchodových práv v zahraničních právních úpravách

3.1 Německo

3.1.1 Obecná charakteristika důchodového zabezpečení

Německý systém starobního zabezpečení je v současnosti postaven na třech pilířích, kdy první pilíř je představuje zákonné důchodové pojištění, schéma důchodového pojištění pro státní zaměstnance a schéma důchodového pojištění pro zemědělce. Druhý pilíř tvoří podnikové zabezpečení a třetí pilíř je starobní zabezpečení na soukromé bázi.

První pilíř důchodového systému v Německu je založen na principech sociálního pojištění, jež je průběžně financováno příspěvky a daněmi. Systém sociálního pojištění v Německu je povinný pro všechny zaměstnance a pro určité skupiny OSVČ. Dobrovolná účast je možná. Minimální dobou pojištění, po které vznikne nárok na dávku ze systému, je 5 let. Statutární věková hranice pro odchod do důchodu je v Německu aktuálně stanovena na 65 let, s možností odchodu do předčasného důchodu od 63 let (60 pro zdravotně postižené). Předčasné důchody jsou kráceny. Dávka důchodu je závislá na objemu příjmů, ze kterých bylo placeno pojistné, a na době pojištění. Pojistné je stanoveno procentem z příjmů a je placeno napůl zaměstnavatelem a zaměstnancem. Aktuální sazba pojistného je 19,9 % z příjmů. Pojistné je ohraničeno maximálním vyměřovacím základem. Systém důchodového pojištění v Německu je částečně financován též státními dotacemi, které závisí na vývoji hrubých mezd a příspěvkové sazby. Dále jsou financovány některé uznávané náhradní doby pojištění (výchova dětí), které jsou dopláceny paušálními platbami. Celkové státní dotace pokrývají zhruba 32 % celkových výdajů důchodového systému a jsou financovány z daní.

3.1.2 Způsob stanovení dávky v zákonném důchodovém pojištění a sdílení důchodových práv získaných v manželství

Při výpočtu důchodu je v Německu zohledňována doba placení příspěvků (s plnými a sníženými příspěvky) a doba bez přispívání (započitatelná doba, připočitatelná doba, náhradní doba). Jako příspěvkové období jsou brány doby, kdy bylo placeno povinné nebo dobrovolné pojištění. Pro hodnocení příspěvkové doby je určující vztah roční hrubé mzdy pojištěnce (až do výše stropu pro placení pojistného) s průměrnou roční hrubou mzdou všech pojištěnců v daném roce. Tímto poměřením se získají takzvané úhradové body: v případě, že roční příjem pojištěného odpovídá výši průměrné mzdy všech pojištěnců, obdrží pojištěný jeden celý úhradový bod, v případě, že pojištěný vydělal méně než je průměr, získá bod pod 1,0 a v případě vyššího výdělku, než je celoroční průměr, je hodnota jeho bodu více než 1,0. Pro bezpříspěvkovou dobu jsou body přidělovány v závislosti na výši zaplacených příspěvků pojištěnce. Při výpočtu důchodu je tak zohledněna celoživotní výdělková historie pojištěnce.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Výše důchodu je závislá na výši zaplacených příspěvků. Při výpočtu důchodu podle důchodového vzorce se berou v úvahu osobní úhradové body, důchodový faktor a tzv. aktuální hodnota důchodu.

$$\text{měsíční důchod} = \text{úhrad. body} \times \text{důchod. faktor} \times \text{aktuální hodnota důchodu}$$

Osobní úhradové body jsou vypočteny za každý rok a jsou dány poměrem hrubé mzdy pojištěnce, ze které je placeno pojistné (do výše stropu) pro každý kalendářní rok, k průměrné mzdě všech účastníků důchodového pojištění v daném roce. Tyto body se počítají za celou dobu placení důchodového pojištění a jsou vynásobeny přírůstkovým faktorem. Přírůstkový faktor umožňuje zohlednit předčasný či odložený odchod do důchodu. Při odchodu do důchodu při dosažení statutární věkové hranice je 1,0, při předčasném odchodu je snížen o 0,003 za každý měsíc, který ještě zbýval do dosažení řádného věku k nastoupení do důchodu. Přírůstkový faktor se zvýší o 0,005 za každý měsíc přesluhování.

Důchodový faktor závisí na cíli pojištění a pro starobní důchod je 1,0. Aktuální hodnota důchodu představuje částku, která odpovídá měsíčnímu starobnímu důchodu, který by byl vypočtený na základě placení pojistných příspěvků z vyměřovacího základu ve výši průměrné mzdy pro daný kalendářní rok. Aktuální hodnota důchodu je určena k 1. červenci každého roku a slouží k indexaci předdůchodových příjmů. Při ročních indexacích jsou zohledněny změny v hrubých mzdách a platech, příspěvková částka do důchodového pojištění a faktor udržitelnosti (valorizační vzorec). Aktuální hodnota důchodu odráží výši předdůchodových příjmů. Vychází z částek na základě průměrné mzdy za jeden kalendářní rok. Je stanovena k 1. červenci každého roku spolkovou vládou a zajišťuje indexaci předdůchodových příjmů. Při roční indexaci jsou zohledněny především tři faktory: Vývoj hrubých mezd a platů, změna částek pro všeobecné důchodové pojištění a pro Riester-rentu (individuální připojištění) a poměr důchodců k plátcům pojistného (stálostní faktor, zaveden od 2005). Rovnice pro indexaci předdůchodových příjmů, která určuje každý rok hodnotu důchodu, vypadá od roku 2005 následovně (§ 68 (5) SGB VI):

$$AR_t = AR_{t-1} \times \frac{BE_{t-1}}{BE_{t-2}} \times \frac{100 - AVA_{2010} - RVB_{t-1}}{100 - AVA_{2010} - RVB_{t-2}} \times \left(\left(1 - \frac{RQ_{t-1}}{RQ_{t-2}} \right) \times \alpha + 1 \right),$$

přičemž jsou:

AR	aktuální hodnota důchodu
t	roční index
t-1	minulý rok
t-2	předminulý rok
BE _{t-1}	průměrný vyměřovací základ v minulém roce
BE _{t-2}	průměrný vyměřovací základ v předminulém roce
AVA ₂₀₁₀	podíl starobního zabezpečení pro rok 2010 ve výši 4 %
RVB	pojistná sazba pro zákonné důchodové pojištění
RQ	důchodový kvocient
α	posuzovací faktor (= 0,25)

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Hodnota důchodu minulého roku (AR_{t-1}) je vynásobena průměrným vyměřovacím základem na jednoho zaměstnance z minulého roku (BE_{t-1}) a vydělena průměrným vyměřovacím základem z předminulého roku (BE_{t-2}). Výsledek je vynásoben takzvaným Riester-faktorem, který zohledňuje vývoj pojistné sazby k zákonnému důchodovému pojištění (RVB). AVA je označení pro podíl (ve výši 4 %) soukromého starobního zabezpečení a znamená část platu, kterou může zaměstnanec s povinností platit sociální pojištění odvést do systému Riester-renty (soukromá důchodová péče, daňově podporováno). AVA je zohledněn všem pojištěncům nezávisle na tom, zda daný jednotlivec investoval do soukromé Riester-renty. Čím více rostou RVB a AVA, tím méně roste ve stejném časovém období výše důchodu. Nakonec je výsledek vynásoben takzvaným stálostním faktorem, který zohledňuje vývoj poměru důchodců a plátců pojistného (RQ). RQ vede k tomu, že důchody rostou pomaleji, když narůstá počet důchodců - nebo klesá počet zaměstnaných. Posuzovací faktor α se nyní nachází na hodnotě 0,25 a měl by tlumit účinky stálostního faktoru. Pokud je to nutné, může α sloužit také jako „záchranná brzda“: Pokud by aktuální hodnota důchodu rostla více než je žádoucí, může být α přizpůsobena.

Bezpríspevková období a jejich zohlednění

Všeobecně se rozdělují bezpríspevková období na:

- „započitatelné doby“ (Anrechnungszeiten),
- „náhradní doby“ (Ersatzzeiten),
- „doby brané v úvahu“ (Berücksichtigungszeiten),
- „připočitatelné doby“ (Zurechnungszeiten).

Tyto doby jsou zohledňovány jak při zjištění minimální doby pojištění, tak při výpočtu důchodu. Jejich rozsah však není stejný.

Započitatelné doby jsou takové, za které nebyly zaplacený příspěvky, ale i přesto jsou tyto doby při výpočtu důchodu zohledněny - náklady na tyto doby jdou na úkor všech pojištěnců v rámci solidarity celého systému. Mezi započitatelné doby patří např. doby, ve kterých pojištěnec:

- byl v pracovní neschopnosti kvůli nemoci,
- nebyl z důvodu těhotenství či mateřství pojištěn,
- nebyl pojištěn z důvodu nezaměstnanosti,
- po sedmáctém roce života navštěvoval školu (jak střední, tak vysokou), pro tuto dobu platí omezení max. 8 let,
- doba pobírání důchodu před rokem 1955.

Započitatelné doby v období mezi 17. a 25. rokem života se berou v potaz i v případě, že osoba nevykonávala žádnou činnost zakládající povinné pojištění. Započitatelné doby se zpravidla nepočítají do minimální doby pojištění, ale mohou ovlivnit výši důchodu.

Připočitatelné doby se berou v potaz, když je pojištěnec před dosažením 60 let věku částečně či plně invalidní, či v případě, že zemřel a z těchto důvodů neplatil pojistné. Připočitatelné doby jsou započteny tak, jakoby pojištěný dosahoval průměru svých dosud dosažených výdělků. Doba do dovršení 60 let je pak započtena v plném

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

rozsahu. Cílem připočitatelných dob je zajištění přiměřeného důchodu pro mladé pojištěnce či pro jejich pozůstalé příbuzné.

Zohlednitelné doby jsou ty doby, ve kterých probíhá výchova dětí maximálně do dovršení věku 10 let dítěte a které nebyly dosud započítány jako doby příspěvkové. V případě výchovy více dětí končí období dovršením věku 10 let nejmladšího z nich. Krom toho jsou to doby péče o potřebné členy rodiny v období mezi 1.1.1992 a 31.3.1995. Tyto doby se uznávají jako náhradní doby pouze v případě, že kryjí mezery v dobách pojištění pojištěnce. Doba péče o dítě sama o sobě nezakládá nárok na důchod či jeho navýšení. Avšak při spoluúčasti dalších faktorů je pozitivně hodnocena, např.:

- pojištěnec vychovávající děti může získat čekací dobu potřebnou k získání důchodu kvůli pracovnímu či jinému úrazu (Rente wegen Berufs- oder Erwerbsunfähigkeit), tato doba je započtená do minimální doby pojištění pro určité druhy důchodu,
- mohou způsobit zvýšení důchodu při hodnocení ostatních druhů náhradních dob pojištění (Ersatzzeiten, Anrechnungszeiten und Zurechnungszeiten),
- tato doba je započtená do minimální doby pojištění pro určité druhy důchodu.

Náhradní doby pojištění jsou doby, ve kterých nemá pojištěnec vlastní vinou zaplacené příspěvky na důchodové pojištění. Tyto doby lze nejdříve započítat od 14 let. Mezi hlavní náhradní doby pojištění patří:

- základní vojenská služba,
- doba strávená v první či druhé světové válce (v boji či v zajetí),
- doby strávené v odboji proti nacizmu,
- doba strávená na útěku či v odsunu za druhé světové války,
- nucené práce pro třetí říši,
- doba vazby či vězení (z politických důvodů) v bývalé NDR.

Z části jsou také započítávány na tyto doby navazující doby nemoci a doby nezaměstnanosti.

Tyto náhradní doby se započítávají jak do minimální doby pojištění potřebné pro získání důchodu, tak mají přímý vliv na výši důchodu.

Výchova dětí - je nutno ji nahlásit. Započítává se výchova dětí pouze v Německu. V případě výchovy dětí jsou zaznamenávány vychovávajícím (rodičům) pojistné příspěvky z fiktivních příjmů průměrně vydělávajícího modelového pojištěnce (v roce 2006 to bylo 29 304 € ročně). Takovéto příspěvky platí vláda z daňových příjmů (od 1.6.1999). Rodiče se mohou rozhodnout, který z nich si dobu výchovy nechá započítat, v případě, že tak neučiní, je výchova započítána matce. V případě že v rámci profesní skupiny existuje zvláštní pojištění pro případ rodičovství (právníci, notáři, lékaři, dentisté, lékárníci či architekti) těmto pak nejsou tyto doby započítávány. Toto se týká výchovy dětí jako započitatelné doby, která je za děti narozené před 1.1.1992 započítávána v rozsahu jednoho roku a pro děti narozené po 1.1.1992 v rozsahu tří let. Tato doba má přímý vliv jak na dobu pojištění, tak na výši důchodu (jsou za ní přiznávány tzv. hodnotící body). Doba výchovy dětí nazvaná jako zohledňovaná doba má již vliv pouze na dobu pojištění. Výchova dětí (zohledňovaná doba) je uznávána v maximálním rozsahu 10 let od narození dítěte. V případě výchovy více dětí najednou končí doba započítávání při dosažení 10 let věku toho nejmladšího.

Nezaměstnanost a nemoc hlásí úřady práce či zdravotní pojišťovny.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

V případě nezaměstnanosti platí (od roku 1992) pojistné pracovní úřad, a to z 80 % předchozích hrubých příjmů. Aby byla nezaměstnanost uznána, musí být v roce před ní placeno pojistné. Nezaměstnanost je uznána jen těm, kteří mají nárok na podporu v nezaměstnanosti.

Pod pojmem **vojenská služba** se rozumí:

- základní vojenská služba (9 měsíců),
- vojenské cvičení,
- dobrovolná účast v zahraničních misích,
- dobrovolná vojenská služba po skončení základní služby.

Civilní služba trvá také 9 měsíců. Za doby vojenské či civilní služby platí příspěvky též stát. Jako vyměřovací základ se bere 60 % tzv. „referenční hodnoty“. Tato se vypočítává z průměrných výdělků všech pojištěnců za o dva roky předcházející rok. **Studium** je uznáváno středoškolské všeobecného a odborného směru nebo vysokoškolské. Dále je uznávána příprava na zaměstnání v přípravných ústavech (berufsvorbereitende Maßnahme). Tyto doby jsou započítávány po dovršení 18 let věku a jsou považovány za náhradní dobu pojištění (započítatelná doba). Celková doba studia po 18. roce je započítatelná maximálně v rozsahu 8 let. První 3 roky takovéto doby zvýší výši důchodu (v případě, že výplata důchodu započala před rokem 2009). Doba studia se započítává maximálně ve výši 75 % průměrného výdělku. Od 4. roku má tato doba již jen pozitivní vliv při posuzování jiných náhradních dob. 8 let studia se započítává do minimální doby pojištění. Jestliže výplata důchodu začala či začne mezi roky 2006 a 2008, platí přechodné ustanovení, kdy je doba studia započítávána pro zvýšení důchodu každým měsícem méně (každý měsíc se započítávaná doba sníží o jeden měsíc). Od roku 2009 bude pro zvýšení důchodu uznávána pouze návštěva odborné školy a příprava na zaměstnání v přípravných ústavech. Ostatní formy studia se započítají pouze do minimální doby pojištění.

Při **péči o potřebného** v jeho domácím prostředí je zapotřebí vykázat péči v rozsahu minimálně 14 hodin týdně. Příspěvky jsou poté hrazeny z pojišťovny (Pflegekasse).

U tzv. „zaměstnání v nepatrném rozsahu“, kde mzda nepřesahuje 400 euro za měsíc, zaměstnanec nemusí platit příspěvky na sociální pojištění. Pouze zaměstnavatel je povinen zaplatit příspěvek na důchodové pojištění ve výši 15 %.

Pro každého pojištěnce je vedeno jeho konto, které je označené osobním pojistným číslem. Správa tohoto pojistného čísla náleží hlavnímu nositeli pojištění a jeho regionálním pobočkám. Na pojistném kontě jsou zaznamenávána data a informace, vztahující se k průběhu pojištění a potřebné k zjištění a poskytnutí důchodu. Jsou to zejména osobní data (jméno, místo a datum narození, adresa) pojištěnce, zaměstnavatel, hrubá mzda a počet a výše povinných odvodů ze samostatné výdělečné činnosti, počet a výše dobrovolných příspěvků do systému sociálního pojištění, započítávané a náhradní doby pojištění atd. Pojištěnec může kdykoliv požadovat informace o stavu svého konta. Nositel důchodového pojištění je povinen informovat pojištěnce od jeho 27. roku života každých pět let o placení příspěvků o jeho nároku na důchod. Po dosažení 55. roku života musí nositel pojištění informovat pojištěnce o důchodových nárocích ročně.

Porozvodové vyrovnání důchodových práv¹

Takzvané „porozvodové vyrovnání práv“ upravuje dělení důchodových práv získaných během trvání manželství mezi manžele, a to v rámci rozvodového řízení. Koncept porozvodového vyrovnání práv vychází z myšlenky, že na důchodovém a životním zabezpečení, které získá jeden z manželů během trvání manželství, se druhý z manželů spolupodílí a toto zabezpečení je tak součástí společných práv manželů. Vychází se přitom z modelu ženy/muže v domácnosti. Osoba, která není výdělečně činná nebo je výdělečně činná jen částečně, má mít podíl na získaných právech na zabezpečení. Pokud se manželé rozvádějí, pak se zákonná a soukromá důchodová práva za léta společně strávená v manželství rozdělí mezi ně tak, že oba mají stejně velké nároky na zabezpečení (princip porozvodového vyrovnání - něm. Halbteilungsgrundsatz) - viz § 1 „Zákona o porozvodovém vyrovnání“ (VersAusgIG) (viz příloha č. 1). Ten z manželů, který během manželství nepracoval, neboť vychovával děti a staral se o chod domácnosti, touto cestou získává vlastní důchodová práva. Důchodová práva získaná před uzavřením manželství a po rozvodu se nedělí a zůstávají zachovány každému z manželů v plné výši. Rozhodování o rozdělení důchodových práv spadá do kompetence soudu pro rodinné záležitosti (něm. Familiengericht). Řízení probíhá z moci úřední, tzn. bez toho, že by jedna ze stran podávala příslušný návrh, v rámci rozvodového řízení jako tzv. „sdružené řízení“ (něm. Verbundverfahren).

Definici termínu „vyrovnání důchodových práv“ a jeho vysvětlení poskytuje § 2 VersAusgIG. Mezi důchodová práva, na které se vztahuje porozvodové vyrovnání práv, tak patří zejména:

- důchody a práva na důchod ze zákonného důchodového pojištění,
- zabezpečení nebo práva na zabezpečení z úřednického pracovního poměru,
- penze nebo získání práva na penzi z pracovního poměru s nárokem na zabezpečení podle zásad zákona o úřednících,
- renty nebo práva na renty z profesního zabezpečení, např. zabezpečení pro advokáty, lékaře nebo zemědělce,
- veškerá práva na zabezpečení z podnikového důchodového zabezpečení podle spolkového zákona o podnikových důchodech bez ohledu na podobu výkonu, takže se jedná např. o důchodová práva vůči státnímu nebo zemskému zabezpečovacímu ústavu (doplňkové penzijní pokladny veřejné služby), vůči zaměstnavateli (přímý penzijní příslib zaměstnavatele), vůči životním pojišťovnám, penzijním pojišťovnám a fondům, vůči podpůrným fondům,
- důchodová práva podle zákona o certifikaci smluv o důchodovém zabezpečení, jako je například Riester penze nebo „Rürup“ penze (pozn. daňově zvýhodněná forma soukromého důchodového zabezpečení, v Německu zavedená v roce 2005, pojmenovaná podle ekonoma Berta Rürupa),
- ostatní důchody nebo důchodová práva ze soukromých pojistných smluv jako například pojištění pro případ profesní/pracovní neschopnosti či nezpůsobilosti k výkonu služby nebo invalidity, (doživotní) penzijní pojištění jakož i životní pojištění na základě důchodu.

U všech výše uvedených zabezpečení nehraje žádnou podstatnou roli, zda v okamžiku rozhodnutí o porozvodovém vyrovnání práv je již právo na zabezpečení

¹ Popis institutu je přejat z publikace Die Reform des Versorgungsausgleich Baer, Gortz (2011)

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

realizováno nebo zda již jsou splněny podmínky pro jeho realizaci. Stačí, že bylo získáno důchodové právo.

Porozvodové vyrovnání práv se nevztahuje na kapitálové životní pojištění. Přírůstky majetku nabyté v této oblasti se vyrovnávají v rámci majetkového vyrovnání. Porozvodové vyrovnání práv se rovněž nevztahuje na životní pojištění pro případ smrti (riziková životní pojištění), na plnění mající charakter odškodnění, jako jsou důchody ze zákonného nebo soukromého úrazového pojištění, nebo na ostatní plnění mající charakter odškodnění, jako jsou plnění plynoucí ze spolkového zákona o kompenzaci škod způsobených Němcům v důsledku 2. světové války (Lastenausgleichsgesetz), ani na důchody na základě náhrady škody nebo bolestného. Porozvodové vyrovnání práv se konečně nevztahuje ani na darovaná zabezpečení, jak ostatně vyplývá z předmluvy zákonné úpravy.

Protože se u porozvodového vyrovnání práv jedná o právní koncept, který navazuje na manželství, předpokladem pro vyrovnání práv na zabezpečení je, že tato práva byla získána během trvání manželství. Podle § 3 odst. 1 VersAusgIG (a § 1587 odst. 2 BGB) začíná manželství z hlediska porozvodového vyrovnání práv „prvním dnem v měsíci, ve kterém je manželství uzavřeno; končí posledním dnem v měsíci, ve kterém je doručena žádost o rozvod.“

Doba trvání manželství hraje roli v tom, zda se porozvodové vyrovnání práv bude vůbec provádět. U takzvaných krátkodobých manželství trvajících 3 roky včetně roku, ve kterém dojde k odloučení, „automaticky“ nedochází k porozvodovému vyrovnání práv. Vychází se z toho, že v takto krátkém čase se obvykle nezískají žádná významná důchodová práva, resp., že při opuštění, resp. přerušení zaměstnání kvůli výchově dětí nedojde k žádným výrazným ztrátám ohledně práv na zabezpečení. Aby však bylo možné i u těchto krátkodobých manželství ošetřit případy, ve kterých výjimečně i během krátké doby vzniknou značná důchodová práva, lze provést porozvodové vyrovnání práv na explicitní návrh jednoho z manželů. Tento návrh by se měl podat vždy, pokud panují pochybnosti ohledně stávajících důchodových práv. Pro tento návrh není potřeba povinné zastoupení advokátem, § 114 odst. 4 č. 7 FamFG.

Nová legislativa účinná od roku 2009 (viz níže) k porozvodovému vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění přinesla základní změnu systému vyrovnávání, aby se předešlo předchozím problémům spojeným s ohodnocováním, saldováním a sestavováním bilance a aby se i maximálně redukovala nutnost používat cestu porozvodového vyrovnání práv dle závazkového práva, která je zatížena značnými nevýhodami.

Jádrem reformy je upuštění od jednorázového vyrovnání úhrnu všech důchodových práv. Jestliže stará legislativa chtěla eliminovat vyrovnávání „po jednotlivých položkách“ (tedy v jednotlivých schématech zvláště), pak nová legislativa počítá s tím, že v podstatě každé jednotlivé důchodové právo z doby trvání manželství se rozdělí napůl, a sice formou skutečného dělení (nebo v jednotlivých případech dle závazkového práva).

Soudy pro rozhodnutí potřebují relevantní informace od účastníků řízení. Poté, co soud, do jehož kompetence spadá příslušné rozvodové řízení, stanoví dobu trvání manželství, obrátí se nejprve na manžele, aby oznámili, u kterých nositelů pojištění existují případná práva na zabezpečení. Manželé jsou povinni soud informovat (§ 220 FamFG). Manželé jsou povinni sdělovat informace i sobě navzájem (§ 4 VersAusgIG). Rovněž nositelé pojištění mohou po manželech požadovat informace (§ 4 odst. 3 VersAusgIG). Součinnost manželů při porozvodovém vyrovnání práv je možné si i vynutit.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Jestliže lze z údajů manželů určit, u jakých nositelů pojištění mohla být důchodová práva získána, obrátí se soud na příslušné nositele pojištění, kteří se tak rovněž stanou účastníky řízení. Podle § 220 odst. 4 FamFG jsou nositelé pojištění povinni k součinnosti a musí poskytnout informace o vyrovnávaných hodnotách určených podle § 5 VersAusgIG, a sice „v podobě referenční veličiny směrodatné pro příslušný zabezpečovací systém, zejména tedy v podobě úhradových bodů, důchodové částky nebo čisté současné hodnoty“. Informace se kromě toho musí poskytnout ve formě ověřitelného výpočtu. Vedle toho se musí sdělit směrodatná norma pro příslušné rozdělení, tzn. například stanovy profesního zabezpečení, obchodní plán soukromé penzijní pojišťovny atd. Ze skutečnosti, že nositelé pojištění musí informovat o vyrovnávaných hodnotách, vyplývá i to, že musí provádět základní ohodnocení a sdělit ho soudu. Podle § 5 odst. 1 VersAusgIG vypočítá nositel pojištění podíl důchodového práva získaného v průběhu manželství, které u něho existuje, a sice v podobě úhradových bodů, důchodové částky nebo čisté současné hodnoty (podle toho, o jaké schéma se jedná):

- pro zákonné důchodové pojištění platí podle § 39, § 43 VersAusgIG tzv. bezprostřední ohodnocení prováděné pomocí získaných úhradových bodů;
- pro zabezpečení úředníků platí odvozené ohodnocení podle §§ 40, 44 VersAusgIG; vzorec pro výpočet vypadá takto: $m / n \times R = \text{doba v manželství} / \text{celková doba} \times \text{očekávané zabezpečení}$;
- podnikové důchody se ohodnocují podle § 45 VersAusgIG stejně jako předtím v souladu se spolkovým zákonem o podnikových důchodech;
- životní pojištění se ohodnocují dle § 46 podle WG na základě odkupní hodnoty bez nákladů na storno.

§ 5 VersAusgIG upřesňuje povinnost nositele pojištění poskytovat informace, neboť informace musí obsahovat podklady pro ohodnocení a výpočet. Vedle oznámení podílu důchodového práva získaného v průběhu manželství ve formě směrodatné referenční veličiny nositele pojištění musí tento nositel předložit soudu i návrh na určení vyrovnávané hodnoty. Vyrovnávanou hodnotu² tvoří principiálně polovina hodnoty podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství. Nositel pojištění je vedle toho povinen sdělit soudu i takzvanou korespondující čistou současnou hodnotu, pokud vyrovnávaná hodnota není čistá současná hodnota (§ 47 VersAusgIG). I v tomto případě se jedná o zcela nový termín v rámci legislativy k porozvodovému vyrovnání práv. Korespondující čistá současná hodnota je pomocnou veličinou. Umožňuje stanovit, který z manželů v konečném výsledku při zohlednění všech práv na zabezpečení získaných během trvání manželství získal z ekonomického pohledu vyšší, resp. nižší důchodová práva. Má usnadnit zejména uzavírání vzájemných dohod (§ 6 VersAusgIG), ale důležitou roli hraje i v otázce, zda rozdíl mezi získanými důchodovými právy manželů není tak malý, že se ani nebude vyrovnávat (IV.2).

O ohodnocení vyrovnávaných důchodových práv, jakož i o vyrovnání samotném rozhoduje nakonec vždy soud, který tak musí zkontrolovat informace od nositele pojištění. Sdělené ohodnocení a výpočet musí být proto ověřitelné i pro soud (a účastníky řízení), aby byl soud schopen určit příslušnou vyrovnávanou hodnotu na základě vlastních poznatků a mohl náležitě rozhodnout. S tím souvisí i povinnost nositele pojištění vysvětlit v konkrétních případech podrobněji soudu své ohodnocení a výpočet.

² Podíl důchodových práv získaných v průběhu manželství má charakterizovat podíly důchodových práv získaných během trvání manželství - § 1 odst. 1 VersAusgIG. Je třeba ho odlišovat od vyrovnávané hodnoty. Tento zcela nový termín popisuje polovinu hodnoty podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství a tím pádem hodnotu, kterou má povinná osoba uhradit oprávněné manželce, resp. manželovi (§ 1 odst. 2 VersAusgIG).

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Jestliže soud stanovil, ve kterém schématu a v jaké výši (včetně současné hodnoty zabezpečení) získaly strany řízení svá důchodová práva, pak se rozdělí každé důchodové právo zvlášť ve schématu, ve kterém bylo získáno. Pokud obě strany získaly příslušná důchodová práva u různých nositelů pojištění, pak každý z manželů je povinnou osobou ve schématu, ve kterém získal více důchodových práv než druhý (nebo tato práva získal pouze on). Tento princip se nazývá interní dělení, čili dělení v jednom a téměř systému zabezpečení.

Pokud má jedna osoba účet v některém schématu, kde ho druhá nemá, je v rámci převodu poloviny práv zřízen oprávněné osobě u nositele (např.) podnikového zabezpečení nový účet. Nositel podnikového zabezpečení tak musí do svého zabezpečovacího systému zahrnout manželku zaměstnance, která u něho nepracuje. Jestliže se na vyrovnávané důchodové právo vztahuje zákon o podnikových důchodech (více viz příloha č. 2), pak nositel pojištění musí oprávněné osobě - v našem případě manželce - ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech (§ 12 VersAusgIG) zajistit s převodem důchodového práva postavení zaměstnance, který odešel z podniku.³ Oprávněná osoba tak každopádně v oblastech § 4 odst. 3 BetrAVG (Převod důchodových práv na nového zaměstnavatele), § 7 a násl. BetrAVG (Insolvenční zajištění) a § 16 BetrAVG (Přízpůsobení plnění) získá stejnou pozici jako povinná osoba.

V konečném výsledku jsou již při rozvodu spravedlivě a definitivně rozdělena všechna důchodová práva z doby trvání manželství, a to i práva z podnikového a soukromého důchodového zabezpečení. Jestliže by u příslušných zabezpečení došlo někdy po rozvodu ke zvýšení nebo snížení jejich hodnoty, pak není potřeba žádné dodatečné pozměňovací nebo vyrovnávací řízení, pokud se obě strany automaticky podílejí na zvyšování nebo snižování hodnoty v rámci zabezpečovacího systému.

Nutnost rozdělit důchodová práva a případně zřídit nové účty znamená pro nositele pojištění administrativní zátěž, která je zpravidla spojena s jistými náklady, tyto náklady by neměl hradit nositel ale rozvádějící se manželé napůl. Pro zklidnění obav zejména na straně nositelů podnikového zabezpečení kvůli popsáným vícenákladům nechal zákonodárce nositeli pojištění možnost provést v konkrétním případě externí dělení.

Definici externího dělení nalezneme v § 14 odst. 1 VersAusgIG. Jde o to, že soud pro rodinné záležitosti zakládá ve prospěch oprávněné osoby důchodové právo ve výši vyrovnávané hodnoty na účet důchodového práva povinné osoby u jiného nositele pojištění, než u kterého existuje důchodové právo povinné osoby.

³ Ty by ovšem neměl hradit on. Nová právní úprava porozvodového vyrovnání práv v § 13 VersAusgIG stanovuje, že náklady spojené s interním dělením lze zúčtovat s důchodovými právy obou manželů (každému se naučtuje polovina nákladů). Pro zjednodušení je možné provést i paušální odpočet. Za přiměřené náklady považuje zákonodárce 2-3 % z vyrovnávané hodnoty. Avšak u vysokých vyrovnávaných hodnot provede soud pro rodinné záležitosti v rámci kontroly přiměřenosti jisté omezení výše těchto nákladů, pokud by odpočet adekvátně neodpovídal skutečné administrativní zátěži. Náklady spojené s poskytnutím informací a určením podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství na zabezpečení se naproti tomu nesmí neúčtovat.

Předchozí závěry současně jasně říkají, že nová zákonná úprava může v určitých případech znamenat pro nositele podnikového a soukromého zabezpečení značné administrativní náklady v podobě zřizování nových účtů pro oprávněné manžele a jejich vedení. Musí se zajistit, aby oprávněná osoba dostala samostatné a zajištěné důchodové právo. To zahrnuje například i stejnou insolvenční ochranu důchodového práva, jako má povinná osoba. V oblasti podnikového důchodového zabezpečení je tato ochrana zajištěna § 12 VersAusgIG, podle kterého se oprávněný manžel, resp. manželka dostává do právního postavení pracovníka, který z podniku odešel. Tím je zajištěna insolvenční ochrana podle § 7 BetrAVG.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Jelikož se má kvůli zjednodušení provádět v podstatě (systémově) interní dělení důchodových práv získaných během trvání manželství, přichází externí dělení podle zákonné úpravy § 14 odst. 2 VersAusgIG v úvahu pouze ve dvou (výjimečných) případech:

- podle § 14 odst. 2 č. 1 VersAusgIG tehdy, když se oprávněný manžel, resp. manželka a nositel pojištění povinného druhého z manželů vzájemně dohodnou ohledně příslušného zabezpečení (nutná je dohoda mezi všemi účastníky);
- k externímu dělení může dále dojít⁴ na žádost nositele pojištění podle §14 odst. 2 č. 2 VersAusgIG, a to právě kvůli odlehčení nositelům podnikového důchodového zabezpečení, pokud se jedná o nepatrnou vyrovnávanou hodnotu.⁵

Do režimu externího dělení spadají v současnosti i důchodová práva úředníků zemské a obecní správy. Pro státní spolkové úředníky určil zákonodárce interní dělení podle § 10 VersAusgIG. Spolkové země dosud nepřijaly řádnou úpravu, takže na jejich úrovni je možné provádět pouze externí dělení (§ 16 odst. 1 VersAusgIG).

Pokud si strany přejí a dohodly se na externím dělení, resp. pokud se jedná o případ, ve kterém je nositel pojištění oprávněn požadovat externí dělení, pak si oprávněný manžel, resp. manželka může v daném případě vybrat, kam má nositel pojištění povinného druhého z manželů zaplatit kapitálovou částku odpovídající vyrovnávané hodnotě; tzn., že se musí zvolit a oznámit takzvané cílové zabezpečení. Jako cílové zabezpečení je možné zde zpravidla nabídnout již existující zabezpečení oprávněné osoby u jiného nositele pojištění, pokud je takovéto zabezpečení skutečně k dispozici. Pokud vybraný nositel pojištění souhlasí s externím vyrovnáním a pokud kontrola soudu potvrdí, že vybrané cílové zabezpečení je adekvátní (a bezpečné), je možné provést externí dělení. Pro oprávněnou osobu pak vzniká důchodové právo ve výši vyrovnávané hodnoty mimo zabezpečovací systém, ve kterém existuje důchodové právo druhého z manželů (povinné osoby). I tímto způsobem je nakonec dosaženo samostatného zabezpečení, které je nezávislé na povinné osobě.

Pokud si oprávněná osoba v rámci externího dělení, které je oprávněně požadováno povinným nositelem pojištění, sama nevybere cílové zabezpečení, pak se vyrovnání provede buď přes zákonné důchodové pojištění nebo v případě podnikových důchodových práv prostřednictvím k tomu zřízené pokladny pro porozvodové vyrovnání práv („záchytný“ nositel pojištění). Touto pokladnou se sleduje cíl umožnit vypořádat nároky na zabezpečení rozvedeného manžela/manželky záchytným řešením s kapitálovým krytím místo zákonného důchodového pojištění. Byla proto založena penzijní pojišťovna, která má právní formu vzájemné pojišťovny. Jejimi zakládajícími členy je 38 pojišťoven, které se konsorciálně zajišťují.

Díky nově vytvořené možnosti provádět interní a externí dělení důchodových práv se značně eliminovalo porozvodové vyrovnání práv dle závazkového práva, které

⁴ Příslušný soud musí žádosti o externí dělení podané ze strany nositele pojištění vyhovět tehdy, když jsou splněny podmínky podle § 14 II č. 2. To znamená, že nositel pojištění musí zažádat včas v rámci lhůty stanovené soudem (§ 222 FamFG) a musí být dodržena hranice nepatrné částky nároku. Pokud žádost není oznámena včas, může soud takovéto žádosti přesto vyhovět, ale nemusí. Pokud soud oprávněně odmítne dát svůj souhlas, pak se postupuje podle zásad interního dělení.

⁵ Pro rok 2009 byla hranice nepatrné částky stanovena na hodnotu 50,40 € pro důchod a 6 048 € pro čistou současnou hodnotu. Hranice se řídí referenční veličinou podle § 18 odst. 1 spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení (SGB IV) a každý rok se nově stanovuje vyhláškou. V paragrafu 17 VersAusgIG jsou uvedeny další zvláštní případy externího dělení podnikových důchodů. Pro důchodová práva ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech z přímého penzijního příslibu zaměstnavatele nebo podpůrného fondu platí vyšší hranice, do které může nositel pojištění požadovat externí dělení. Řídí se hranicí pro vyměření pojistného pro penzijní pojištění a v roce 2009 činila 64 800 €.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

trpí stejně jako stará legislativa značnými strukturálními nedostatky. Ani v nové legislativě ale nebylo možné se ho vzdát zcela. Několik možných případů použití porozvodového vyrovnání práv dle závazkového práva souhrnně upravuje § 19 VersAusgIG.

Podle tohoto předpisu se při rozvodu neprovádí veřejnoprávní vyrovnání, pokud důchodové právo ještě není zralé k vyrovnání, a to podle § 19 odst. 2 VersAusgIG není tehdy, když z hlediska důvodu a výše není dostatečně pevné, zejména

- když se jedná o důchodové právo ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech, § 1b odst. 1 BetrAVG, které může ještě propadnout,
- když je postaveno na snižující se dávce,
- když by jeho vyrovnání bylo pro oprávněnou osobu neekonomické,
- když existuje u zahraničního, mezistátního nebo nadnárodního nositele pojištění.

V posledním případě podle § 19 odst. 3 VersAusgIG se veřejnoprávní vyrovnání neprovede ani s ohledem na ostatní důchodová práva manželů, pokud by to bylo vůči druhému z manželů nespravedlivé. K porozvodovému vyrovnání práv dle závazkového práva se přistupuje rovněž tehdy, když se na něm strany dohodnou podle § 6 až § 8 VersAusgIG.

V rámci porozvodového vyrovnání práv dle závazkového práva se důchodová práva podle § 20 a násl. VersAusgIG vyrovnávají vyrovnávací platbou dle závazkového práva. Podmínky nároku zůstávají oproti staré legislativě v podstatě stejné (viz níže). Existuje dokonce ještě i prodloužené porozvodové vyrovnání práv dle závazkového práva (§ 25 VersAusgIG).

Možnosti vyloučení porozvodového vyrovnání práv

Podle § 3 VersAusgIG. se již v podstatě neprovádí porozvodové vyrovnání práv u manželství, která trvala jen tři roky a méně. Tato zákonná úprava vychází z předpokladu, že potřeba vyrovnání v těchto případech neexistuje, neboť za takto krátkou dobu by se vyrovnání beztak zpravidla týkalo jen nepatrných částek. Urychlí se tím tak rozvodová řízení a současně se ulehčí soudům a nositelům pojištění. Nicméně i u manželství trvajících krátkou dobu je možné provést porozvodové vyrovnání práv, pokud je podán příslušný návrh. V určitých případech lze totiž získat za krátkou dobu i značná důchodová práva (např. přísliby zaměstnavatele).

Podstatnou novinku rovněž přináší § 18 VersAusgIG, ve které je stanovena hranice nepatrné částky pro provedení porozvodového vyrovnání práv. Podle tohoto ustanovení se porozvodové vyrovnání práv již nebude provádět, pokud částka konkrétního důchodového práva či rozdíl oboustranných důchodových práv bude nepatrný. Nejedná se přitom o předpis, který se musí povinně dodržet, nýbrž spíše o prostor pro soud, aby rozhodl podle svého uvážení. Hranice minimální částky je v současnosti podle zákonné úpravy 25,20 € pro měsíční důchod a 3 024 € pro čistou současnou hodnotu.

Pro manžele existuje možnost se na vyrovnání dohodnout (srov. § 6 až § 8 VersAusgIG). Dohody uzavřené předtím, než rozvod nabude právní moci, vyžadují i formu notářského zápisu. V paragrafu 8 odst. 2 VersAusgIG jsou vymezeny stranám jisté hranice pro uzavírání takovýchto dohod, aby se zajistilo, že se v nich budou převádět nebo poskytovat pouze důchodová práva, pokud to daná ustanovení dovolují a příslušní nositelé pojištění s tím souhlasí.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Možnosti uzavírání dohod mezi stranami jsou - nikoli taxativně - uvedeny v § 6 odst. 1 VersAusgIG. Vedle varianty úplného vyloučení porozvodového vyrovnání práv je zde i varianta zahrnutí této problematiky do majetkoprávního vyrovnání. Z porozvodového vyrovnání práv lze vyjmout jednotlivá důchodová práva nebo určitá období. Dohody mohou probíhat v podstatě i o důchodových právech, na která se vztahuje vyrovnání po rozvodu, čili o takových, která podléhají porozvodovému vyrovnání práv dle závazkového práva. Manželé tak dostávají příležitost v rámci rozvodu definitivně vyřídit veškeré následky rozvodu.

Jestliže jeden z manželů zemře předtím, než rozvod nabude právní moci, pak k porozvodovému vyrovnání práv nedojde. Jestliže jeden z manželů zemře poté, co rozvod nabude právní moci, avšak ještě předtím, než nabude právní moci rozhodnutí o porozvodovém vyrovnání práv (např. při odděleném řízení o porozvodovém vyrovnání práv), pak se právní následky řeší podle § 31 VersAusgIG. Nárok na vyrovnání pozůstalého z manželů se pak uplatňuje vůči dědicům, kteří sami nemají právo na hodnotové vyrovnání (§ 31 odst. 1 VersAusgIG). Při provádění vyrovnání nesmí pozůstalý z manželů vylepšovat své postavení, než jaké by bylo, kdyby se provedlo porozvodové vyrovnání práv (odst. 2). Dále zanikají i důchodová práva na porozvodové vyrovnání práv dle závazkového práva podle § 20 až § 24 VersAusgIG.

3.1.3 Historický vývoj a zkušenosti s uplatněním institutu sdílení důchodových práv získaných v době manželství⁶

Podle staré legislativy účinné do roku 2009 § 1587a odst. 1 BGB stanoví, že povinnost vyrovnání připadá tomu z manželů, který získal řádově vyšší důchodová práva nebo vyhlídky na vyrovnávané zabezpečení. Druhý z manželů má pak nárok na vyrovnání poloviny daného rozdílu. Provedení tohoto vyrovnání vyžaduje porovnání a saldování důchodových práv, která manželé získali a na která se vztahuje porozvodové vyrovnání práv, proto se musí vytvořit tzv. bilance vyrovnání.

Sestavení bilance důchodových práv pro určení, který z manželů získal během trvání manželství důchodová práva s vyšší celkovou hodnotou, předpokládá, že všechna důchodová práva jsou porovnatelná z hlediska hodnoty. Jedině tak lze totiž provést potřebné porovnání. Porovnávacím kritériem je přitom dynamika, tzn. míra růstu příslušného předpisu. Podle § 1587a odst. 3 str. 1 BGB se do bilance zapisují se svojí nominální hodnotou k rozhodnému dni.

To je velkou slabinou staré legislativy. Problém je v tom, že ne všechna důchodová práva, na která se vztahuje porozvodové vyrovnání práv, lze obecně nebo ve stejném rozsahu hodnotit stejně. Tato důchodová práva se tak musí se základními zabezpečeními převést na společného jmenovatele. Pokud nějaké takovéto důchodové právo roste téměř stejným způsobem jako zákonné důchodové pojištění, pak je považováno za dynamické. Pokud je případný růst malý, mluví se o částečné dynamice. V případě, že se žádná dynamika neprojevuje, mluvíme o statických důchodových právech. U částečně dynamických nebo statických důchodových práv je tedy potřeba přepočítat tato práva na dynamiku důchodů, jakou vykazují práva ze zákonného pojištění. To se podle staré legislativy provádělo buď na základě aktuální hodnoty vypočítané pomocí principů pojistné matematiky nebo v případech zabezpečení s kapitálem na výplatu pojistných plnění tak, že se tento kapitál získaný během trvání manželství fiktivně vloží do zákonného pojištění, čímž se sladí s právy ze zákonného pojištění. S

⁶ Popis je volným překladem publikace Die Reform des Versorgungsausgleich Baer, Gortz (2011) a materiálů publikovaných komisí pro porozvodové vyrovnání důchodových práv v roce 2003.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

tím pak souviselo nebezpečí, že porovnání a saldování příslušných práv manželů na zabezpečení bude zkruseno komplikovaným výpočtem a ne vždy se bude vycházet ze skutečné hodnoty zabezpečení, jež by odpovídala realitě. V konkrétním případě pak na konci dostaneme neuspokojivé výsledky.

Pokud byla práva v rámci bilance převedena na společného jmenovatele, pak dalším krokem je porovnání a saldování v bilanci vyrovnání. V dalším kroku se proto musí důchodová práva ve výši vypočítané poloviny rozdílu převést na oprávněnou osobu. Podle staré legislativy se toto vyrovnání provedlo buď cestou tzv. veřejnoprávního porozvodového vyrovnání práv nebo cestou tzv. porozvodového vyrovnání práv dle závazkového práva.

Veřejnoprávní porozvodové vyrovnání práv se provádělo jednorázově jedním směrem, od povinné osoby k oprávněné osobě (§ 1587b odst. 3 str. 3 BGB). Podle staré legislativy se vyrovnání nemělo provádět „po jednotlivých položkách“. Vyrovnání tak proběhne přednostně prostřednictvím zákonného důchodového pojištění jako vyrovnávacího média a v pevně daném pořadí v dalších stupních, resp. vyrovnávacích formách. Mluví se o dělení (Splitting § 1587b odst. 1 BGB), kvazidělení (Quasisplitting § 1587b odst. 2 BGB), skutečném dělení (Realteilung § 1 odst. 2 VAHRG) a analogickým kvazidělení (§ 1 odst. 3 VAHRG). Možné je nakonec i dělení jiným způsobem (§ 3b VAHRG).

Vyrovnání se provede tak, že z pojistného účtu povinné osoby vedeného u svazu penzijních pojišťoven Deutsche Rentenversicherung (DRV) se převedou důchodová práva na účet oprávněného, vše v rámci zákonného pojištění vztaheno na rozhodný den (konec manželství). Částka se přepočítá na úhradové body, srov. § 1587 odst. 6 BGB. Tím rovněž končí činnost soudu. Soudní rozhodnutí se pak ještě musí provést podle pojistného práva. Nositel penzijního pojištění nyní musí částku v eurech stanovenou soudem jako vyrovnávací obnos přepočítat na úhradové body. Vypočtené úhradové body se potom odepíší z účtu povinné osoby a připíší se na účet oprávněné osoby. Pokud oprávněná osoba nemá vlastní účet penzijního pojištění u Deutsche Rentenversicherung, pak se jí založí nový vlastní účet, na který se převedou příslušné úhradové body.

Pokud vyrovnání zákonného důchodového pojištění nepřichází v úvahu, například proto, že povinná osoba získala jen nepatrná, resp. žádná důchodová práva, pak se zkontroluje, zda je možné vyrovnání vyřešit veřejnoprávně jinou formou. U podnikových důchodů například záleží na tom, zda nositel pojištění předpokládá skutečné dělení. Pokud tato možnost neexistuje, nesmí se na nositeli podnikového zabezpečení vynucovat. V takovém případě přichází podle staré legislativy v úvahu již pouze takzvané porozvodové vyrovnání práv dle závazkového práva jako subsidiární forma vyrovnání. Důchodová práva, na která se nevztahuje veřejnoprávní porozvodové vyrovnání práv, spadají pod porozvodové vyrovnání práv dle závazkového práva, § 1587f až § 1587n BGB. Oblast použití je omezena na případy uvedené v § 2 VAHRG a v § 1587f č. 1-5 BGB. To se týká především podnikového důchodového zabezpečení a soukromého penzijního pojištění, protože většina nositelů pojištění nepočítá s dělením. Týká se to rovněž zahraničních důchodových práv.

Nevýhodou porozvodového vyrovnání práv dle závazkového práva oproti veřejnoprávnímu vyrovnání je, že oprávněná osoba zde nezískává individuální důchodová práva ale pouze zabezpečení odvozené od povinné osoby ve formě peněžitě renty, kterou povinná osoba musí vyplácet ve výši dané osoby oprávnění. Další nevýhoda tohoto vyrovnání pro oprávněnou osobu spočívá v tom, že povinnost vyrovnání nastává až poté, co povinná osoba sama splní všechny podmínky pro čerpání důchodového zabezpečení, přičemž oprávněná osoba na tuto skutečnost nemá žádný vliv. Pokud

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

oprávněná osoba dosáhne hranice odchodu do důchodu dříve než povinná osoba, musí vyčkat, dokud této hranice nedosáhne i povinná osoba a nejsou splněny další podmínky. Závažnou slabinou je nakonec i to, že porozvodové vyrovnání práv dle závazkového práva, resp. z něho plynoucí nárok na vyrovnání zaniká se smrtí povinné osoby a oprávněná osoba tak o něj přichází, pokud ovšem příslušný nositel pojištění nepočítal se zajištěním pozůstalých. Mluví se o takzvaném prodlouženém porozvodovém vyrovnání práv dle závazkového práva (§ 3a VAHRG, § 1587k BGB). Manželé tak zůstávali podle staré legislativy i přes rozvod nadále vzájemně propojeni svým společným „důchodovým osudem“.

Problematika porozvodového vyrovnání důchodových práv se postupem času stávala více a více komplexnější a nesrozumitelnější jak pro laiky, tak i odborníky, takže jistá omlazující kůra se stala nezbytností. Stará hmotněprávní úprava byla rozdrobená do mnoha zákonů a předpisů, a to do spolkového občanského zákoníku (BGB), zákona upravujícího nepřiměřeně tvrdé dopady vyrovnání práv (VAHRG), zákona o zavedení vyrovnání práv na území bývalé NDR (VAÜG) a vyhlášky o aktuální hodnotě porozvodových důchodových práv (Barwertverordnung) a i pro poučeného čtenáře bylo obtížné do problematiky proniknout. Nastíněné problémy vedly v září 2003 ke jmenování „Komise pro strukturální reformy porozvodového vyrovnání“, která dostala za úkol navrhnout řešení

Výsledky řešení problematiky komisí

Komise byla založena především s cílem empiricky ozřejmit praktické dopady porozvodového vyrovnání, a to zejména pokud jde o dopady na důchodová práva žen. Komise konstatovala, že rozvodovost v Německu kontinuálně v posledních desetiletích roste, a to jak ve starých, tak i v nových spolkových zemích. To ukazují absolutní čísla i statistiky uvádějící pravděpodobnost, že nově uzavřené manželství skončí rozvodem. Ve starých spolkových zemích tato tendence pokračuje pro dětná i bezdětná manželství. Na počátku 50. let dočasně míra rozvodovosti poklesla, ale od roku 1956 do roku 1977 kontinuálně rostla. Na přelomu let 1977-1978 zaznamenaly statistiky výrazný pokles rozvodovosti související s reformami rozvodového zákona, od té doby rozvodovost každoročně znovu narůstá. V nových spolkových zemích ukazují statistiky kontinuální nárůst rozvodovosti od roku 1958 do konce osmdesátých let. Na počátku 90. let dočasně rozvodovost poklesla, aby následně rostla až do roku 1998. O toho roku je v nových členských zemích víceméně konstantní. Vyrůstají nejen absolutní počty rozvodů, ale narůstá i relativní číslo ve vztahu k existujícím manželstvím. Riziko rozvodovosti je vysoké zejména v prvních několika letech, stoupá po 6 letech do maxima, po jehož dosažení dále klesá. V roce 2001 byl průměrný věk rozvádějícího se muže 41-42 let a průměrný věk rozvádějící se ženy 38-39 let. To platí jak pro staré, tak i pro nové země. Mezi lety 1960-1977 byl však průměrný věk rozvádějících se mužů 35,7 let a 32,9 let u žen. V nových zemích se změnila tato charakteristika od mezi lety 1990 a 2001 z 35,9 na 41,5 u mužů a z 33,4 na 39 u žen. Průměrná délka rozvedených manželství v posledních letech roste. V roce 1950 byla 10,5 roku a v roce 1965 9 let, v roce 2000 a 2001 12,6 roku. V nových spolkových zemích stoupla průměrná délka rozvedených manželství v letech 1990 do 2001 z 9,6 na 14,7 let. Ve většině rozvádějících se manželství v nových spolkových zemích žijí děti (58%).

Komise jako důsledek uvádí ke konci roku 2002 celkem 4,4 miliony zaevidovaných žádostí o vyrovnání důchodových práv. Zároveň konstatovala, že vdané ženy starší 65 let vykazují nižší příjmy než muži v té samé věkové kategorii, svobodné ženy nebo vdovy. Tato zjištění a další výsledky činnosti komise podle závěrů potvrzují význam porozvodového vyrovnání důchodových práv pro tyto osoby. Rozbor prová-

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

děný komisí vychází ze záznamů údajů stanovených soudy v rámci proběhnuvších vyrovnání důchodových práv, jde o sekundární statistiky z údajů soudů. Pokud jde o zákonné pojištění, které mělo podle staré úpravy před reformou sloužit jako primární prostředek k vyrovnávání důchodových práv získaných v průběhu manželství, zákon ukládá nositeli pojištění základního schématu od roku 1981 shromažďovat statistická data. Zákon „o statistikách důchodového pojištění ze 30.01.1992“ (RSVwV) v platném znění taxativně uvádí skutečnosti, které je nositel pojištění povinen dokládat. Pokud jde o předmětnou problematiku, požaduje evidovat:

- pohlaví a věk zúčastněných stran,
- druh a výše porozvodového vyrovnání důchodových práv,
- konkrétní výše převáděných práv,
- konkrétní důsledky porozvodového vyrovnání důchodových práv.

Navíc jsou zaznamenávány konta, na kterých se vyskytuje malus nebo bonus, které jsou stanoveny k 31. prosinci daného roku. V případě, že daný jedinec byl rozveden vícekrát a soud vícekrát rozhodoval o jeho vyrovnání práv.

Podle komise statistika podle paragrafu 2 zákona RSVwV jednoznačně dokládá význam institutu porozvodového vyrovnání důchodových práv pro ženy, i když existuje postupný procentuální nárůst případů vyrovnání, kdy ženy mají na kontě malus a muži bonus. Průměrná hodnota vyrovnání ve prospěch žen v roce 2002 byla 5,12 bodů (viz popis výpočtu důchodu). Za celé sledované období uvádí statistika průměrnou hodnotu bonusu ve prospěch ženy 5,37 bodů. U případů bonusů mužů, bylo vydáno kolem 1,7 bodu v roce 2002 a 1,6 dřív. V případě malusu žen bylo průměrně převedeno na bývalého manžela 1,5 bodu, naopak u muže bývalé ženě to bylo 4,3. Největší podíl je zaznamenán u quasi-splittingu, v roce 2003 to bylo 3,5 bodů pro muže a 8 bodů pro ženy. Pokud jde o formu vyrovnání, většina případů byla řešena splittingem nebo quasi-splittingem. Největší význam při porozvodovém vyrovnání sehrávala metoda splittingu s 93 % všech případů (v roce 2002). Pak následují metody super-bonus a quasi-splitting.

Z rozborů komise vyplývá, že zejména ve starých spolkových zemích mají práva nabytá v rámci porozvodového vyrovnání význam pro splnění podmínek pro přístup k plnému důchodu. Platí to pro 6,5 % žen ve starých spolkových zemích a pro 1 % žen v nových spolkových zemích. Bonus přispívá výrazně k výši důchodu většiny rozvedených žen. V průměru tvořil v roce 2002 kolem 34,4 % důchodu ve starých spolkových zemích a kolem 34,1 % v nových zemích. U mužů bonus tvoří pouze 10,5 %, respektive 11,1 % výše nároku na důchod.

Na rok 2002 připadalo 224 tisíc případů porozvodového vyrovnání práv. Průměrný věk muže-účastníka řízení je v tomto roce 40,6 let a průměrný věk ženy je 38,2 let. Pokud bereme v úvahu statistiku za poslední dvě desetiletí, o vyrovnání práv v rámci prvního rozvodu šlo v 94,6 % případech, o druhý rozvod v 5,1 % případů a v 0,3 % případů o rozvod třetí či o vyšší počet rozvodů. V posledním roce (2002) šlo však o první rozvod již jen v 90,2 % případů.

Pokud studujeme vývoj statistik porozvodového dělení důchodových práv v rámci základního důchodového pojištění v čase, lze zaznamenat významný vliv změn zákonů na vývoj statistiky. Právní nejistota související se zavedením nové regulace v roce 1982 týkající se složitých případů vedla k výrazným poklesům v počtech provedených řízení a v následujícím roce k nárůstu případů. Nárůst na začátku 90. let byl způsoben přistoupením nových spolkových zemí. Od roku 1992 narůstal počet případů

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

kontinuálně až do roku 1999 a v tom roce byl zaznamenán mírný pokles. Tento byl zapříčiněn chybným hlášením statistiky.

Komise se zabývala rovněž pravidly pro výpočet aktuální hodnoty důchodových práv a problematikou saldování. V roce 2001 bylo již „Nařízení o peněžních hodnotách“ aktualizováno, s cílem odstranit problematické oblasti procesu. Tato novela zachovala parametry i strukturu nařízení. Jedinou změnou bylo to, že jako základ byly použity tabulky, kde je zavedena delší očekávaná naděje dožití a rovněž jiné oceňovací faktory. Vyrovnávání důchodových práv podle staré legislativy bylo podle komise problematické i po novele, protože v různých schématech platí různé účtovací metody.

Jsou popsány tři problémové oblasti:

- důsledky propočtových úroků volně stanovených v rámci stanovených hranic,
- důsledky biometrických základních hodnot, které se liší u každého z pohlaví,
- situace při stanovení hodnot v rámci různých subsystémů, na něž se váže různá míra rizika.

Komise závěrem konstatovala, že vyrovnávací mechanismus pro saldování a vyrovnání kapitálové hodnoty vede k takovým výsledným komponentům, které nejsou bez problémů navzájem kompatibilní. Výsledkem je, že při složitém převodu práv, saldování a zpětném převodu práv mezi schémata nelze vyloučit významné odchylky od rovného zacházení s oběma stranami řízení. Činnost komise vyústila v závěr, že dosavadní legislativu nelze efektivně novelizovat a byl připraven zcela nový zákon, který kodifikoval předmětnou oblast zcela od základu a derogoval pro futuro starou úpravu.

Nová legislativa

1. září 2009 nabytí účinnosti spolkový zákon o porozvodovém vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění (VersAusgIG) (viz příloha č.1), který zásadním způsobem upravuje právní koncept porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění (něm. Versorgungsausgleich - dále jen jako „porozvodové vyrovnání práv“), jež byl právně zakotven již v roce 1977. Nová zákonná úprava nic nemění na principu rovné účasti na důchodových právech získaných během trvání manželství. I nadále se provádějí vyrovnání práv, jež byla získána prací nebo na základě aktiv pro případ stáří nebo invalidity. Obsahově se tedy nejedná o změnu důchodových práv, na která se vztahuje porozvodové vyrovnání práv. Pouze termíny jako „budoucí důchodové nároky“ (něm. Anwartschaften) a „výhledy“ (něm. Aussichten) ze spolkového občanského zákoníku se nahradily termínem „důchodová práva“ (něm. Anrechte).

Jejím cílem je učinit dělení práv na zabezpečení mezi manžely ještě spravedlivější, a proto se zásadně změnil zejména systém dělení, neboť stará legislativa vykazovala v tomto směru značné nedostatky. Zatímco podle staré legislativy se stanovená práva na zabezpečení jako celek saldovala a počítalo se s vyrovnáním poloviny rozdílu (§ 1587a odst. 1 BGB), nový zákon VersAusgIG upravuje porozvodové vyrovnání jinak. Jakýkoli jednotlivý nárok na zabezpečení, který jeden z manželů získá během trvání manželství, se ve stávajícím zabezpečovacím systému rozdělí mezi oba manžele stejným dílem. Mluví se o interním dělení (§§ 10 a násl. VersAusgIG). Odpadá tak nutnost převádění příslušných důchodových nároků na společnou bázi, na které by je bylo možné pro účely saldování porovnávat. Právě v tomto převádění různých důcho-

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

dových práv na společnou bázi pro porovnání spočívá slabina staré legislativy. Ne všechny druhy zabezpečení na důchod totiž mají stejnou povahu, a tím i aktuální hodnotu.

Existují tzv. „plně dynamická“ důchodová práva, tzn. taková, která se automaticky upravují podle vývoje příjmu. Jiná důchodová práva se naproti tomu neupravují vůbec nebo jen částečně. Pro převedení všech důchodových práv na společnou bázi je proto potřeba provést řadu početních kroků. Základní početní krok představuje tzv. vyhláška o aktuální hodnotě porozvodových důchodových práv, která však vychází z prognóz budoucího vývoje důchodových práv, čímž se stává významným zdrojem deformace hodnot a neuspokojivých výsledků vyrovnání. Tím, že nová legislativa upouští od saldování, odpadá i toto ne vždy bezchybné převádění nároků na společnou bázi. Díky tomu lze nyní provádět porozvodové vyrovnání práv i mezi manžely, kdy jeden z nich je ze starých spolkových zemí Německa a druhý z nových spolkových zemí a kdy dochází ke konfrontaci důchodových práv z různých systémů. Dosud pozastavená řízení tak bylo možné konečně uzavřít.

Nová právní úprava nijak nemění výčet důchodových práv, jež jsou předmětem vyrovnání. V tomto ohledu se nová legislativa plně shoduje s výčtem práv uvedeným již v § 1587 odst. 2 č. 1 až 5 BGB regulujícím tuto otázku dříve. Základem právní reformy porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění je změna systému vyrovnávání, to znamená způsob, jakým mezi manželi probíhá vyrovnání důchodových práv získaných během trvání jejich manželství, které se určí na základě informací poskytnutých účastníky řízení.

Novinkou je i takzvané externí dělení (§§ 14 a násl. VersAusgIG) práv na zabezpečení. Při něm se pro oprávněnou osobu vytvoří důchodová práva u jiného nositele pojištění, než u kterého existuje důchodové právo povinné osoby. Tento model odpovídá ve své podstatě dělení/splitting podle staré legislativy; důchodová práva ze zákonného důchodového pojištění tak již byla systémově (interně) vyrovnávána podle staré legislativy. Novinkou zde však je, že interně se v podstatě nyní rozdělují i podniková a soukromá důchodová zabezpečení. V dosavadním systému saldování a sestavování bilance byla podniková a soukromá důchodová zabezpečení - zpravidla bez možnosti skutečného dělení - většinou pouze účetními položkami v celkovém zůstatku nebo se objevila až v porozvodovém vyrovnání práv dle závazkového práva, když nebylo možné všechna důchodová práva vyrovnat v rámci veřejnoprávního porozvodového vyrovnání práv.

Porozvodové vyrovnání práv se již neprovádí, pokud je rozdíl nepatrný, a rovněž se automaticky neprovádí v případech, kdy manželství trvalo jen krátký čas (tj. méně než 3 roky). Manželé rovněž do budoucna získávají více volného prostoru pro řešení svého zabezpečení ve stáří, v případě těchto krátkých manželství je totiž provedeno porozvodové vyrovnání pouze na žádost jednoho z manželů.

Další změny, které nastaly ve srovnání se starou legislativou:

Zásadní změna řízení o porozvodovém vyrovnání práv sice vede v souladu s vůlí a názorem zákonodárce ke zjednodušení řízení a spravedlivějšímu výsledku, to ale nutně neznamená i zrychlení řízení. Aby se vyšlo vstříc požadavkům manželů na rychlý rozvod, nabízí § 140 odst. 2 FamFG různé možnosti, jak oddělit řízení o porozvodovém vyrovnání práv od rozvodového řízení. Podle § 140 odst. 2 č. 4 VersAusgIG lze nyní řízení o porozvodovém vyrovnání práv oddělit již tři měsíce od zahájení rozvodového řízení, pokud oba manželé podají souhlasný návrh na oddělení a splnili povinnost poskytnout informace a součinnost, jak se od nich vyžaduje.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

V nové legislativě upravující porozvodové vyrovnání práv zcela odpadá takzvané „privilegium penzisty“. Podle staré legislativy se v případě, že povinná osoba již pobírala důchod z běžného důchodového zabezpečení ještě předtím, než rozvod nabyl právní moci, se zabezpečení i před provedením porozvodového vyrovnání práv nekrátilo do té doby, než oprávněná osoba nesplnila podmínky pro pobírání důchodu, resp. renty. Nyní dochází ke zkrácení od okamžiku, co rozvod nabude právní moci, i když důchodová práva převedená na oprávněného manžela, resp. manželku pro něho/ji zatím neznamenají žádný finanční přínos, protože dosud nesplnil(a) podmínky pro pobírání důchodu, neboť nedosáhl(a) příslušné věkové hranice pro odchod do důchodu. Zejména u manželství s vysokým věkovým rozdílem mezi manželi může tato situace vést ke značným finančním ztrátám povinné osoby. Pro staré případy platí přechodné ustanovení. Předpokladem ovšem je, že rozvodové řízení bylo zahájeno do 01.09.2009 a v této době byl již důchod pobírán, resp. vyplácen.

Takzvané privilegium výživného, které rovněž může v důsledku porozvodového vyrovnání práv odložit zkrácení práv na zabezpečení povinných osob, které již pobírají důchod, zůstává v nové právní úpravě zachováno. Nyní je ale podle §33 a násl. VersAusgIG podmíněno tím, že nárok na výživné oprávněného manžela, resp. manželky činí (v současnosti) minimálně 50,40 €. Pro rozhodnutí o uplatnění privilegia výživného rozhoduje soud pro rodinné záležitosti.

Privilegium vrácení (odúmrti) se týká situace, kdy oprávněná osoba zemře po provedení hodnotového vyrovnání. Pokud oprávněná osoba pobírala dávky z porozvodového vyrovnání práv méně než 36 měsíců, pak povinná osoba může podat u nositele pojištění návrh na zrušení zkrácení svého důchodového zabezpečení. Musí si však nechat započítat dávky, které již byly mezitím vyplaceny (§ 37 VersAusgIG). Privilegium vrácení (odúmrti) platí rovněž pro běžné důchodové zabezpečení, nikoli však pro podnikový důchod nebo soukromé důchodové právo.

Pro zákonné důchodové zabezpečení byl nově zaveden takzvaný princip invalidity (§ 35 VersAusgIG). Podle tohoto principu se invalidní zabezpečení nekrátí na návrh postiženého v důsledku porozvodového vyrovnání práv, pokud by invalida na základě porozvodového vyrovnání práv nemohl pobírat dávky. Analogicky se postupuje při dosažení zvláštní věkové hranice především u policistů a vojáků (věková hranice pro předčasný odchod do důchodu).

Zkušenosti s aplikací nové legislativy

Stará legislativa i přes novou právní úpravu ještě jistou dobu zůstala dočasně pro některé případy v účinnosti. Nová legislativa je totiž účinná pro rozvody, kde je návrh na rozvod manželství doručen soudu pro rodinné záležitosti po rozhodném datu 1. září 2009 (§ 48 VersAusgIG). Pro řízení zahájená u soudu před 1. září 2009 platila stará legislativa. Pouze v těch případech, ve kterých v první instanci nepadlo rozhodnutí do 31.08.2010, se následně použila nová legislativa. Ta se mohla aplikovat výjimečně i na „staré případy“, kdy řízení bylo sice zahájeno před 1. září 2009, ale v daný okamžik bylo odděleno, odloženo nebo pozastaveno a opět bylo zahájeno po 1. září 2009.

Nová úprava porozvodového vyrovnání práv vyžaduje od všech účastníků řízení transformaci a změnu způsobu jejich myšlení. Zejména v počáteční fázi transformace systému porozvodového vyrovnání práv docházelo na řadě míst k problémům. Přehlednost a jazyková srozumitelnost v porovnání se starou úpravou však přechod značně usnadňuje. Zdá se být sporné, zda za daných okolností v konkrétních případech vysoká rozmanitost postupů vyrovnávání nakonec sníží komplexnost porozvodového vyrovnání

práv. Někteří odborníci upozorňují na administrativní vícenáklady jednotlivých nositelů pojištění, jejichž odvrácenou stranou je přenesení těchto nákladů na dělení na manžele, což následně snižuje hodnotu důchodových práv.

Rovněž se velmi výrazně zvýší potřeba konzultace ze strany manželů plánujících rozvod. Ten z manželů, který s rozvodem pouze souhlasí a sám žádný návrh podat nechce, nepotřebuje pro rozvod, stejně jako předtím, žádné právní zastoupení. Je ovšem sporné, zda pak i přes povinnost soudu vysvětlovat a objasňovat bude mít dostatečný přehled o svých právních možnostech. Většina „postižených“ manželů/manželek jsou právě při ústním jednání před soudem kvůli svému rozčlenění schopni pouze omezeně vnímat, o čem se jedná.

Zda podnikoví nebo soukromí nositelé pojištění, kteří měli s porozvodovým vyrovnáním práv dosud jen malou nebo vůbec žádnou zkušenost, se rychle vžijí do své nové aktivní role, se teprve ukáže.

Na druhé straně nabízí odvrácení se od strnulého principu jednorázového vyrovnání stran nové možnosti řešení, které mohou lépe odpovídat individuálním potřebám a podmínkám v konkrétních případech.

3.2 Švýcarsko

3.2.1 Obecná charakteristika důchodového zabezpečení

Švýcarsko je klasickým představitelem vícepilířového zabezpečení ve stáří, kdy první pilíř tvoří povinný průběžně financovaný systém pojištění, druhý pilíř zaměstnanecká schémata (zčásti povinná) a třetí pilíř je dobrovolný.

První pilíř vychází z konceptu generační smlouvy a na jejím základě je financován průběžně. Klade si za cíl zajistit finanční pokrytí základních potřeb osob důchodového věku, pozůstalých a invalidních osob a základní zásady systému jsou zakotveny v ústavě švýcarské federace a lze je měnit pouze v proceduře zahrnující referendum. Cílem AHV schématu je zabezpečit účastníky na stáří a pro případ smrti. Vedle tohoto schématu existuje v rámci prvního pilíře schéma doplňkových důchodů EL a schéma kompenzující příjmy EO. Riziko invalidity kryje Invalidní pojištění (IV), jehož financování bylo v roce 2010 odděleno od ostatních složek prvního pilíře s poukazem na opakující se deficit. Starobní a pozůstalostní důchody jsou financovány především z příspěvků účastníků schématu a zaměstnavatele. Zaměstnanec i zaměstnavatel přispívají každý rovným dílem 4,2 % hrubé mzdy zaměstnance. Není stanoven žádný strop pojištění. Osoby samostatně výdělečně činné přispívají ve výši 7,8 % vyměřovacího základu, přičemž sazba je nastavena degresivně.

První pilíř je povinný od 17 let pro všechny osoby žijící nebo pracující na území Švýcarska. Účast na pojištění je povinná a osoby, které nevykonávají výdělečnou činnost, přispívají paušálem od 387 do 19 350 SF ročně. Vzhledem ke zhoršující se bilanci schématu participují na jeho financování i veřejné rozpočty. Švýcarská konfederace financovala 19,55 % výdajů schématu AHV za rok 2011. Celkem 13,33 % výnosů DPH připadlo na financování starobních a pozůstalostních důchodů. Dalším zdrojem financí byly výnosy ze zdanění hazardu. Minimální měsíční důchod byl stanoven pro rok 2011 na 1 160 CHF, maximální pak na dvojnásobek minimálního, tedy 2 320 CHF. Financování prvního pilíře je zabezpečeno příspěvkem placenými procentní výměrou (8,4 %) z hrubé mzdy. Příspěvky jsou placeny rovným dílem, zaměstnancem a zaměstnavatelem. Neexistuje strop pro placení pojistného. Lidé bez pracovních

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

příjmů platí roční pojistné ve výši 387 CHF až 19 350 CHF v závislosti na jejich sociálních podmínkách. Na financování se podílí i stát, a to úhradou 19,55 % ročních výdajů na starobní a pozůstalostní důchody použitím části výnosu DPH.

Zaměstnanecké důchodové zabezpečení bylo v roce 1972 včleněno do švýcarské ústavy a v roce 1985 byl přijat zákon, který z dosavadního dobrovolného zaměstnaneckého důchodového zabezpečení v zaměstnaneckých fondech učinil zabezpečení povinné. Hlavními důvody byla především velká účast občanů v těchto zaměstnaneckých fondech, desítky let trvající tradice těchto fondů a vyspělé, zdravé institucionální finanční prostředí. Platbám příspěvků do zaměstnaneckých schémat podléhají všechny příjmy nad úroveň 19 890 CHF ročně a průměrně příjmy z těchto schémat potenciálně představují více než třetinu příjmů důchodců. Schémata vyplácejí starobní, pozůstalostní i invalidní důchody.

System švýcarského důchodového pojištění se řídí spolkovým zákonem o důchodovém a pozůstalostním pojištění (AHVG) z roku 1946, nařízením o důchodovém a pozůstalostním pojištění (AHVV) z roku 1947 a spolkovým zákonem o všeobecném právu sociálního pojištění (ATSG).

3.2.2 Způsob stanovení dávky v zákonném důchodovém pojištění a sdílení důchodových práv získaných v manželství

Důchodová dávka je stanovena na základě průměrného vyměřovacího základu a počtu získaných let pojištění. Výše plného starobního důchodu se skládá z pevné částky a z procentní částky, která závisí na indexových celoživotních průměrných příjmech pojištěnce (v případě pojištěnců žijících v manželství na příjmech obou partnerů).

Vyměřovací základ je určen na základě nároků z:

- a) příjmů z výdělečné činnosti,
- b) bonusů za výchovu dětí,
- c) bonusů za péči.

Příjem z výdělečné činnosti je stanoven na základě všech příjmů po dosažení věku 20 let, ze kterých pojištěnec odváděl příspěvky na důchodové zabezpečení. Průměrný celoživotní roční příjem se upravuje podle předpisu indexace důchodů. Osoby, které nekonaly výdělečnou činnost, ale platily příspěvky, získají za příslušný kalendářní rok důchodová práva stanovená konverzí příspěvků na odpovídající výši příjmu. Bonus za výchovu dětí koresponduje s trojnásobkem výše minimálního důchodu v momentě vzniku nároku na důchod a může si jej nárokovat osoba vychovávající dítě do věku 16 let. Za každý rok je přidělen bonus pouze jednomu z rodičovského páru. Stejná hodnota je stanovena pro péči o nemohoucí osobu v přímé příbuzenské linii či o sourozence. Nelze však kumulovat tento bonus s bonusem za péči o dítě za stejný časový úsek. Osoba vykonávající péči musí za každý kalendářní rok písemně tuto péči doložit. Pokud tak neučiní po dobu pěti let od konce předmětného roku, možnost uplatnění tohoto práva zaniká.

Jestliže jsou roční průměrné celoživotní příjmy nižší nebo rovny 36násobku minimálního důchodu (41 760 CHF), je pevná část plného důchodu rovna 74 % minimálního důchodu (858,4 CHF měsíčně) a procentní část je ve výši 13/600 (21,7 %) průměrných celoživotních příjmů. Jestliže jsou roční průměrné celoživotní příjmy vyšší

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

nežli 41 760 CHF, je pevná část plného důchodu rovna 104 % minimálního důchodu (1 206,4 CHF) a procentní část ve výši 8/600 (13,3 %) průměrných celoživotních příjmů.

Tuto hranici pro různý způsob zohlednění rozhodných příjmů nelze klasifikovat jako redukční hranici, jak ji známe v českém důchodovém systému. Jedná se totiž o hranici, při jejímž překročení je jinak nakládáno s celým rozhodným příjmem, nikoli pouze s pásmem nad takto definovanou hranici (nikoli tedy tak, jako v České republice s pásmem nad úroveň této hranice). Jde tady vlastně o to, že při výpočtu důchodu pojištěnců, jejichž rozhodné příjmy jsou pod a nad touto hranicí, jsou aplikovány dvě různé výpočtové formule. Tento originální způsob uplatnění principu příjmové solidarity má dopad právě v souvislosti s aplikací dělení společně získaných práv v průběhu manželství. V případě, kdy se úroveň průměrných celoživotních rozhodných příjmů jednoho z manželů nachází pod hranicí 41 760 CHF a druhý partner tuto hranici překračuje tak, že při sečtení a vydělení dvěma jejich průměrný příjem překročí uvedenou hranici, je z hlediska stanovení výše důchodové dávky pro pár výhodnější, když nežije v manželství. Ve Švýcarsku je totiž uplatňován tzv. „splitting“. Důchodová práva získaná za všechny kalendářní roky strávené v manželství jsou sdílena oběma partnery v poměru 1:1. Zákon stanoví, že každému z manželů je připsáno 50 % vlastního rozhodného příjmu a 50 % rozhodného příjmu manžela/manželky za předemtný kalendářní rok (platí pro období po dosažení věku 20 let do konce roku, který předchází vzniku nároku na důchod pro prvního partnera a pro období, kdy byli oba partneři pojištěni v rámci švýcarského starobního a pozůstalostního pojištění). Platí to jak pro příjmy z výdělečné činnosti, tak pro bonusy za výchovu dětí i bonus za péči o bezmocnou osobu. Bonusy získané za jednotlivé roky jsou mezi manžele rovněž rozděleny v poměru 1:1. Splitting důchodových práv nastává v okamžiku kdy:

- a) oběma manželům vznikne nárok na důchod,
- b) vdově či vdovci vznikne nárok na starobní důchod,
- c) dojde k zániku manželství z důvodu rozvodu.

Platí pravidlo, že získaná důchodová práva jsou dělena mezi manžele pouze, pokud mají nárok na důchod oba. Oba partneři obdrží v okamžiku dosažení věkové hranice pro odchod do důchodu samostatný důchod. Ke stanovení sdílených důchodových práv dochází teprve v okamžiku, kdy oba partneři zažádají o důchod. Pokud jeden z nich odejde do důchodu dříve, je mu stanovena výše důchodu pouze na základě záznamů o jeho individuálních příjmech. V okamžiku, kdy zažádá o důchod i druhý z páru, je prvnímu důchod přepočítán podle výše zmíněných pravidel pro výpočet důchodu osob žijících v manželství. Pokud je manželství rozvedeno, získaná důchodová práva jsou rozdělena při rozvodu, pokud o to nositele pojištění jeden z rozvádějících se manželů zažádá. Pokud ani jeden z manželů o rozdělení nezažádá, dochází k němu ex officio v okamžiku odchodu do důchodu.

Způsob výpočtu plného starobního důchodu byl uveden výše. Jak bylo zmíněno, součet důchodů manželského páru může dosahovat maximálně 150 % maximálního starobního důchodu, a to v případě, že oba manželé mají nárok na starobní důchod nebo jestliže jeden z nich má nárok na starobní důchod a druhý má nárok na důchod invalidní.

Registrované partnerství je zohledněno stejně jako manželství, to platí i pro nároky na pozůstalostní důchod.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Pozůstalostní důchody v rámci schématu AHV⁷

Cílem institutu je zmírnit dopad smrti jednoho z manželů, případně smrti rodiče.

Vdovské a vdovecké důchody

Vdova nebo vdovec mají nárok na pozůstalostní důchod, pokud v okamžiku úmrtí partnera mají jedno nebo více dětí. Vdova má rovněž nárok na vdovský důchod, pokud nemá dítě, ale je v okamžiku smrti manžela starší 45 let a manželství trvalo nejméně 5 let. Pokud je vdova opakovaně vdaná, doba trvání manželství se počítá. Nárok na vdovský/vdovecký důchod zaniká uzavřením manželství nebo úmrtím, nárok na vdovecký důchod zaniká rovněž, když poslední dítě dosáhne věku 18 let.

Výše vdovského nebo vdoveckého důchodu činí 80 % hypotetického starobního důchodu (spočteného na základě doby pojištění a průměrného příjmu zemřelého, který zahrnuje nedělené příjmy a bonusy za péči a výchovu dítěte zemřelého) v okamžiku úmrtí partnera. Pokud došlo k úmrtí zemřelého před dosažením věku 45 let, je pro účely stanovení pozůstalostního důchodu průměrný příjem zemřelého navýšen. Pokud vdova nebo vdovec splňuje současně podmínky pro nárok na pozůstalostní důchod a na důchod starobní nebo invalidní, bude vyplacen pouze nejvyšší důchod.

Pokud je pozůstalé osobě vyplácen starobní či invalidní důchod, dojde v takovém případě k jeho zvýšení. Ovdovělá žena či muž, která již pobírá starobní či invalidní důchod, získá nárok na zvýšení vlastního důchodu o 20 %. Zvýšená dávka však nesmí překračovat obecně stanovený maximální starobní důchod (2 320 CHF měsíčně).

Pro nároky z rozvedeného manželství platí tyto speciální podmínky:

- a) vedle toho, že z manželství se narodilo aspoň jedno dítě, je podmínkou jeho trvání minimálně 10 let,
- b) rozvedená žena v okamžiku rozvodu překročila věk 45 let a manželství trvalo aspoň 10 let,
- c) nejmladšímu dítěti narozenému z manželství bylo méně než 18 let v okamžiku, kdy vdova dosáhla věku 45 let.

Rozvedené osoby, které nesplní ani jednu z podmínek, mají nárok na vdovský nebo vdovecký důchod do okamžiku, kdy jejich děti dosáhnou věku 18 let.

Sirotčí důchod

Sirotek má nárok na sirotčí důchod ve výši 40 % (60 % v případě příbuzenského vztahu pouze s tímto rodičem) hypotetického starobního důchodu zemřelého rodiče, spočteného na základě doby pojištění a průměrného příjmu, který zahrnuje nedělené příjmy a bonusy za péči a výchovu dítěte. Pokud zemřou oba rodiče, má nárok na dva sirotčí důchody. V tomto případě je každý sirotčí důchod vypočten na základě doby pojištění každého rodiče a jeho průměrného příjmu spočteného na základě obecných pravidel pro výpočet důchodu. Součet obou sirotčích důchodů nesmí přesáhnout 60 % maximálního starobního důchodu. V takovém případě jsou obě dávky

⁷ Vzhledem k tomu, že zavedení sdílení důchodových práv získaných v době manželství ve Švýcarsku úzce souvisí s úpravou vdovských a vdoveckých důchodů, je nutno popsat i pozůstalostní důchody v rámci prvního pilíře systému.

přiměřeně kráceny. Výplata dávky končí dosažením věku 18 let nebo úmrtím sirotka. Pokud sirotek studuje, má nárok na dávku i nadále, a to maximálně do 25 let věku. Pokud došlo k úmrtí zemřelého před dosažením věku 45 let, je pro účely stanovení sirotčího důchodu průměrný příjem zemřelého navýšen.

Pokud sirotek splňuje současně podmínky pro získání sirotčího důchodu, jiného pozůstalostního důchodu nebo invalidního důchodu, bude mu vyplácen pouze nejvyšší důchod. V případě úmrtí obou rodičů se porovnává výše součtu obou sirotčích důchodů s výší ostatních důchodů. Při souběhu nároku na sirotčí důchod a na důchod pro dítě, se důchody sčítají a jejich výše činí maximálně 60 % maximálního starobního důchodu.

3.2.3 Historický vývoj a zkušenosti s uplatněním institutu sdílení důchodových práv získaných v době manželství⁸

Reforma, která přinesla uspořádání poměrů důchodových práv, které bylo popsáno výše, souvisela úzce s reformou rodinného práva a jejím cílem bylo nahradit dosavadní koncept „živitele rodiny“. Před reformou se vycházelo z toho, že manželství představuje dlouhodobý svazek, který poskytuje ženám i zajištění na stáří. Zvyšující se podíl rozvedených manželství však vedl k tomu, že z prvního pilíře mnoho žen získávalo velice nízký důchod. Naproti tomu ženy vdané byly systémem zvýhodněny. Důchody byly proto individualizovány a staly se nezávislými na rodinném stavu dotčených osob. To znamená, že vdaná žena má nyní vlastní právo na důchod a že starobní důchod vdovělé ženy se zakládá na obdobném výpočtu jako u ostatních kategorií důchodců. Vedle zrušení důchodu pro manželské páry a sdílení vyměřovacích základů dosahovaných během manželství v rámci AHV došlo k postupnému zrušení dávek z fondového pilíře pro manželku. Zákonodárce sledoval těmito úpravami cíl spočívající v přizpůsobení důchodů nové úpravě manželského práva (partnerství, účast na nabytém majetku). Vzájemné sdílení důchodových práv k zabezpečení ve starobním a pozůstalostním pojištění tak odpovídá konceptu společného jmění. K rozdělení dojde pouze v případě rozvodu. Zákonodárce ve snaze zajistit rovnoprávné postavení obou pohlaví rovněž přikročil ke zvýšení hodnoty výchovné činnosti (péče o děti), aby kompenzoval ztrátu příjmů v důsledku snížení profesní činnosti zavedením bonusů za výchovu dětí.

Výsledkem dlouhodobé veřejné diskuse na toto téma byla reforma provedená v roce 1997. Prosazení reformy nebylo jednoduché, protože podle švýcarské ústavy musela změna být schválena referendem. Ačkoli byla schválena již v roce 1993, prosadila se až v roce 1997. Z důvodu složitosti změn nabyla nová pravidla plně účinnosti od roku 2001.

Od doby přijetí zákona o starobním a pozůstalostním pojištění (AHV) v roce 1948 byl tento zákon reformován již desetkrát v podobě takzvaných AHV-revizí. Spolu s prováděnými valorizacemi docházelo postupně v rámci těchto revizí ke zvýšení minimálního důchodu ze 40 CHF v roce 1948 na 1 160 CHF v roce 2011. Strop pro nejvyšší důchod postupně rostl ze 125 CHF v roce 1948 na 2 320 CHF v roce 2011. Příspěvek do schématu AHV pro zaměstnance byl navýšen pouze třikrát, z počátečních 4,0 % nejprve na 5,2 % (1969), potom na 7,8 % (1973) a nakonec na 8,4 % hrubé mzdy od roku 1975.

⁸ Kapitola vychází z překladu publikace "Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)".

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Desátá revize AHV byla doposud nejzávažnější reformou základního důchodového pojištění a přinesla řadu změn do zákonného důchodového pojištění. Hlavním cílem bylo zrovnoprávnění postavení mužů a žen. Byly zavedeny dobropisy za výchovu a péči. Souběžně byly zrušeny společné manželské důchody a nahrazeny sdílením příjmů získaných během manželství pro účely výpočtu důchodu, aby byla zlepšena pozice ekonomicky neaktivního člena domácnosti. Desátá revize starobního a pozůstalostního pojištění také zavedla nový způsob výpočtu důchodů, který zvýhodňuje účastníky s nižšími příjmy (tato část revize nabyla účinnosti již v roce 1994). Další takto přijaté změny se týkají postupného zvyšování věku odchodu do důchodu u žen na 64 let, zavedení vdoveckého důchodu a prvních kroků k zavedení institutu předčasného odchodu do důchodu.

Rozdělení příjmů, které je jedním z možných řešení, jak přizpůsobit zákon o starobním a pozůstalostním pojištění novému manželskému právu, mělo v zásadě přinést prospěch ženám. Nicméně vdovství může v důchodovém věku přinést finanční potíže spojené se zánikem důchodu druhého z manželů. Proto pozůstalí dostávají 20% příplatek k vlastnímu starobnímu důchodu. Zákonodárci doufali, že díky těmto opatřením dojde ke zlepšení situace přibližně 80 % žen v relaci k situaci po 9. revizi starobního a pozůstalostního pojištění. Z finančních důvodů nebylo možné dosáhnout čistého systému individuálních důchodů, které by byly zcela nezávislé na rodinném stavu. Maximální výše obou důchodů jednoho páru byla proto stanovena na 150 % maximálního starobního důchodu. To však stále představuje pokrok oproti systému jediného důchodu na pár, který dosahoval 150 % prostého důchodu jednoho manžela. Výpočet přitom bral v úvahu případné příjmy z výdělečné činnosti ženy.

Ve Švýcarsku lze pozorovat v jiných zemích nezaznamenanou zvýšenou míru rozvodovosti ve věkové skupině osob před dosažením statutárního důchodového věku. Pravděpodobně to souvisí právě s podmínkami pro výpočet důchodu osob žijících v manželství a stanovením speciální hranice maximálního důchodu pro ně. Každému z partnerů je sice již dnes vypočítán individuální důchod, ale suma obou důchodů nesmí přesáhnout 150 % maximálního důchodu (čl. 35, odst. 2 AHVG). Pokud by se součet jejich důchodů pohyboval v intervalu 150-200 % maximálního důchodu a partneři se před odchodem do důchodu rozvedou, je to pro ně jako pár výhodnější (maximální důchod byl ze 125 CHF v roce 1948 postupně zvyšován na 2 230 CHF v roce 2011).

Zákonodárci chtěli podřídit novému zákonu (rozdělení příjmů) velký počet důchodů, které již byly přiznány v době, kdy vstoupila v platnost 10. revize starobního a pozůstalostního pojištění. Jednalo se především o všechny důchody určené pro páry a prosté důchody ovdovělých nebo rozvedených osob, které byly stanoveny na základě příjmů páru. Vzhledem k rozsahu nebylo v plánu provést převod neprodleně poté, co vstoupila v účinnost 10. revize starobního a pozůstalostního pojištění, ale až o čtyři roky později, 1. ledna 2001.

V roce 2010 byla publikována švýcarskou vládou zpráva „Dopady 10. revize AHV“. Tato zpráva si klade za cíl ukázat, jaký dopad měla opatření přijatá v rámci revize pro příjemce a příjemkyně důchodu ve Švýcarsku, a zjistit, zda byl splněn daný cíl. Za tímto účelem se zaměřuje mimo jiné na srovnání některých skupin příjemců v rámci 9. a 10. revize a také na rozbor některých situací v rámci 10. revize. Důraz je kladen na sociální a technická hlediska, nikoliv na celkové finanční aspekty.

Ve 2. kapitole popisuje celkovou situaci příjemců důchodů v rámci režimu 9. a 10. revize a vliv hlavních opatření. Prezentace se provádí podle rodinného stavu s rozlišením mezi muži a ženami. Podíl příjemců doplňkových dávek je také uveden v této kapitole. Třetí kapitola je věnována některým specifickým situacím, jako je

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

ovdovění nebo rozvod v případě, kdy oba manželé pobírali starobní důchod. Vedle zvyšování věku odchodu do důchodu u žen, předčasný odchod do důchodu a další.

Opatření 10. revize se svobodných osob dotkla velice nepatrně. Průměrně se při přepočtu důchodu podle nové výpočtové formule zvýšil jejich důchod o 3,4 %. Pozorovaný nárůst je způsoben především příznivým vývojem rozhodného příjmu, přičemž bonusy za výchovu dětí mají mezi svobodnými osobami jen malou váhu, a to i v případě žen.

Jak ukazují dvě tabulky níže, nová pravidla výpočtu důchodu se promítla do výše důchodu ženatých mužů a vdaných žen méně než do důchodů svobodných. Průměrně došlo ke zvýšení důchodu muže pouze o 1,3 % a u ženy o 3,2 %. Je to způsobeno existencí institutů maximálního a minimálního důchodu. Větší podíl ženatých a vdaných osob totiž pobírá maximální důchod.

Tabulka č. 1 **Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu u ženatých mužů (2001)**

interval zvýšení důchodu (%)		podíl na celkovém počtu (%)	průměrný důchod (CHF)		průměrný rozdíl (CHF)
			nová formule	původní formule	
žádné	protože min.	0,50%	254	254	0
	protože max.	50,60 %	1 968	1 968	0
0% < zvýšení <=3%	pod bodem zlomu	0,40 %	671	659	12
	nad bodem zlomu	27,50 %	1 852	1 826	26
3% < zvýšení <=6%	pod bodem zlomu	1,30 %	988	943	45
	nad bodem zlomu	11,90 %	1 639	1 571	68
zvýšení > 6%	pod bodem zlomu	3,50 %	1 314	1 221	93
	nad bodem zlomu	4,30 %	1 471	1 373	98
celkem		100,00 %	1 826	1 803	23
průměrné zvýšení: 1,3%					

Zdroj: Zdroj: Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)

Tabulka č. 2 **Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu u vdaných žen (2001)**

zvýšení v %		podíl na celkovém počtu (%)	průměrný důchod (CHF)		průměrný rozdíl (CHF)
			nová formule	původní formule	
žádné	protože min.	27,20%	967	967	0
	protože max.	3,10%	1 872	1 872	0
0% < zvýšení <=3%	pod bodem zlomu	22,80%	1 060	1 044	16
	nad bodem zlomu	3,60%	1 805	1 774	31
3% < zvýšení <=6%	pod bodem zlomu	17,60%	1 205	1 153	52
	nad bodem zlomu	6,40%	1 630	1 557	73
zvýšení > 6%	pod bodem zlomu	13,30%	1 374	1 280	94
	nad bodem zlomu	6,10%	1 499	1 398	101
celkem		100,00%	1 217	1 179	38
průměrné zvýšení: 3,2%					

Zdroj: Zdroj: Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Jak ukazuje tabulka níže, nevede použití nových pravidel výpočtu důchodu k zásadním změnám ani u většiny manželských párů, pokud je bereme jako jednu ekonomickou jednotku. Prokazuje se nám zde dopad existence maximálního důchodu pro páry na úrovni 150 % maximálního důchodu.

Tabulka č. 3 **Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu manželských párů (2001)**

zvýšení objemu obou starobních důchodů v %	podíl na celkovém počtu (%)	průměrný důchod (CHF)		průměrný rozdíl (CHF)
		nový vzorec	původní vzorec	
žádné	71,10%	3 027	3 027	0
0% < zvýšení <=3%	5,60%	2 879	2 826	53
3% < zvýšení <=6%	9,40%	2 721	2 597	124
zvýšení > 6%	13,90%	2 901	2 703	198
celkem	100,00%	2 972	2 930	42
průměrné zvýšení: 1,4%				

Zdroj: Zdroj: Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)

S odstraněním manželského důchodu, který při součtu příjmů muže a ženy odpovídal podle starých pravidel 1,5násobku základního důchodu, desátá revize zavedla tedy omezení maximálního důchodu pro manžele. Provedený modelový výpočet ukázal, že důchody ženatých/vdaných bez tohoto omezení by podle nové formule vzrostly průměrně o 17 %. Téměř 79 % manželských párů ale pobírá maximální důchod, takže k takovému navýšení nemůže dojít.

Z hlediska zabezpečení pozůstalých osob zpráva o dopadech změn 10. revize AHV dospěla k závěru, že vdovský/vdovecký příplatek a sdílení příjmů získaných v době manželství zcela nekompensuje u některých žen ztrátu vyplývající ze zrušení práv odvozených od důchodových práv manžela (viz tabulka níže).

Tabulka č. 4 **Vliv nového způsobu výpočtu důchodu na výši důchodu u ženatých mužů (2001)**

věk	důchod			rozhodný průměrný roční příjem		
	1996	2001	změna	1996	2001	změna
muži						
66 - 69	1 833	1 931	5,4 %	75 065	58 442	-22,1 %
70 - 73	1 855	1 868	0,7 %	78 604	49 179	-37,4 %
ženy						
63 - 66	1 889	1 832	-3,0 %	89 460	49 467	-44,7 %
67 - 70	1 891	1 896	0,2 %	88 236	53 077	-39,8 %

Zdroj: Zdroj: Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)

Ve věkových skupinách od 70 do 73 let u mužů a od 67 do 70 let u žen zůstal po změnách průměrný důchod víceméně neměnný. U mladých důchodců je v rámci 10. revize průměrný důchod mnohem vyšší v případě mužů (100 franků nebo 5,4 %) a nižší v případě žen (zhruba 60 franků nebo 3 %) oproti důchodům spadajícím pod 9.

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

revizi. Většina těchto osob byla již ovdovělá ve chvíli, kdy dosáhla věku odchodu do důchodu. Skutečnost, že se příjem po rozdělení snížil podstatně více u žen než u mužů, je vysvětlena tím, že vdovci byli výdělečně činní, což nebývá případ ovdovělých žen. Privilegované postavení ovdovělých osob v rámci 9. revize a vůle zákonodárců k tomu, aby bylo s vdovami zacházeno obdobně jako s ostatními se zde odráží v snížení průměrných příjmů vdov.

Vývoj důchodu je u vdovců a u vdov odlišný. Opatření přijatá v rámci 10. revize zlepšila situaci vdovců, nikoliv však vdov. Způsob výpočtu důchodu ovdovělých žen v rámci 9. revize byl velmi výhodný a v rámci 10. revize došlo pouze ke zrovnoprávnění vůči ostatním kategoriím osob. Příklad vysvětlení poklesu průměru: v rámci 10. revize je možné, že ovdovělá žena v důchodovém věku dostane pozůstalostní důchod, pokud je vyšší než její starobní důchod, zatímco v rámci 9. revize takové opatření neexistovalo, jelikož byl starobní důchod vždy vyšší než pozůstalostní důchod. Průměrný důchod ovdovělých žen je mnohem vyšší než u ostatních žen. Je třeba poznamenat, že bez vdovského příspěvku by byl průměrný důchod ovdovělých osob o 13 % nižší a zdaleka by nedosahoval např. průměru rozvedených osob.

Pokud jde o rozvedené osoby, z nového způsobu výpočtu důchodu těžily především ženy (tabulka níže). Situace se naopak zhoršila rozvedeným ženám, jejichž bývalý manžel zemřel. Stejně jako u vdov těžily tyto osoby dříve z velice výhodné úpravy zavedené 9. revizí AHV, což měl zákonodárce v úmyslu napravit. Desátá revize AHV sblížila průměrné důchody žen a mužů u rozvedených osob. Před revizí byl důchod mužů téměř o 10 % vyšší než u žen, zatímco dnes je vyšší jen o 2 %. Důchod svobodných žen se zvýšil více než u mužů mimo jiné i kvůli bonusu za výchovu dětí.

Tabulka č. 5 **Vliv nového způsobu výpočtu důchodu, rozvedení muži ve Švýcarsku (2001)**

zvýšení v %		podíl na celkovém počtu (%)	průměrný důchod (CHF)		průměrný rozdíl (CHF)
			nový vzorec	původní vzorec	
žádné	protože min.	0,10 %	716	716	0
	protože max.	35,60 %	1 949	1 949	0
0% < zvýšení <=3%	pod bodem zlomu	0,40 %	960	941	19
	nad bodem zlomu	29,60 %	1 939	1 867	72
3% < zvýšení <=6%	pod bodem zlomu	2,00 %	1 079	1 029	70
	nad bodem zlomu	19,60 %	1 677	1 606	71
zvýšení > 6%	pod bodem zlomu	5,30 %	1 343	1 248	105
	nad bodem zlomu	7,30 %	1 514	1 413	101
celkem		100,00 %	1 785	1 749	36
průměrné zvýšení: 2,1%					

Zdroj: Zdroj: Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

Tabulka č. 6 **Vliv nového způsobu výpočtu důchodu, rozvedené ženy ve Švýcarsku (2001)**

zvýšení v %		podíl na celkovém počtu (%)	průměrný důchod (CHF)		průměrný rozdíl (CHF)
			nový vzorec	původní vzorec	
žádné	protože min.	0,50 %	947	947	0
	protože max.	28,60 %	1 973	1 973	0
0% < zvýšení <=3%	pod bodem zlomu	1,40 %	997	978	19
	nad bodem zlomu	23,30 %	1 850	1 821	29
3% < zvýšení <=6%	pod bodem zlomu	4,20 %	1 139	1 088	51
	nad bodem zlomu	21,60 %	1 670	1 597	73
zvýšení > 6%	pod bodem zlomu	9,60 %	1 377	1 280	97
	nad bodem zlomu	10,80 %	1 535	1 432	108
celkem		100,00 %	1 721	1 675	46
průměrné zvýšení: 2,7%					

Zdroj: Zdroj: Les principaux effets de la 10. revision de l'AVS (Office federal des assurances sociales, 2003)

Zkušenosti z praktické aplikace právní úpravy sdílení důchodových práv získaných v době manželství

Desátá revize AHV schématu přinesla v rámci prvního důchodového pilíře zásadní změny. Zrušení společného manželského důchodu a zavedení individuálního důchodu se systémem sdílení důchodových práv za dobu manželství patří k podstatným změnám, které zcela změnily podmínky nároku a výpočtu důchodu. Důchody z roku 2000 se přepočítaly na úroveň důchodů pro rok 2001. U převedených starobních důchodů má přibližně polovina osob vyšší důchod než dříve, mezi muži a ženami není velký rozdíl. Nové požadavky spojené s výpočtem důchodu přinesly výrazné zvýšení objemu práce nositelům pojištění, kteří se musely rychle přizpůsobit a reorganizovat pracovní postupy. Bylo nutno upravit stávající počítačové aplikace a vyvinout nové aplikace, aby se zohlednily všechny nové skutečnosti rozhodné pro výši důchodu. I když byl začátek provádění 10. revize poznamenán obtížemi a průtahy ve správě dokumentů, počáteční problémy byly rychle překonány zejména díky výpočetní technice. Velké množství inovací a změn spjatých s 10. revizí, které v řadě případů zasahovaly základy výpočtu dávek, bylo rychle identifikováno a úspěšně zvládnuto, a to včetně sdílení důchodových práv za dobu manželství. Zákonem zamýšlený automatický převod důchodů dle nové právní úpravy, který proběhl dne 1.1.2001, byl proveden bez větších problémů.

Vzhledem k tomu, že se rozdělení příjmů týká pouze období, kdy byl jeden z manželů pojištěn v rámci starobního a důchodového pojištění a bonusy za výchovu dětí nebo asistenci se přiznávají pouze tehdy, kdy je dotyčná osoba pojištěna v rámci starobního a pozůstalostního pojištění ve Švýcarsku, je třeba přesně a úplně prošetřovat bydliště obou manželů. To vedlo k výraznému nárůstu pracnosti pro nositele pojištění, kteří často museli provádět složité a náročné šetření v této věci. Počáteční problémy s novým postupem výpočtu důchodů při sdílení příjmů pro účely výpočtu starobních důchodů byly poměrně rychle vyřešeny a dá se říct, že dnes je tento institut součástí běžné rutiny.

Zavedení sdílení důchodových práv získaných v době manželství a z ní vyplývající inovace nepřispěly k tomu, aby pojištěnci lépe pochopili systém fungování důchodového pojištění. Od zavedení nových ustanovení byl patrný zvýšený počet žádostí o informace a poskytnutí rad. Prováděcí orgány byly zavaleny mnoha žádostmi od

3. Uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v době manželství a zohlednění mimomanželských forem soužití

účastníků systému. Obyvatelstvo ale víceméně dobře vstřebalo velké změny, které přinesla 10. revize. Některá opatření však i nadále vyvolávají různé poznámky ze strany pojistníků a příjemců důchodů, kteří prostřednictvím dopisů vyjadřují své nepochopení a nespokojenost s těmi prvky nového systému, které se jich přímo dotýkají. Platí to zejména v kontextu zavedení nového stropu pro maximální důchod. Desátá revize starobního a pozůstalostního důchodu přinesla každému z manželů individuální nárok na starobní nebo invalidní důchod. Oba jednotlivé důchody páru jsou však omezeny na 150 % maximálního důchodu. Jelikož má každý z manželů nyní nárok na vlastní individuální důchod, občané nesou nelibě skutečnost, že se tento důchod snižuje v případě, kdy oba důchody překročí stanovenou hranici. Pojištěnci vyjadřují své zklamání o to víc, že se manželským párům krátí důchody na rozdíl od lidí žijících jako druh a družka, což pocítují jako velkou nespravedlnost. Stížnosti se vztahují také k situaci vdovců, kteří se znovu oženili a mají právo na důchod. Jelikož už nejsou vdovci, ale opětovně ženatí, nemohou pobírat vdovecký příspěvek vyrovnávající ztrátu vzniklou v důsledku rozdělení.

4. Výzkumná část a výchozí datový soubor

V této kapitole budeme na mikroekonomických a makroekonomických modelech simulovat dopad možného zavedení konceptu tzv. sdílení důchodových nároků na český důchodový systém a na individuální výši důchodových příjmů pojištěnců - budeme porovnávat 3 varianty. Nulová varianta bude zachování současného stavu bez žádných změn a bude tak výchozí, se kterou budeme porovnávat ostatní varianty přinášející změny. Varianta 1 by zohlednila Švýcarské zkušenosti - zde by se vycházelo z toho, že by se sdílely důchodové nároky nejen při rozvodu manželství, ale i v případě trvání manželství až do důchodového věku. Důchodové nároky by se začaly sdílet ve chvíli, kdy by prvním z partnerů již byl přiznán starobní důchod a i druhý z partnerů by podal žádost o starobní důchod. V tento moment by se přepočítaly oba důchody.

Varianta 2 vychází ze zkušeností Německa a spočívá v tom, že v případě rozvodu manželství by se důchodové nároky získané za dobu manželství dělily rovným dílem, a to metodou sdílení vyměřovacích základů - tedy příjmy získané v manželství oběma členy by se sečetly a rozdělily napůl a každému jedinci by byla jako vyměřovací základ započtena tato částka. Vdovské a vdovecké důchody by nadále zůstaly zachovány podle stávajících pravidel.

Na makroúrovni by se testoval vliv na celkový důchodový systém, tedy jak by se změnila celková bilance důchodového systému v případě sdílení důchodových nároků v případě rozvodu manželství.

Na mikroúrovni pak vliv na individuální výši důchodů modelových jedinců.

Sestavení modelu zohledňujícího možné teoretické varianty způsobu stanovení okruhu oprávněných osob a způsobu stanovení výše vdovského/vdoveckého důchodu bylo velmi komplikované, a to zejména z důvodu nedostatku vhodných statistických dat a nutnosti stanovení velkého množství omezujících podmínek a výchozích předpokladů.

Teoretické omezení modelových variant

Aby bylo možno zavést sdílení příjmů pro účely stanovení vyměřovacích základů, bylo by nutno při výpočtu důchodu brát v úvahu celoživotní příjmy jedince, neboť zohlednění celoživotních příjmů je nutnou podmínkou pro zavedení této varianty. Tato varianta je uplatnitelná právě jenom při zohlednění celoživotních příjmů, protože jenom tak lze připsat jednotlivé příjmy získané během manželství oběma partnerům. V současné době by tedy s ohledem na stanovení rozhodného období nejdříve od roku 1986 bylo zavedení sdílení příjmů problematické, avšak cílový stav zohledňování celoživotních příjmů by sdílení příjmů pro účely stanovení vyměřovacích základů umožnil. Avšak při uvažování modelové délky pojištění 44 let pro muže a začátku pojištění v 18 letech by případný termín zavedení možnosti sdílení důchodových příjmů vycházel nejdříve až po roce 2030.

- 1) Varianta zavedení sdílení příjmů získaných v době manželství pro účely stanovení rozhodného období, ze kterých se následně vypočítává starobní důchod jak pro manželství trávající celou dobu účasti na pojistném na důchodové zabezpečení, tak pro manželství ukončená rozvodem ještě v době účasti na pojistném na důchodové zabezpečení - tato varianta vycházela ze zahraničních zkušeností **Švýcarska**. Současný stav vdovských a vdoveckých důchodů by zůstal zachován.

- 2) Další posuzovanou variantou je zavedení sdílení příjmů získaných v době manželství pro účely stanovení rozhodného období pouze v případě rozvodu, pro manželství neukončená rozvodem, ale smrtí jednoho z partnerů, pak zachování stávajícího systému vdovských a vdoveckých důchodů. Tato varianta se nechala volně inspirovat stavem v **Německu**.

Modelové propočty se zaměřily jak na mikroekonomické (MIE), tak na makroekonomické (MAE) dopady uvažovaných variant. Na makroekonomické úrovni se předmětem modelových výpočtů stala změna výše celkových výdajů důchodového systému při navrhovaných úpravách vdovských a vdoveckých důchodů a dále změna celkových výdajů na starobní důchody změnou určení rozhodných příjmů, ze kterých se důchod počítá tak, jak bylo zmíněno výše. Dále jsme testovali vliv rozšíření okruhu oprávněných osob k vdovským/vdoveckým důchodům na celkové výdaje důchodového systému.

Na mikroekonomické úrovni se modelové propočty zaměřily na vliv zavedení sdílení příjmů pro stanovení vyměřovacího základu na individuální výši starobních důchodů jak u jedinců reflektujících současné zastoupení jednotlivých pojištěnců v členění dle pohlaví, rodinného stavu a při různých úrovních příjmů odpovídajících složení domácností ČR dle výběrového šetření SILC 2011, tak u hypotetických jedinců, kde jsme simulovali možné varianty rodinného soužití a úrovně příjmů daných členů rodiny, vyjádřené v násobcích z výběrového šetření zjištěné průměrné mzdy. Zde je nutno upozornit, z jakých příjmů jsme vycházeli. Jelikož se v českém důchodovém systému při stanovení výše důchodu hodnotí v roce 2012 posledních 26 let před odchodem do důchodu s tím, že prvním rokem, který se bere v úvahu, je rok 1986, bylo pro modelové výpočty, které vyžadují celoživotní příjmy, třeba vytvořit „celoživotní průměrný příjem“. Stanovení tohoto příjmu abstrahovalo od klasického vývoje celoživotních příjmů, ale předpokládalo tento příjem v čase konstantní (nemění se jeho reálná hodnota). Příjmy pro výpočty výše důchodů tedy byly stanoveny na úrovni násobku průměrných vyměřovacích základů pro daný rok (vycházelo se z údajů zjištěných ze SILC 2011), počínaje rokem 1986. Dále se mikroekonomické části variant zaměřily na dopady změny okruhu oprávněných osob a změny způsobů výpočtu výše vdovských/vdoveckých důchodů na výši jejich individuálních příjmů.

Při vytvoření mikro- a makroekonomických modelů bylo potřeba vložit velké množství vstupních dat, která však většinou nebyla snadno získatelná, neboť se nevyskytují v oficiálně publikovaných statistických výkazech ať z důvodu jejich dosavadní nepotřebnosti nebo jejich statistické nezachytitelnosti. Pro spočtení výše uvedených makroekonomických dopadů přehodnocení institutu vdovských a vdoveckých důchodů a jejich doplnění sdílením příjmů získaných v době trvání manželství v době účasti na pojistném a pro zjištění vlivu rozšíření okruhu oprávněných osob a změn ve způsobu stanovení výše vdovských/vdoveckých důchodů byly potřeba zejména následující vstupní data, která uvádíme se zdrojem jejich získání či způsobů jejich výpočtů:

1. **průměrný věk při prvním sňatku** v členění muži/ženy (dále **m/ž**) (**32,2/29,6**)

Úhrnná sňatečnost rozvedených (tzn. kolik % rozvedených uzavře znovu sňatek)
- **m/ž 36,9/36,6** (v procentech)

průměrná doba mezi rozvodem a sňatkem - **m/ž - 7,5/7,8** let

(zdroj: ČSÚ 2011 - Vývoj obyvatelstva ČR <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4007-12> a Demografická ročenka 2011 <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4019-12>)

2. **průměrný věk při rozvodu v členění m/ž - 42,3/39,4** let (Průměrný věk při rozvodu byl vypočítán z dat ČSÚ o rozvodech podle věku muže a ženy tříděných po jednotkách věku)

(zdroj: ČSÚ 2011 - Vývoj obyvatelstva ČR <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4007-12> a Demografická ročenka 2011 <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4019-12>)

3. průměrná doba trvání manželství v členění na průměrná doba manželství celkem, průměrná doba manželství do věku muže 62 let, průměrná doba rozvedeného manželství a průměrná doba rozvedeného manželství do věku muže 62 let, dále pak průměrná doba manželství rozvedeného po třech letech. Tento ukazatel (průměrná doba trvání manželství) se ukázal být problémovým, neboť není sledován. Musel být tedy dopočten z průměrné doby rozvedeného manželství a je nutno ho tedy tak brát, se všemi omezeními vyplývajícími ze způsobu výpočtu. Průměrná délka trvání rozvádějícího se manželství, počítaná z redukováných měř rozvodovosti, které vztahují rozvody podle doby uplynulé od sňatku k výchozímu počtu sňatků, je dle údajů ČSÚ 12,9 let. Průměrná délka trvání manželství, která se rozvedla po více než 3 letech od sňatku, je **14,3 let**.

Průměrná délka trvání manželství 33,4 let byla vypočítána jako vážený aritmetický průměr **průměrné délky trvání rozvádějících se manželství**, jejichž účastníci již nevstoupí do žádného dalšího manželství, která byla v České republice v roce 2011 **12,9 let**, průměrné délky rozvádějících se manželství, jejichž účastníci znovu vstoupí do dalšího manželství (na základě ukazatele Úhrnné sňatečnosti rozvedených), která byla v České republice v roce 2011 **35,9 let** a průměrné délky manželství, která se nerozvedou, ale která skončí úmrtím muže (neboť muži mají v průměru nižší naději dožití než ženy). Tato délka, tj. **43,7 let**, představuje naději dožití mužů ve věku 32 let, což je průměrný věk mužů při sňatku. Jako váhy byly použity podíly manželství, která končí rozvodem (0,462 - úhrnná rozvodovost) v závislosti na tom, zda uzavřou další sňatek či nikoli (úhrnná sňatečnost rozvedených) a manželství, která se nerozvedou. Podle stejné metodiky byla pak vypočtena **průměrná délka trvání manželství do 62 let věku**, která vychází **25,9 let**.

(zdroj: ČSÚ 2011 - Vývoj obyvatelstva ČR <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4007-12> a Demografická ročenka 2011 <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4019-12>)

4. **věk odchodu do důchodu v členění m/ž (62/60)** (zdroj: modelový předpoklad na základě platné legislativy a údajů Eurostatu: <http://apl.czso.cz/ode/tab/tsdde420.htm>);

5. **naděje dožití ve věku odchodu do důchodu:**

- muži (62 let): naděje dožití - 17,51 let

- ženy (60 let): naděje dožití - 23,02 let

úmrtnostní tabulky za rok 2011. Zdroj ČSÚ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/umrtnostni-tabulky>

6. počty osob v členění m/ž, dle věkových kategorií a dle rodinného stavu. Věkové kategorie pro muže byly stanoveny na 18-61 let a pro ženy 20-59 let (zdroj: Demografická ročenka ČR 2011);

7. počty poživatelů důchodů v členění m/ž a starobní, vdovské, vdovecké (zdroj: Statistická ročenka 2011 z oblasti důchodového pojištění);

4. Výzkumná část a výchozí datový soubor

8. průměrná výše důchodu v členění na starobní a vdovské či vdovecké a na m/ž. Vdovské a vdovecké dále v členění na sólo a na kombinované (výplata vdovského důchodu s přímým důchodem - tzv. souběh důchodů) (zdroj: Statistická ročenka 2011 z oblasti důchodového pojištění);

9. průměrná mzda v členění m/ž - zjištěna na základě výběrového šetření EU-SILC - domácnosti byly seřazeny do příjmových decilů v závislosti na výši příjmu muže a v závislosti na výši příjmu ženy. Z tohoto seřazení se pak podařilo určit rozložení příjmů mezi jednotlivými partnery v reálných domácnostech a pak tedy poměrně věrohodně posoudit dopad případných změn na výši individuálních důchodů včetně odhadnutí počtu, kolika jedinců by se to dotknulo. Dále byl na základě dat z tohoto šetření zjištěn průměrný příjem pro samostatně žijící osoby v členění muži/ženy.

(zdroj: ČSÚ, šetření Životní podmínky (EU-SILC) 2011).

10. počet plátců pojistného (zdroj: ČSSZ - interní statistiky);

11. průměrná doba pojištění v členění m/ž (44/ 40 let) (Zdroj: EC SPC-ISG Report: Theoretical Replacement Rates, Eurostat, data pro rok 2004);

12. příjmy a výdaje důchodového účtu, výdaje v členění na výdaje na vdovské a vdovecké důchody (zdroj: Statistická ročenka 2011 z oblasti důchodového pojištění, Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění 2012).

13. **průměrná doba strávená během celého života jedincem v nezaměstnanosti** - modelový předpoklad na základě statistik MPSV - **m/ž - 1,66/1,96** let. (zdroj: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>)

14. generační plodnost, kterou modelově uvažujeme na hodnotě 2 - stanovena na základě níže uvedených dat, která zobrazují plodnosti jednotlivých generací a jejichž hodnoty oscilují právě okolo čísla 2.

Tabulka č. 7 **Generační plodnost**

generace	průměrný počet dětí na ženu
1950	2,10
1951	2,10
1952	2,09
1953	2,08
1954	2,07
1955	2,06
1956	2,05
1957	2,08
1958	2,05
1959	2,02
1960	2,02
1961	2,00
1962	1,98
1963	1,96
1964	1,95
1965	1,92

Zdroj: Rychtaříková, J. 2004. "Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen." [Changes in cohort fertility in the Czech Republic, with a focus on educational attainment of women].

Všechna data byla brána za rok 2011, pokud není uvedeno jinak.

4.1 Švýcarská varianta

Varianta sdílení - rozdělení rozhodných příjmů získaných v době trvání manželství a trvání důchodového pojištění rovným dílem mezi manžele (tedy získávání sdílených důchodových práv) vychází z předpokladu, že důchodové právo lze chápat jako společný majetek a je s ním pak zacházeno jako s jiným společným jměním manželů s cílem ochránit před chudobou toho z partnerů s nižšími příjmy.

MAE Švýcarsko

V této variantě byla zkoumána změna celkové bilance důchodového účtu způsobená změnou výpočtu starobních důchodů, spočívající ve sdílení příjmů spadajících do rozhodného období a dosažených v době trvání manželství a zároveň účasti na důchodovém pojištění.

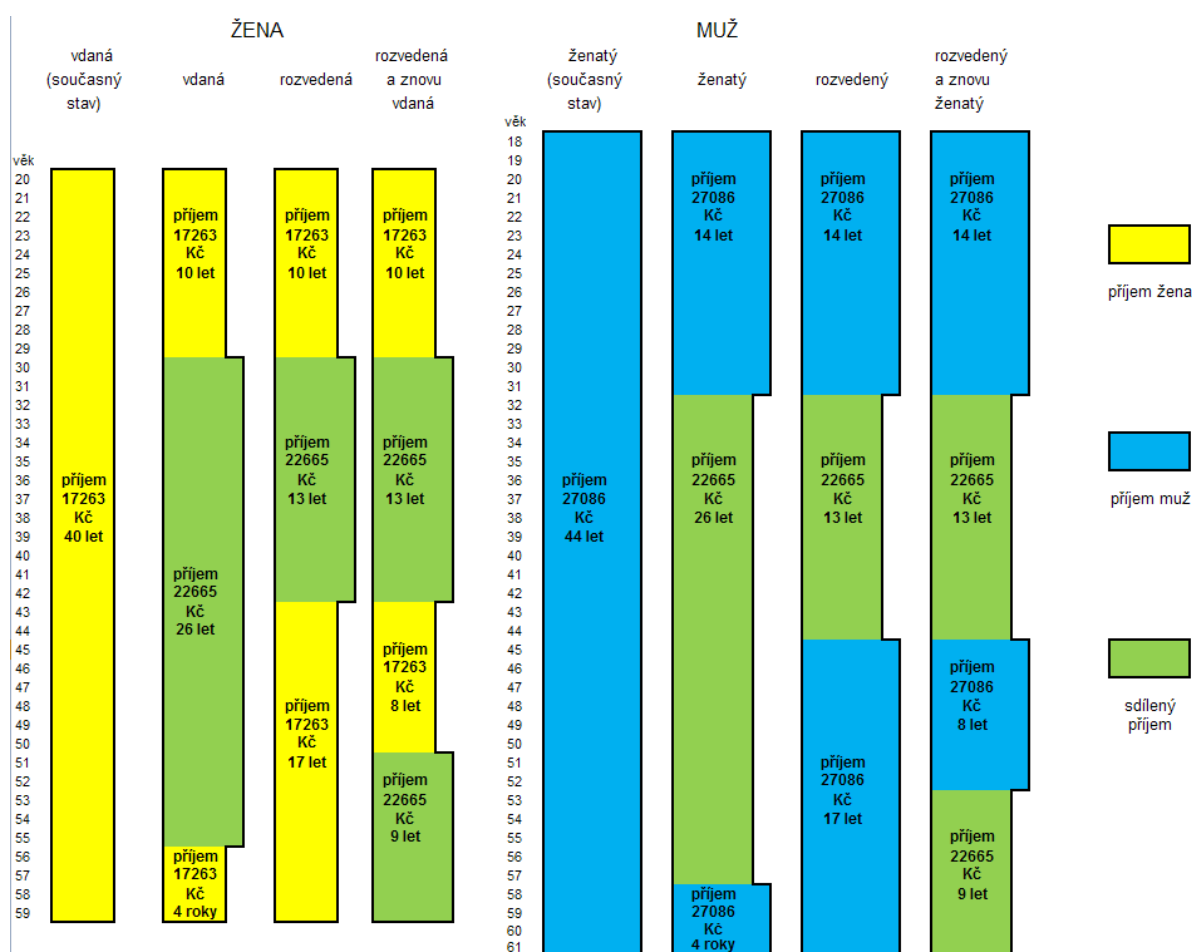
Pro zjištění změněných celkových výdajů na starobní důchody, ke kterým by došlo v souvislosti se změnou výše starobních důchodů způsobenou uvažováním sdílení příjmů, bylo třeba vypočítat individuální výši starobních důchodů. Výše starobního důchodu modelového jedince v závislosti na době strávené v manželství a počítaná z rozhodných příjmů, které jsou po dobu strávenou v manželství sdíleny, je znázorněna v následující tabulce.

Tabulka č. 8 **Výše rozhodného příjmu a důchodu v Kč v závislosti na rodinném stavu**

průměrný	M svobodní	M ženatí	M rozvedení	M roz+žen	Ž svobodné	Ž vdané	Ž rozvedené	Ž roz+vd
příjem (stávající pravidla)	20 954	27 086	27 086	27 086	17 245	17 263	17 263	17 263
příjem (sdílený)	20 954	24 474	25 780	24 876	17 245	20 775	19 019	20 234
důchod dle stávajících pravidel	11 549	12 642	12 642	12 642	10 111	10 114	10 114	10 114
důchod při sdílení rozhodných příjmů	11 549	12 176	12 409	12 248	10 111	10 682	10 398	10 595

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Výše příjmu, ze které je důchod počítán, vyjadřuje průměrný rozhodný roční příjem daného jedince v roce 2010 zjištěný z výběrového šetření dat EU-SILC 2011 v závislosti na jeho rodinném stavu. Příjmy byly rozděleny dle jednotlivých kategorií závislých na rodinném stavu a pohlaví - svobodní, ženatí, rozvedení a rozvedení, kteří uzavřeli nový sňatek. U jedinců, kteří strávili alespoň nějakou dobu v manželství, byla výše důchodu vypočítána dle současných pravidel a zároveň za použití metody sdílení rozhodných příjmů. Jelikož je pro výpočet důchodu potřeba průběh celoživotních příjmů (respektive příjmy získané od roku 1986), museli jsme přistoupit k řadě zjednodušujících omezení modelu. Uvažovali jsme konstantní průběh výše příjmů v celém rozhodném období, to znamená, že reálná výše příjmů v každém roce byla stejná, modelové příjmy tedy neodrážejí obvyklý průběh příjmů, kdy v začátku pracovní kariéry jsou příjmy zpravidla nižší a v čase rostou. Průběh celoživotních příjmů, ze kterých je počítán důchod, je pak graficky znázorněn na následujícím grafu.

Graf č. 1 **Rozhodné příjmy při sdílení rozhodných příjmů**

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Vycházíme zde z průměrné doby manželství 25,9 let pro manželství trvající do věku muže 62 let a 12,9 let pro manželství rozvedená před dosažením věku muže 62 let. Dále jsme uvažovali věk při uzavření prvního sňatku, který činil 32,2 let pro muže a 29,6 let pro ženy. Pro období, kdy byl jeden z partnerů svobodný či rozvedený, se mu započítával pouze jím dosažený příjem, v případě kdy byl vdaný/ženatý, započítaly se příjmy obou partnerů způsobem, že se sečetly a rozdělily na polovinu.

Takto zjištěné celoživotní příjmy pak byly pro účely modelu zprůměrovány a pře počítány na jejich hodnotu v daném roce, počínaje rokem 1986. Z takto zjištěných příjmů byl pak spočítán odpovídající důchod pro muže a ženy v závislosti na průběhu jejich rodinného života, jak je zobrazeno v tabulce č. 8.

Z dat demografické ročenky ČR 2011 pak byly spočítány podíly osob v daném věku (muži 18-61, ženy 20-59) v členění muži/ženy a dle rodinného stavu na odpovídající věkové populaci. Tyto podíly pak byly aplikovány na počet důchodců v roce 2011 a vypočítány modelové výdaje na starobní důchody dle současných pravidel a dle pravidel uvažujících sdílení rozhodných příjmů. Výsledky těchto výpočtů zachycuje následující tabulka.

Tabulka č. 9 **Výdaje na starobní důchody** (v milionech Kč)

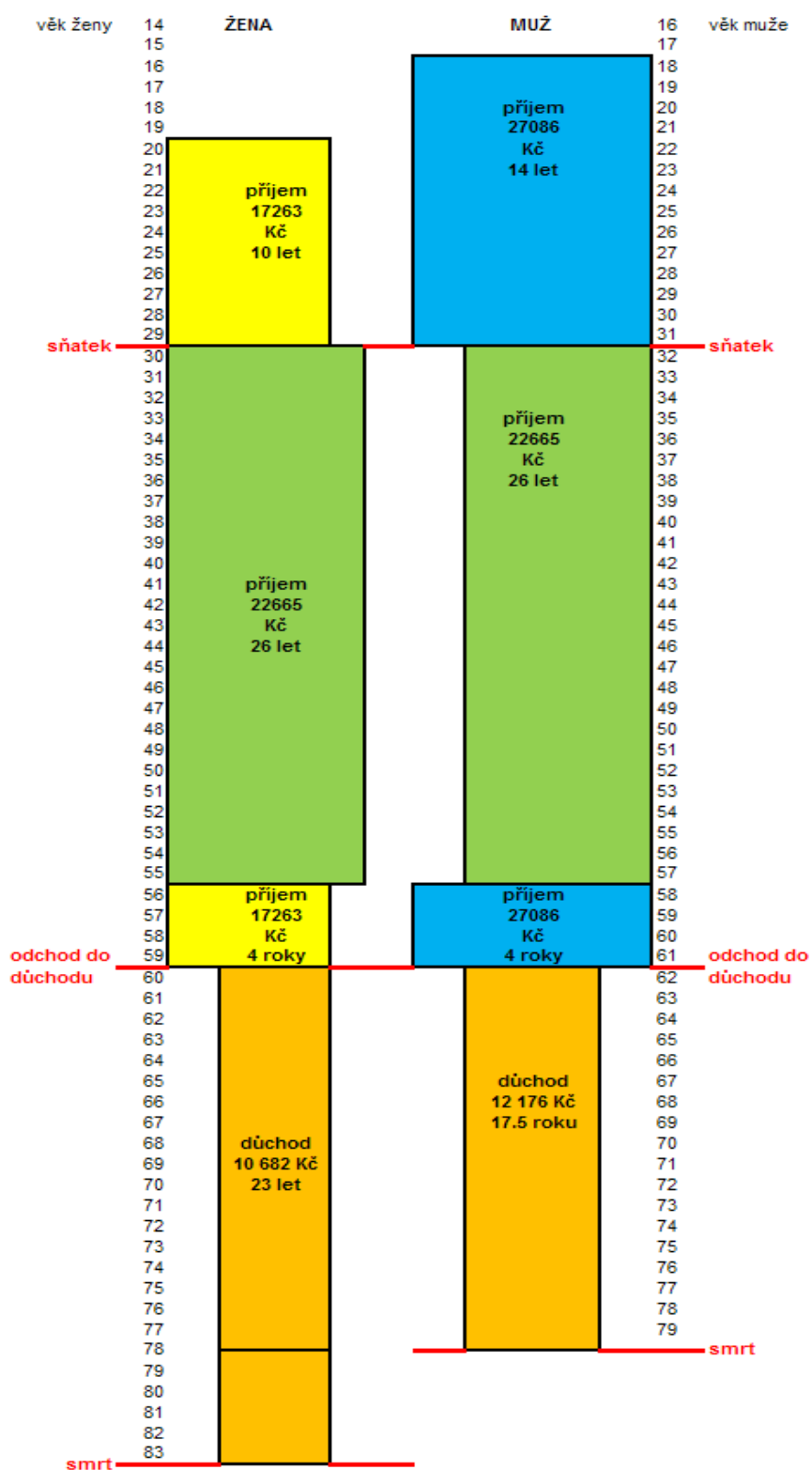
	M svobodní	M ženatí	M rozvedení	M roz+žen	Ž svobodné	Ž vdané	Ž rozvedené	Ž roz+vd	celkem
podíly v generaci	21,98	25,07	4,11	2,39	13,79	25,37	4,62	2,69	100,00
počet důchodců vážený	401 408	458 014	74 988	43 570	251 820	463 382	84 419	49 050	1 826 651
výdaje dnešní stav	55 630	69 482	11 376	6 610	30 554	56 240	10 246	5 953	246 091
výdaje sdílení příjmů	55 630	66 921	11 166	6 404	30 554	59 398	10 533	6 236	246 843

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Z tabulky je mimo jiné vidět, že vliv změny stanovení rozhodných příjmů spočívající ve sdílení rozhodných příjmů mezi manžely na roční výši celkových výdajů na vyplácené starobní důchody by byl v roce zavedení negativní, náklady systému by se zvedly o 752 milionů Kč. Toto nepatrné zvýšení celkových výdajů na důchod je způsobeno zejména existencí redukčních hranic používaných při výpočtu důchodu, které mají značný nivelizační vliv na výši důchodů a prakticky eliminují zamýšlené pozitivní vlivy sdílení příjmů na výši důchodu jednoho z partnerů s nižším příjmem. Vezmeme-li v úvahu ženu, která stráví průměrnou dobu v manželství, pak se její rozhodné příjmy pro výpočet důchodu zvýší v případě sdílení příjmů o 3 512 Kč, avšak její důchod se zvýší pouze o 568 Kč (nutno ovšem brát v úvahu modelové předpoklady, založené na objektivním stavu v roce 2011 - tedy zejména průměrnou dobu pojištění u žen ve výši 40 let). Naopak, rozdíl v rozhodných příjmech muže za současného stavu a v případě sdílení příjmů by činil - 2 612 Kč a rozdíl ve výši jeho důchodu pak pouze - 466 Kč. Z provedeného modelového výpočtu je tedy možno učinit závěr, že existence redukčních hranic v důchodovém systému ČR prakticky znemožňuje docílit spravedlivější pojistně-matematické distribuce důchodů za předpokladu sdílení rozhodných příjmů v případě manželství.

Chceme-li ovšem vyjádřit celkový vliv změny na výdaje důchodového systému, pak musíme uvažovat hypoteticky o důchodovém systému, kde sdílení příjmů funguje již dostatečně dlouhou dobu, a v daném roce jsou vypláceny důchody z dřívější doby, kdy již byly příjmy pro jejich výpočet sdílené. Zde bude celková výše nákladů na důchody ovlivněna počtem starobních důchodů žen, které strávily nějaký čas v manželství, neboť jejich naděje dožití v důchodovém věku - a tedy i doba pobírání důchodu je delší než u mužů. Naděje dožití žen ve věku odchodu do důchodu (60 let) je 23,02 roku a naděje dožití mužů ve věku odchodu do důchodu (62 let) je 17,51 let. Náklady na výplatu starobního důchodu vycházejícího z rozhodných příjmů pak můžeme vyjádřit jako násobek rozdílu naděje dožití žen v důchodovém věku a naděje dožití mužů v důchodovém věku a rozdílu výše důchodů žen ze sdílených rozhodných příjmů a příjmů v současném stavu. Zjednodušeně řečeno vyjádříme náklady spojené se sdílením rozhodných příjmů v daném roce jako součet rozdílů z důchodů žen vypočtených při sdílení příjmů a důchodů vypočtených dle dnešních pravidel pro každou generaci žen (tedy bonusu ze sdílení), která přežije svého manžela (v daném případě tedy součet 5,5 generací což je rozdíl mezi nadějí dožití žen a mužů v důchodovém věku - za předpokladu, že do důchodu odcházejí ve stejném roce). Graficky je průběh celoživotních (pracovních i důchodových) příjmů zobrazen v následujícím grafu.

Graf č. 2 **Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství**

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Při výpočtu celkových nákladů systému důchodového pojištění souvisejících s institutem sdílených příjmů za dobu strávenou v manželství jsme postupovali následovně. Na základě dat a modelových předpokladů jsme zkonstruovali průměrný hypotetický pár, který jsme spárovali na základě údajů o prvním sňatku (viz grafické vyjádření v grafu č. 2). Pro tento pár (pro každý druh soužití - manželé, rozvedení a rozvedení znovu sezdání - byl zkonstruován jeden pár) pak byly spočteny rozdíly v důchodových příjmech při sdílení rozhodných příjmů a v současném stavu. Vzhledem k rozložení příjmů vyplývajícího z výběrového šetření nám modelově došlo k situaci, kdy mužům vznikl „malus ze sdílení“ a ženám „bonus ze sdílení“. Takto zjištěné údaje jsme převedli na roční bázi a vynásobili je počtem důchodců z každé kategorie. Zjistili jsme tak (stejně jako v tabulce č. 9) vliv sdílení příjmů na aktuální generaci jedinců, kterým byl přiznán důchod v daném roce. S ohledem na výsledky modelových propočtů jsme pak zjistili naději dožití mužů a žen v důchodovém věku - dle modelu oba manželé odcházejí do důchodu ve stejném roce - a rozdílem v naději dožití (ve prospěch žen) 5,5 roku jsme pak vynásobili bonusy ze sdílení u žen v jednotlivých druzích soužití a ty pak vynásobili počty příjemkyň. Součtem všech malusů a bonusů ze sdílení jsme pak dospěli k ročním nákladům systému ze sdílení příjmů, které by činily 21,3 miliardy. Tyto náklady tak představují celkové roční náklady způsobené sdílením rozhodných příjmů a jsou způsobeny zejména vyšší nadějí dožití žen než mužů při dosažení důchodového věku, což znamená, že budou požívat výhod z bonusu delší dobu. V číslech nám pak tyto celkové náklady ze zavedení sdílení ilustruje následující tabulka.

Tabulka č. 10 **Celkové náklady ze zavedení institutu sdílení rozhodných příjmů**

	M svobodní	M ženatí	M rozvedení	M roz+žen	Ž svobodné	Ž vdané	Ž rozvedené	Ž roz+vd	celkem
podíly v generaci	21,98	25,07	4,11	2,39	13,79	25,37	4,62	2,69	100,00
počet důchodců vážený	401 408	458 014	74 988	43 570	251 820	463 382	84 419	49 050	1 826 651
rozdíl v důchodu mezi sdílením a dnešním stavem (v Kč)	0	-466	-233	-394	0	568	284	481	240
změna výdajů systému v daném roce (v mil. Kč)	0	-2 561	-210	-206	0	20 530	1 870	1 840	21 263

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Z uvedené tabulky pak vyplývá, že při vyjádření nákladů největší podíl připadá na bonusy ze sdílení, které připadají ženám žijícím až do dosažení důchodového věku v manželství, což je způsobeno zejména jejich podílem v populaci a také nejvyšším bonusem ze sdílení. Tyto náklady dosahují částky 20,5 miliard Kč. Naopak, největší úspory, kterých systém dosahuje, jsou realizovány u důchodu ženatých mužů, jimž je na starobních důchodech počítaných na základě sdílených rozhodných příjmů vyplaceno o 2,6 miliardy méně.

MIE Švýcarsko

Varianta mikroekonomických propočtů se soustředila na postihnutí různých modelových variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny. Data o příjmech pro účely mikroanalýzy dopadů sdílení byla čerpána z mezinárodního výběrového šetření o příjmech a životních podmínkách domácností EU-SILC, který v České republice v roce 2011 realizoval Český statistický úřad pod názvem „Životní podmínky (SILC) 2011“. Výběrové šetření bylo založeno na náhodném dvoustupňovém výběru

pro každý kraj, data tak představují reprezentativní vzorek domácností v České republice.

Pro porovnání příjmů obou partnerů žijících v manželství byly využity údaje za hospodařící domácnosti. Do rozboru vstupovali ženatí respondenti a vdané respondenty žijící v úplné rodině (tj. rodině se dvěma dospělými členy - manželem a manželkou bez ohledu na to, zda jsou v rodině přítomny také děti a další členové domácnosti). Ve vybraném souboru analyzovaných domácností musel mít zároveň alespoň jeden z manželů nenulový pracovní příjem ze zaměstnání. Z rozboru byly vyloučeny domácnosti osob samostatně výdělečně činných a domácnosti, v nichž alespoň jeden z manželů pobírá starobní důchod.

Výsledný analyzovaný soubor čítá 2 208 domácností. Tyto domácnosti byly nejprve rozděleny do příjmových decilů podle výše hrubého ročního příjmu muže, ke kterým byly analogicky dopočítány hrubé roční příjmy žen žijících ve stejné domácnosti. Poté byl soubor domácností rozdělen do příjmových decilů podle hrubých ročních příjmů žen, k nimž jsou uvedeny příjmy jejich manželů.

S ohledem na skutečnost, že podmínkou výběru domácností vhodných pro analytické účely tohoto projektu bylo, že alespoň jeden z členů domácnosti má příjem, objevily se v souboru i takové domácnosti, kdy pracovní příjem jednoho z manželů (v drtivé většině případů muže) byl nenulový a pracovní příjem druhého z manželů (ženy) byl roven nule (např. z důvodu péče o dítě apod.). Z tohoto důvodu pak bylo nemožné při srovnání souboru domácností podle výše příjmu žen rozčlenit domácnosti do nejnižších tří decilů, neboť nebylo možno stanovit horní mez prvního a druhého decilu (tato hranice byla totiž u obou decilů nula a neexistovalo pak tedy kritérium, podle kterého by se jednotlivé domácnosti měly rozřadit do příslušných decilů). Z tohoto důvodu byly v případě srovnání domácností podle příjmu žen první tři příjmové decily sloučeny v jeden, kde byl stanovený průměrný příjem. V následujícím textu je to buď interpretováno tak, že se hovoří o prvních třech decilech a údaje jsou sloučené, nebo v případě některých tabulek je zachováno decilové rozdělení, ale údaje v prvních třech decilech jsou totožné.

Na základě tohoto srovnání pak bylo vytvořeno 144 modelových jedinců žijících v 72 typech rodinného soužití v závislosti na rodinném stavu a výši příjmu. Rodinný stav jsme uvažovali: muž/žena žijící v manželském svazku, jejichž manželství do doby přiznání důchodu neskončilo rozvodem (výpočet důchodu dle stávajících pravidel a dle sdílených příjmů), muž/žena žijící v manželském svazku, jejichž manželství bylo rozvedeno do doby přiznání důchodu a již se znovu neoženil/nevdala (výpočet důchodu dle sdílených příjmů), muž/žena žijící v manželském svazku, jejichž manželství bylo do doby přiznání důchodu rozvedeno a před přiznáním důchodu se znovu oženili/vdali (výpočet důchodu dle sdílených příjmů). Příjmové skupiny byly stanoveny zvláště pro muže a ženy na základě decilového rozdělení vybraných domácností z výběrového šetření. Ty samé domácnosti jsme jednou seřadili dle výše příjmu muže a podruhé dle výše příjmu ženy, což nám umožnilo zkoumat dopady na jednotlivé, příjmově odlišné skupiny mužů a žen. Pro každého modelového jedince byl pak vypočítán důchod v závislosti na aktuálně platných předpisech za předpokladu přiznání důchodu k 1.1.2013. Kombinace výše zmíněných proměnných zachycuje níže uvedená tabulka.

Tabulka č. 11 **Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů muže**

průměrný	M ve svazku stávající pravidla	M ženatí sdílení	M rozvedení sdílení	M roz+žen sdílení	Ž ve svazku stávající pravidla	Ž vdané sdílení	Ž rozvedené sdílení	Ž roz+vd sdílení
příjem 1. decil	8 118	9 835	8 977	9 571	14 577	12 268	13 423	12 623
důchod	7 685	8 818	8 251	8 643	9 679	9 305	9 492	9 363
příjem 2. decil	13 926	13 775	13 850	13 798	13 357	13 560	13 459	13 529
důchod	10 298	10 271	10 285	10 275	9 481	9 514	9 498	9 509
příjem 3. decil	17 113	16 436	16 774	16 540	14 569	15 478	15 024	15 338
důchod	10 866	10 745	10 805	10 763	9 677	9 825	9 751	9 802
příjem 4. decil	19 499	18 576	19 037	18 718	16 026	17 268	16 647	17 077
důchod	11 291	11 126	11 208	11 151	9 914	10 115	10 014	10 084
příjem 5. decil	22 005	20 686	21 346	20 889	17 045	18 818	17 932	18 545
důchod	11 737	11 502	11 619	11 538	10 078	10 366	10 222	10 321
příjem 6. decil	24 620	22 536	23 578	22 857	16 786	19 586	18 186	19 156
důchod	12 202	11 831	12 017	11 889	10 037	10 490	10 263	10 420
příjem 7. decil	27 352	24 570	25 961	24 998	16 887	20 629	18 758	20 053
důchod	12 689	12 194	12 441	12 296	10 053	10 659	10 356	10 565
příjem 8. decil	31 245	28 285	29 765	28 740	20 113	24 092	22 102	23 480
důchod	13 319	12 855	13 118	12 936	10 575	11 219	10 897	11 120
příjem 9. decil	36 871	32 448	34 659	33 128	20 235	26 183	23 209	25 268
důchod	14 024	13 469	13 747	13 554	10 595	11 558	11 077	11 410
příjem 10. decil	61 505	51 348	56 426	52 910	23 307	36 963	30 135	34 862
důchod	17 111	15 838	16 474	16 034	11 092	12 971	12 193	12 732

Tabulka č. 12 **Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů ženy**

průměrný	M ve svazku stávající pravidla	M ženatí sdílení	M rozvedení sdílení	M roz+žen sdílení	Ž ve svazku stávající pravidla	Ž vdané sdílení	Ž rozvedené sdílení	Ž roz+vd sdílení
příjem 1. decil	26 960	21 005	23 983	21 921	4 567	12 572	8 570	11 341
důchod	12 619	11 559	12 089	11 722	5 069	9 355	7 469	9 130
příjem 2. decil	26 960	21 005	23 983	21 921	4 567	12 572	8 570	11 341
důchod	12 619	11 559	12 089	11 722	5 069	9 355	7 469	9 130
příjem 3. decil	26 960	21 005	23 983	21 921	4 567	12 572	8 570	11 341
důchod	12 619	11 559	12 089	11 722	5 069	9 355	7 469	9 130
příjem 4. decil	22 293	18 857	20 575	19 386	9 372	13 991	11 681	13 280
důchod	11 788	11 176	11 482	11 270	7 950	9 584	9 210	9 469
příjem 5. decil	23 503	20 437	21 970	20 909	11 973	16 095	14 034	15 461
důchod	12 003	11 458	11 730	11 541	9 257	9 925	9 591	9 822
příjem 6. decil	24 090	21 485	22 787	21 886	14 293	17 795	16 044	17 257
důchod	12 108	11 644	11 876	11 716	9 633	10 200	9 916	10 113
příjem 7. decil	26 400	23 898	25 149	24 283	16 990	20 354	18 672	19 836
důchod	12 520	12 073	12 296	12 142	10 070	10 614	10 342	10 531
příjem 8. decil	29 014	26 640	27 827	27 005	20 086	23 278	21 682	22 787
důchod	12 985	12 562	12 774	12 627	10 571	11 087	10 829	11 008
příjem 9. decil	29 090	27 678	28 384	27 895	23 781	25 679	24 730	25 387
důchod	12 988	12 747	12 873	12 786	11 169	11 476	11 323	11 429
příjem 10. decil	35 181	34 873	35 027	34 920	34 021	34 436	34 228	34 372
důchod	13 812	13 774	13 793	13 780	12 636	12 683	12 659	12 676

Z výše uvedených tabulek je opět zřejmý vliv redukčních hranic na výši důchodu. Varianta sdílení příjmů spadajících do rozhodného období by pak byla vedle redukčních hranic dalším významným nivelizačním prvkem v českém důchodovém systému. Při všech testovaných kombinacích příjmů rodiny by v součtu všech důchodů nedošlo nikdy k poklesu celkových důchodových příjmů rodiny při sdílení rozhodných příjmů dosažených v době trvání manželství. Naopak, ve všech příjmových typech rodin seřazených dle výše příjmu jak podle mužů, tak podle žen by rodina získala bonus ze sdílení příjmů, který by v závislosti na rozložení příjmů dosahoval méně než 10 Kč pro domácnosti s průměrným příjmem muže ve druhém decilu a pro domácnosti s průměrným příjmem ženy v 10 decilu. Naopak, nejmarkantnějšího zlepšení příjmové situace rodin v důchodu si můžeme všimnout u rodin seřazených dle příjmu ženy, kde se příjem ženy nachází na průměrné úrovni prvních tří decilů - bonus ze sdílení příjmů by u takovéto domácnosti činil 3 226 Kč. Takto vysoký bonus je opět důsledkem existence redukčních hranic v důchodovém systému, kdy jsou příjmy muže spadající do druhé redukční hranice „přesunuty“ k nízkým příjmům ženy, kde spadnou do kategorie příjmů nedosahujících první redukční hranice. Bonusy ze sdílení příjmů pro celkové důchodové příjmy domácnosti v členění dle příjmových decilů seřazených podle příjmu muže a příjmu ženy ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 13 **Výše celkového důchodu za domácnost a bonusy ze sdílení příjmů pro celkové důchodové příjmy domácnosti**

decil	řazeno dle příjmu muže			řazeno dle příjmu ženy		
	M + Ž ve svazku stávající pravidla	M + Ž ve svazku sdílení příjmů	rozdíl (bonus/malus ze sdílení)	M + Ž ve svazku stávající pravidla	M + Ž ve svazku sdílení příjmů	rozdíl (bonus/malus ze sdílení)
1.	17 364	18 123	759	17 688	20 914	3 226
2.	19 779	19 785	6	17 688	20 914	3 226
3.	20 543	20 570	27	17 688	20 914	3 226
4.	21 205	21 241	36	19 738	20 760	1 022
5.	21 815	21 868	53	21 260	21 383	123
6.	22 239	22 321	82	21 741	21 844	103
7.	22 742	22 853	111	22 590	22 687	97
8.	23 894	24 074	180	23 556	23 649	93
9.	24 619	25 027	408	24 157	24 223	66
10.	28 203	28 809	606	26 448	26 457	9

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Změny ve výši individuálních důchodů (bonus/malus) v důsledku zavedení sdílení příjmů oproti současnému stavu znázorňují níže uvedené tabulky.

Tabulka č. 14 **Rozdíl ve výši důchodu (bonus/malus) při sdílení příjmů oproti důchodu mužů/žen dle současných pravidel dle výše příjmů a rodinného stavu v členění dle příjmu muže**

decil	M ženatí sdílení	M rozvedení sdílení	M roz+žen sdílení	Ž vdané sdílení	Ž rozvedené sdílení	Ž roz+vd sdílení
1.	1 133	566	958	-374	-187	-316
2.	-27	-13	-23	33	17	28
3.	-121	-61	-103	148	74	125
4.	-165	-83	-140	201	100	170
5.	-235	-118	-199	288	144	243
6.	-371	-185	-313	453	226	383
7.	-495	-248	-393	606	303	512
8.	-464	-201	-383	644	322	545
9.	-555	-277	-470	963	482	815
10.	-1 273	-637	-1 077	1 879	1 101	1 640

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Tabulka č. 15 **Rozdíl ve výši důchodu (bonus/malus) při sdílení příjmů oproti důchodu mužů/žen dle současných pravidel dle výše příjmů a rodinného stavu v členění dle příjmu ženy**

decil	M ženatí sdílení	M rozvedení sdílení	M roz+žen sdílení	Ž vdané sdílení	Ž rozvedené sdílení	Ž roz+vd sdílení
1.	-1 060	-530	-897	4 286	2 400	4 061
2.	-1 060	-530	-897	4 286	2 400	4 061
3.	-1 060	-530	-897	4 286	2 400	4 061
4.	-612	-306	-518	1 634	1 260	1 519
5.	-545	-273	-462	668	334	565
6.	-464	-232	-392	567	283	480
7.	-447	-224	-378	544	272	461
8.	-423	-211	-358	516	258	437
9.	-241	-115	-202	307	154	260
10.	-38	-19	-32	47	23	40

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Na individuální úrovni by se v případě srovnání domácností podle výše příjmu žen zavedením sdílení příjmů zvýšil důchod ženám ve všech příjmových decilech. Nejvíce by se zvýšil důchod vdané ženě s příjmem spadajícím do prvních třech decilů - její důchod by se zvýšil o 4 286 Kč, důchod muže žijícího s ní ve stejné domácnosti by se snížil o 1 060 Kč. Druhý nejvyšší bonus ze sdílení příjmů by pak mohla očekávat rozvedená žena s příjmem spadajícím do prvních třech decilů - její důchod by se zvýšil o 2 400 Kč, zatímco důchod muže žijícího s ní po dobu manželství ve společné domácnosti by poklesl o 530 Kč. Poslední příjmový decil v řazení podle příjmu žen, ve kterém by mělo sdílení příjmů výraznější vliv na výši důchodových příjmů ženy, by pak byl čtvrtý příjmový decil, ve kterém by se vdané ženě s příjmem na úrovni průměrného příjmu v tomto decilu zvýšil důchod o 1 634 Kč, zatímco muži žijícímu s ní ve společné domácnosti by důchod poklesl o 612 Kč. Bonus, který by mohla očekávat rozvedená žena s příjmem na úrovni čtvrtého decilu v případě sdílení příjmů by činil 1 260 Kč. Důchodový příjem jejího předchozího partnera by se snížil o 306 Kč.

V případě seřazení domácností podle výše příjmu mužů by došlo ke zvýšení důchodových příjmů pouze u mužů s příjmem na úrovni průměrného příjmu prvního decilu. Zde by si nejvíce polepšili ženatí muži, jejichž důchod by vzrostl 1 133 Kč - jejich manželce by důchod klesl o 374 Kč. Rozvedení muži by pak mohli očekávat zvýšení důchodu o 566 Kč, zatímco jejich bývalé partnerce by důchod poklesl o 187 Kč. Muži z ostatní příjmových decilů by pak vlivem sdílení příjmů pocítili pokles vlastních důchodů. Nejvýraznější by byl tento pokles u ženatých mužů s příjmy na úrovni desátého decilu - jejich důchod by poklesl o 1 273 Kč, zatímco důchod jeho manželky by vzrostl o 1 879 Kč.

Předchozí srovnání založené na reálných datech o příjmech domácností ukázalo, že zejména v případě žen s nízkými příjmy by sdílení příjmů sehrálo významnou sociální ochrannou roli, když by výrazným způsobem zvýšilo důchodový příjem 40 % žen a 10 % mužů.

Z výše uvedených dvou tabulek je patrný významný vliv redukčních hranic na výši důchodu. V krajním případě, kdy má vdaná žena příjem na úrovni prvních třech decilů v průměrné výši 4 567 Kč, by rozdíl důchodů (bonus ze sdílení), které by domácnost získala v případě sdílení příjmů, dosahoval při příjmu manžela 26 960 Kč (příjem muže v domácnosti v prvním příjmovém decilu seřazených podle příjmu ženy)

3 226 Kč oproti současnému stavu. Na druhé straně příjmového spektra, přesněji řečeno od pátého příjmového decilu domácností seřazených dle výše příjmu ženy by vlivem existence redukčních hranic a výpočtové formule důchodu docházelo pouze k nepatrnému navýšení důchodů žen, ač příjmy mužů jsou až o 10 000 Kč vyšší než příjmy žen. Existence redukčních hranic tak značně devaluje možnosti sdílení příjmů a stává se jedním z faktorů prakticky znemožňujících zavést společné posuzování příjmů spadajících do rozhodného období v době manželství.

Pro podtržení ochranné sociální funkce institutu sdílení příjmů jsme pak ještě číselně vyjádřili, z kolika procent se podílí bonus ze sdílení na celkovém důchodu jedinice (vypočteném ze sdílených příjmů). Tato čísla ukazuje následující tabulka. Z nich je zřejmé, že při rozložení příjmů domácností odpovídajícím výsledkům výběrového šetření EU-SILC by u domácností seřazených dle příjmu muže mělo sdílení pozitivní efekt pouze u prvního decilu mužů a u ženatých mužů by tvořilo 13 % jejich důchodu, u rozvedených, kteří znovu vstoupí do manželství, pak 11 % a u rozvedených mužů pak 7 % jeho důchodu vyměřeného ze sdílených příjmů. Naopak, u domácností seřazených dle příjmů žen by mělo sdílení pozitivní efekt u všech příjmových decilů, v desátém však pouze zanedbatelný v řádu jednotek korun. Nejsignifikantnější efekt by sdílení přineslo vdaným ženám s příjmem na úrovni prvních tří decilů - u těchto žen by bonus ze sdílení tvořil téměř polovinu (46 %) jejich důchodu přiznaného ze sdílených příjmů. U vdaných žen s příjmem odpovídajícím čtvrtému decilu by pak bonus tvořil 17 % jejich důchodového příjmu. Ještě u vdaných žen s příjmem spadajícím do osmého decilu by bonus tvořil 5 % jejich důchodu. Z uvedeného je patrné, že sdílení příjmů získaných v období společného manželství by mělo pozitivní vliv na výši důchodu žen, a to zejména v období po smrti jejich manžela, neboť by oproti současnému stavu měly vedle vdovského důchodu po zemřelém partnerovi (v případě jeho zachování) i svůj vyšší důchod a byly by tak lépe chráněny před hrozbou chudoby.

Tabulka č. 16 **Podíl bonusu ze sdílení na celkové výši důchodu**

decil	domácnosti řazené dle příjmů muže			domácnosti řazené dle příjmu ženy		
	M ženatí sdílení	M rozvedení sdílení	M roz+žen sdílení	Ž vdané sdílení	Ž rozvedené sdílení	Ž roz+vd sdílení
1.	13 %	7 %	11 %	46 %	32 %	44 %
2.	-	-	-	46 %	32 %	44 %
3.	-	-	-	46 %	32 %	44 %
4.	-	-	-	17 %	14 %	16 %
5.	-	-	-	7 %	3 %	6 %
6.	-	-	-	6 %	3 %	5 %
7.	-	-	-	5 %	3 %	4 %
8.	-	-	-	5 %	2 %	4 %
9.	-	-	-	3 %	1 %	2 %
10.	-	-	-	0 %	0 %	0 %

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Přepočítáme-li výsledky výběrového šetření na celkovou populaci ČR, dozvíme se, jak velkého počtu osob (v členění muži/ženy) by se případné úpravy ve způsobu zohlednění společně získaných příjmů v manželství při výpočtu výše důchodu dotýkaly. Při tomto výpočtu budeme vycházet z dat ČSÚ, kdy v roce 2010 bylo dle výsledků VŠPS v ČR 4 411,5 tisíc hospodařících domácností <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace>

4. Výzkumná část a výchozí datový soubor

/78E200316A95. Údaje z VŠPS byly použity z důvodu absence dat z posledního SLDB, protože ještě nejsou publikována.

Z výběrového šetření EU-SILC pak vyplývá, že námi nadefinované domácnosti manželů-zaměstnanců s alespoň jedním nenulovým příjmem tvoří 25 % ze všech hospodařících domácností. Výpočtem je to tedy zhruba 1 103 tisíc domácností.

Pro ověření správnosti takového výpočtu jsme ještě převážili data získaná z výběrového šetření EU-SILC váhami, které jsou nadefinované ČSÚ. Výsledky pak odpovídají výpočtům provedeným na výběrovém souboru z VŠPS.

Následující tabulka nám pak ukazuje počty domácností v jednotlivých příjmových decilech seřazených podle příjmu muže a podle příjmu ženy.

Tabulka č. 17 **Podíl bonusu ze sdílení na celkové výši důchodu**

decil	počty domácností	
	řazeno dle příjmu muže	řazeno dle příjmu ženy
1	108 506	
2	107 644	366 627
3	101 319	
4	109 115	99 795
5	116 936	105 033
6	110 162	102 955
7	110 160	112 095
8	112 477	105 112
9	114 867	109 903
10	120 144	109 811
celkem	1 111 331	1 111 331

Zdroj: Vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Tuto tabulku však nelze interpretovat tak, že všichni muži/ženy v daném decilu realizují bonus/malus (viz tabulka č. 14 a 15), neboť při výpočtu těchto hodnot jsme uvažovali průměrné příjmy daného decilu, avšak i v rámci decilu, který dle průměrného příjmu vykazuje např. bonus pro ženy a malus pro muže, existují domácnosti, kde je tomu naopak. Abychom tedy mohli vyjádřit počet jednotlivců v členění muži/ženy, kteří by ze sdílení příjmů získali důchodový bonus, vyčlenili jsme si ze souboru výběrového šetření EU-SILC 2011 podsoubor domácností, který je složen pouze z manželství, kde mají oba manželé nenulový pracovní příjem. Jelikož se ve výběrovém souboru jedná o roční příjmy a abychom zabránili zobrazování „nicotných“ bonusů se sdílení v řádech halířů či maximálně jednotek korun, použili jsme omezující předpoklad, že pokud se roční příjmy obou manželů neliší alespoň o 1 200 Kč (tedy 100 Kč měsíčně), považujeme je za stejné. Výsledky pak lze interpretovat následovně - pokud má muž vyšší příjem než žena, znamená to, že jeho hrubé roční příjmy jsou alespoň o 1 200 Kč vyšší než roční hrubé příjmy ženy a žena získá v rámci sdílení příjmů důchodový bonus. Analogicky to platí v situaci, kdy má žena vyšší příjem. Mají-li manželé stejné příjmy, znamená to, že jejich hrubé roční příjmy se od sebe neliší o více než 1 200 Kč a žádný z manželů nečerpá ani malus ani bonus. Takto získané údaje jsme pak dle předchozí metodiky převážili na celou populaci a získali tak počet jedinců, kteří realizují bonus/ malus ze sdílení příjmů (ovšem je stále nutno mít na zřeteli, že se

jedná o modelové jedince na základě omezujících předpokladů stanovených v úvodu modelové části této monografie). Výsledky srovnání ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 18 **Počty osob v členění dle pohlaví realizující bonus ze sdílení (ve výběrovém souboru a převážené na celkovou populaci ČR)**

proměnná	počet	podíl
muž vyšší příjem než žena - žena realizuje bonus ze sdílení	1 248	77,8 %
žena vyšší příjem než muž - muž realizuje bonus ze sdílení	304	19,0 %
oba manželé stejné příjmy - nikdo nerealizuje bonus ze sdílení	52	3,2 %
celkem	1 604	100,0 %
převáženo na populaci ČR		
muž vyšší příjem než žena - žena realizuje bonus ze sdílení	603 826	77,6 %
žena vyšší příjem než muž - muž realizuje bonus ze sdílení	147 356	18,9 %
oba manželé stejné příjmy - nikdo nerealizuje bonus ze sdílení	26 658	3,4 %
celkem	777 840	100,0 %

Pozn.: V případě že jeden z manželů realizuje bonus, druhý automaticky realizuje malus

Zdroj: Vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Za uvedených modelových předpokladů lze pak očekávat, že v rámci České republiky by cca 600 000 žen a cca 150 000 mužů žijících alespoň část svého života v manželství realizovalo důchodový bonus ze sdílení příjmů. Cca 27 000 domácností by se případná změna spočívající ve sdílení důchodových příjmů nedotkla.

4.2 Německá varianta

V této variantě uvažujeme o zavedení sdílení rozhodných příjmů pouze v případě rozvodu manželství, které trvalo alespoň 3 roky a bylo rozvedeno před přiznáním důchodu jednomu z manželů. Důvodem uvažovaného zavedení sdílení příjmů v období stráveném v manželství je fakt, že by zvýšení starobního důchodu u partnera s nižšími příjmy mohlo kompenzovat neexistenci důchodových práv na vdovský/vdovecký důchod u rozvedeného manželství.

MAE Německo

V této variantě byla zkoumána změna celkové bilance důchodového účtu způsobená změnou výpočtu starobních důchodů, spočívající ve sdílení příjmů spadajících do rozhodného období a dosažených v době trvání manželství pouze u rozvedených manželství, která trvala déle než 3 roky.

Pro zjištění změněných celkových výdajů na starobní důchody, ke kterým by došlo v souvislosti se změnou výše starobních důchodů způsobenou uvažováním sdílení příjmů, bylo třeba vypočítat individuální výši starobních důchodů. Výše starobního důchodu modelového jedince v závislosti na době strávené v manželství a počítaná z rozhodných příjmů, které jsou po dobu strávenou v manželství ukončeného rozvedem v průběhu doby pojištění sdíleny, je znázorněna v tabulce č. 19.

Tabulka č. 19 Výše rozhodného příjmu a důchodu v Kč v závislosti na rodinném stavu

	M svobodní	M ženatí	M rozvedení (3+)	M rozvedení (3-)	M roz (3+)+žžen	M roz (3-)+žžen	ž svobodné	ž vdané	ž rozvedené (3+)	ž rozvedené (3-)	ž roz (3+)+vd	ž roz (3-)+vd
průměrný												
příjem (stávající pravidla)	20 954	27 086	27 086	27 086	27 086	27 086	17 245	17 263	17 263	17 263	17 263	17 263
příjem (sdílený)	20 954	27 086	25 649	27 086	25 649	27 086	17 245	17 263	19 194	17 263	19 194	17 263
důchod dle stávajících pravidel	11 549	12 642	12 642	12 642	12 642	12 642	10 111	10 114	10 114	10 114	10 114	10 114
důchod při sdílení rozhodných příjmů	11 549	12 642	12 386	12 642	12 386	12 642	10 111	10 114	10 426	10 114	10 426	10 114

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Tabulka č. 20 Výdaje na starobní důchody

	M svobodní	M ženatí	M rozvedení (3+)	M rozvedení (3-)	M roz (3+)+žžen	M roz (3-)+žžen	ž svobodné	ž vdané	ž rozvedené (3+)	ž rozvedené (3-)	ž roz (3+)+vd	ž roz (3-)+vd	celkem
podíl v generaci	21,98	25,07	3,74	0,36	2,18	0,21	13,79	25,37	4,21	0,41	2,45	0,24	100,00
počet důchodců vážený	401 408	458 014	68 389	6 599	39 736	3 834	251 820	463 382	76 990	7 429	44 734	4 316	1 826 651
výdaje dnešní stav	55 630	69 482	10 375	1 001	6 028	582	30 554	56 240	9 344	902	5 429	524	246 091
výdaje sdílení	55 630	69 482	10 165	1 001	5 906	582	30 554	56 240	9 632	902	5 597	524	246 215

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Tabulka č. 21 Celkové náklady ze zavedení institutu sdílení rozhodných příjmů

	M svobodní	M ženatí	M rozvedení (3+)	M rozvedení (3-)	M roz (3+)+žžen	M roz (3-)+žžen	ž svobodné	ž vdané	ž rozvedené (3+)	ž rozvedené (3-)	ž roz (3+)+vd	ž roz (3-)+vd	celkem
podíl v generaci	21,98	25,07	3,74	0,36	2,18	0,21	13,79	25,37	4,21	0,41	2,45	0,24	100,00
počet důchodců vážený	401 408	458 014	68 389	6 599	39 736	3 834	251 820	463 382	76 990	7 429	44 734	4 316	0
rozdíl v důchodu mezi sdílením a dnešním stavem v (Kč)	0	0	-256	0	-256	0	0	0	312	0	312	0	112
změna výdajů systému v daném roce (v milionech Kč)	0	0	-210	0	-122	0	0	0	1 874	0	1 089	0	2 630

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Makroekonomické dopady této varianty by byly z pohledu důchodového systému zanedbatelné, zavedení změny rozhodných příjmů pro rozvedená manželství by mělo za následek zvýšení celkových ročních výdajů v roce zavedení o 124 milionů korun. Strukturu výdajů na důchody v závislosti na rodinném stavu přináší následující tabulka. Oproti variantě švýcarské zde došlo ke změně v celkových výdajích u ženatých mužů a žen, kdy se v německé variantě sdílení příjmů neuplatňuje. Další změnou oproti švýcarské variantě je pak uvažování sdílených příjmů pouze u rozvedených manželství trvajících déle než 3 roky. Dále pak u rozvedených manželství trvajících déle než 3 roky a znovu ženatých/vdaných jedinců je jedincům oproti švýcarské variantě příjem sdílen pouze za období strávené v rozvedeném manželství, nikoliv však již za další uzavřené manželství, které trvalo nejméně až do doby přiznání důchodu. Oproti švýcarské variantě se nám také změnila počty osob, kterých se sdílení příjmů dotýká, a zároveň se prodloužila doba, po kterou se příjmy za dobu strávenou v rozvedeném manželství sdílí, neboť průměrná doba strávená v rozvedeném manželství, které trvalo déle než 3 roky, je 14,3 roku oproti průměrné době strávené ve všech rozvedených manželstvích, která činila 12,9 let.

Stejně jako v předchozí variantě inspirované Švýcarskem vyjádříme celkový vliv změny spočívající ve sdílení rozhodných příjmů za dobu strávenou v manželství trvajícím déle než 3 roky a ukončeném rozvodem na výdaje důchodového systému, kdy budeme uvažovat hypoteticky o důchodovém systému, kde sdílení příjmů funguje již dostatečně dlouhou dobu, a v daném roce jsou vypláceny důchody z dřívější doby, kdy již byly příjmy pro jejich výpočet sdílené. Výsledky těchto propočtů (dle metodiky uvedené ve Švýcarské variantě) jsou uvedeny v tabulce č. 21.

Z výše uvedených výsledků propočtů zachycených v tabulce č. 21 vyplývá, že celkové roční náklady důchodového systému, kde již sdílení příjmů v období manželství ukončeného rozvodem funguje dostatečně dlouhou dobu, by činily 2,6 miliardy Kč. Náklady na důchody vyplácené rozvedeným ženám (bez ohledu na to, zda uzavřeli další manželství či nikoli) by dosáhly výše 2,96 miliardy Kč. Naopak, systém by realizoval úsporu na důchodech vyplácených rozvedeným mužům, a to ve výši 332 milionů Kč.

MIE - Německo

Z mikroekonomického pohledu, tedy z toho, který stojí za myšlenkou této změny - zlepšení finanční situace v době pobírání důchodu u partnera, který měl nižší příjmy, docházíme ke zjištění, že i tato varianta bezpodmínečně vyžaduje započítávání celoživotních příjmů, aby mohlo být sdílení příjmu případně zavedeno.

Varianta mikroekonomických propočtů se v této modelové situaci inspirované Německem soustředila na postihnutí pouze dvou modelových variant rodinného soužití členů rodiny - manželství, která byla rozvedena před dosažením důchodového věku alespoň jednoho z partnerů a trvajících minimálně tři roky a všechna ostatní manželství. Takto rozčleněný soubor domácností byl pak opět rozdělen do příjmových decilů jak podle příjmu muže, tak podle příjmu ženy. Data o příjmech pro účely mikroanalýzy dopadů sdílení byla čerpána z mezinárodního výběrového šetření o příjmech a životních podmínkách domácností EU-SILC, který v České republice v roce 2011 realizoval Český statistický úřad pod názvem „Životní podmínky (SILC) 2011“. Výběrové šetření bylo založeno na náhodném dvoustupňovém výběru pro každý kraj, data tak představují reprezentativní vzorek domácností v České republice.

Pro porovnání příjmů obou partnerů žijících v manželství byly využity údaje za hospodařící domácnosti. Do rozboru vstupovali ženatí respondenti a vdané respon-

dentky žijící v úplné rodině (tj. rodině se dvěma dospělými členy - manželem a manželkou bez ohledu na to, zda jsou v rodině přítomny také děti a další členové domácnosti). Ve vybraném souboru analyzovaných domácností musel mít zároveň alespoň jeden z manželů nenulový pracovní příjem ze zaměstnání. Z rozboru byly vyloučeny domácnosti osob samostatně výdělečně činných a domácnosti, v nichž alespoň jeden z manželů pobírá starobní důchod.

Výsledný analyzovaný soubor čítá 2 208 domácností. Tyto domácnosti byly nejprve rozděleny do příjmových decilů podle výše hrubého ročního příjmu muže, ke kterým byly analogicky dopočítány hrubé roční příjmy žen žijících ve stejné domácnosti. Poté byl soubor domácností rozdělen do příjmových decilů podle hrubých ročních příjmů žen, k nimž jsou uvedeny příjmy jejich manželů.

S ohledem na skutečnost, že podmínkou výběru domácností vhodných pro analytické účely tohoto projektu bylo, že alespoň jeden z členů domácnosti má příjem, objevily se v souboru i takové domácnosti, kdy pracovní příjem jednoho z manželů (v drtivé většině případů muže) byl nenulový a pracovní příjem druhého z manželů (ženy) byl roven nule (např. z důvodu péče o dítě apod.). Z tohoto důvodu pak bylo nemožné při srovnání souboru domácností podle výše příjmu žen rozčlenit domácnosti do nejnižších tří decilů, neboť nebylo možno stanovit horní mez prvního a druhého decilu (tato hranice byla totiž u obou decilů nula a neexistovalo pak tedy kritérium, podle kterého by se jednotlivé domácnosti měly rozřadit do příslušných decilů). Z tohoto důvodu byly v případě srovnání domácností podle příjmu žen první tři příjmové decily sloučeny v jeden, kde byl stanovený průměrný příjem. V následujícím textu je to buď interpretováno tak, že se hovoří o prvních třech decilech a údaje jsou sloučené, nebo v případě některých tabulek je zachováno decilové rozdělení, ale údaje v prvních třech decilech jsou totožné.

Na základě tohoto srovnání pak bylo vytvořeno 34 modelových jedinců žijících v 17 typech rodinného soužití v závislosti na rodinném stavu a výši příjmu. Rodinný stav jsme uvažovali: muž/žena žijící v manželském svazku, jejichž manželství do doby přiznání důchodu skončilo rozvodem a trvalo minimálně 3 roky (výpočet důchodu dle sdílených příjmů), a ostatní domácnosti (výpočet důchodu dle stávajících pravidel). Příjmové skupiny byly stanoveny zvláště pro muže a ženy na základě decilového rozdělení vybraných domácností z výběrového šetření. Ty samé domácnosti jsme jednou seřadili dle výše příjmu muže a podruhé dle výše příjmu ženy, což nám umožnilo zkoumat dopady na jednotlivé, příjmově odlišné skupiny mužů a žen. Pro každého modelového jedince byl pak vypočítán důchod v závislosti na aktuálně platných předpisech za předpokladu přiznání důchodu k 1.1.2013. Kombinace výše zmíněných proměnných zachycuje níže uvedená tabulka.

Tabulka č. 22 **Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů muže**

průměrný	M ve svazku stávající pravidla	M rozvedení sdílení	Ž ve svazku stávající pravidla	Ž rozvedené sdílení
příjem 1. decil	8 118	9 063	14 577	13 307
důchod	7 685	8 308	9 679	9 437
příjem 2. decil	13 926	13 843	13 357	13 469
důchod	10 298	10 283	9 481	9 500
příjem 3. decil	17 113	16 741	14 569	15 069
důchod	10 866	10 799	9 677	9 758
příjem 4. decil	19 499	18 991	16 026	16 709
důchod	11 291	11 200	9 914	10 024
příjem 5. decil	22 005	21 280	17 045	18 020
důchod	11 737	11 607	10 078	10 237
příjem 6. decil	24 620	23 474	16 786	18 326
důchod	12 202	11 998	10 037	10 286
příjem 7. decil	27 352	25 822	16 887	18 945
důchod	12 689	12 417	10 053	10 386
příjem 8. decil	31 245	29 617	20 113	22 301
důchod	13 319	13 092	10 575	10 930
příjem 9. decil	36 871	34 438	20 235	23 506
důchod	14 024	13 719	10 595	11 125
příjem 10. decil	61 505	55 919	23 307	30 818
důchod	17 111	16 411	11 092	12 271

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

4. Výzkumná část a výchozí datový soubor

Tabulka č. 23 **Důchody jednotlivých členů rodiny u hypotetických variant rodinného soužití a příjmových situací členů rodiny seřazeno dle příjmů ženy**

průměrný	M ve svazku stávající pravidla	M rozvedení sdílení	Ž ve svazku stávající pravidla	Ž rozvedené sdílení
příjem 1. decil	26 960	23685	4 567	8970
důchod	12 619	12 036	5 069	7 709
příjem 2. decil	26 960	23 685	4 567	8 970
důchod	12 619	12 036	5 069	7 709
příjem 3. decil	26 960	23 685	4 567	8 970
důchod	12 619	12 036	5 069	7 709
příjem 4. decil	22 293	20403	9 372	11912
důchod	11 788	11 451	7 950	9 248
příjem 5. decil	23 503	21 817	11 973	14 240
důchod	12 003	11 703	9 257	9 625
příjem 6. decil	24 090	22 657	14 293	16 219
důchod	12 108	11 853	9 633	9 945
příjem 7. decil	26 400	25024	16 990	18840
důchod	12 520	12 274	10 070	10 369
příjem 8. decil	29 014	27708	20 086	21842
důchod	12 985	12 752	10 571	10 855
příjem 9. decil	29 090	28 313	23 781	24 824
důchod	12 988	12 860	11 169	11 338
příjem 10. decil	35 181	35 012	34 021	34 249
důchod	13 812	13 791	12 636	12 662

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Z výše uvedených tabulek je opět zřejmý vliv redukčních hranic na výši důchodu. Varianta sdílení příjmů spadajících do rozhodného období by pak byla vedle redukčních hranic dalším významným nivelizačním prvkem v českém důchodovém systému.

Změny ve výši individuálních důchodů (bonus/malus) v důsledku zavedení sdílení příjmů oproti současnému stavu znázorňují níže uvedené tabulky.

Tabulka č. 24 **Rozdíl ve výši důchodu (bonus/malus) při sdílení příjmů oproti důchodu mužů/žen dle současných pravidel dle výše příjmů a rodinného stavu v členění dle příjmu muže / ženy**

decil	řazeno dle příjmu mužů		řazeno dle příjmu žen	
	M rozvedení sdílení	Ž rozvedené sdílení	M rozvedení sdílení	Ž rozvedené sdílení
1.	623	-242	-583	2 640
2.	-15	19	-583	2 640
3.	-67	81	-583	2 640
4.	-91	110	-337	1 298
5.	-130	159	-300	368
6.	-204	249	-255	312
7.	-272	333	-246	299
8.	-227	355	-233	284
9.	-305	530	-128	169
10.	-700	1 179	-21	26

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Na individuální úrovni by se v případě srovnání domácností podle výše příjmu žen zavedením sdílení příjmů zvýšil důchod rozvedeným ženám dosahujícím průměrného příjmu daného decilu ve všech příjmových decilech. Nejvíce by se zvýšil důchod ženě s příjmem spadajícím do prvních třech decilů - její důchod by se zvýšil o 2 640 Kč, důchod muže žijícího s ní ve stejné domácnosti by se snížil o 583 Kč. Poslední příjmový decil v řazení podle příjmu žen, ve kterém by mělo sdílení příjmů výraznější vliv na výši důchodových příjmů ženy, by pak byl čtvrtý příjmový decil, ve kterém by se rozvedené ženě s příjmem na úrovni průměrného příjmu v tomto decilu zvýšil důchod o 1 289 Kč, zatímco muži žijícímu s ní ve společné domácnosti by důchod poklesl o 337 Kč. Nejnižší bonus ve výši 26 Kč zaznamenáme u ženy s příjmem na úrovni průměrného příjmu 10. decilu - v tomto případě by malus u muže činil 21 Kč.

V případě seřazení domácností podle výše příjmu mužů by došlo ke zvýšení důchodových příjmů pouze u mužů s příjmem na úrovni průměrného příjmu prvního decilu. Rozvedení muži by pak mohli očekávat zvýšení důchodu o 623 Kč, zatímco jejich bývalé partnerce by důchod poklesl o 242 Kč. Muži z ostatních příjmových decilů (s příjmy na úrovni rovné průměrům jednotlivých decilů) by pak vlivem sdílení příjmů pocítili pokles vlastních důchodů. Nejvýraznější by byl tento pokles u rozvedených mužů s příjmy na úrovni průměru desátého decilu - jejich důchod by poklesl o 700 Kč, zatímco důchod bývalé manželky by vzrostl o 1 179 Kč.

Předchozí srovnání založené na reálných datech o příjmech domácností ukázalo, že zejména v případě rozvedených žen s nízkými příjmy by sdílení příjmů sehrálo významnou sociální ochrannou roli, když by výrazným způsobem zvýšilo důchodový příjem 40 % žen a 10 % mužů.

Pro potvrzení ochranné sociální funkce institutu sdílení příjmů jsme pak ještě číselně vyjádřili, z kolika procent se podílí bonus ze sdílení na celkovém důchodu jedince (vypočteném ze sdílených příjmů). Tato čísla ukazuje následující tabulka. Z nich je zřejmé, že při rozložení příjmů domácností odpovídajícím výsledkům výběrového šetření EU-SILC u domácností seřazených dle příjmu muže, by mělo sdílení pozitivní efekt pouze u prvního decilu rozvedených mužů a tvořilo by 7 % jejich důchodu vyměřeného ze sdílených příjmů. Naopak, u domácností seřazených dle příjmů žen by mělo sdílení pozitivní efekt u všech příjmových decilů, v desátém však pouze zanedba-

4. Výzkumná část a výchozí datový soubor

telný v řádu jednotek korun. Nejsignifikantnější efekt by sdílení přineslo rozvedeným ženám s příjmem na úrovni prvních tří decilů - u těchto žen by bonus ze sdílení tvořil téměř třetinu (34 %) jejich důchodu přiznaného ze sdílených příjmů. U rozvedených žen s příjmem odpovídajícím průměru čtvrtému decilu by pak bonus tvořil 14 % jejich důchodového příjmu. Ještě u rozvedených žen s příjmem spadajícím do osmého decilu by bonus tvořil 3 % jejich důchodu. Z uvedeného je patrné, že sdílení příjmů získaných v období společného manželství by mělo pozitivní vliv na výši důchodu žen.

Tabulka č. 25 **Podíl bonusu ze sdílení na celkové výši důchodu**

decil	domácnosti řazeny dle příjmů mužů	Ž rozvedené sdílení
	M rozvedení sdílení	
1.	7 %	34 %
2.	-	34 %
3.	-	34 %
4.	-	14 %
5.	-	4 %
6.	-	3 %
7.	-	3 %
8.	-	3 %
9.	-	1 %
10.	-	0 %

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

4.3 Varianta registrovaná partnerství a nesezdaná soužití

Tuto variantu budeme řešit ve dvou krocích, kdy budeme postupně rozšiřovat okruh osob, které by měly nárok na vdovský/vdovecký důchod. V prvním kroku tak rozšíříme okruh oprávněných osob o registrovaná partnerství, ve druhém pak ještě o nesezdaná soužití. Následně pak pro takto stanovený okruh oprávněných osob - registrovaní + nesezdaní partneři - budeme posuzovat následující variantu - registrovaní či nesezdaní partneři by měli stejná práva na vdovský/vdovecký důchod jako manželé.

Registrovaní partneři

Dle informací Ministerstvo vnitra - oddělení státního občanství a matrik bylo v období od 1.7.2006 do 31.12.2011 uzavřeno celkem 1 325 registrovaných partnerství. Vývoj počtu registrovaných partnerství v rozdělení podle krajů pak ilustruje následující tabulka.

Tabulka č. 26 **Počty registrovaných partnerství dle krajů**

kraj	2006*	2007	2008	2009	2010	2011
1. Hl. m. Praha	81	79	74	68	62	49
2. Středočeský	26	26	22	22	16	16
3. Jihočeský	3	12	11	4	8	8
4. Plzeňský	9	6	8	11	9	16
5. Karlovarský	2	8	13	7	6	4
6. Ústecký	23	24	18	16	19	12
7. Liberecký	8	17	7	15	13	12
8. Královéhradecký	11	6	7	2	9	5
9. Pardubický	5	11	7	0	8	6
10. Vysočina	5	2	4	1	4	2
11. Jihomoravský	23	27	26	22	20	24
12. Olomoucký	7	12	10	10	8	8
13. Moravskoslezský	25	20	18	19	11	12
14. Zlínský	7	2	2	5	2	3
celkem uzavřených v ČR	235	252	227	202	195	177
zvláštní matřika	0	6	5	5	10	11
celkem zapsaných RP	235	258	232	207	205	188

* (1.7.- 31.12.)

Zdroj: MV, oddělení státního občanství a matřik

Z výše uvedené tabulky je patrný trend mírného poklesu počtu registrovaných partnerství. Nejvyšší počty registrovaných partnerství byly uzavírány bezprostředně po uzákonění této možnosti v druhé polovině roku 2006, za šest měsíců bylo uzavřeno 235 partnerství, což je více než za celý rok v letech 2008-2011. Lze předpokládat, že počet registrovaných partnerství bude nadále klesat a v dalších letech bude počet ročně registrovaných partnerství oscilovat v rozmezí 50-100 partnerství ročně.

Z dat Českého statistického úřadu z publikace "Obyvatelstvo podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Česká republika" (dostupné z: <http://www.scitani.cz/csu/2012/edicniplan.nsf/p/04000-12>) pak vyplývá, že 66,5 % registrovaných partnerství je uzavřeno mezi muži, 33,5 % pak mezi ženami. Z počtu registrovaných partnerství zaniklých rozhodnutím soudu lze zkonstruovat „index rozvodovosti pro registrovaná partnerství“ pro registrovaná partnerství mužů a registrovaná partnerství žen. Na základě dat ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011 nám pak index rozvodovosti pro registrovaná partnerství mužů vychází 6,5 % a index rozvodovosti pro registrovaná partnerství žen 12,3 %. Počet zaniklých registrovaných partnerství v důsledku úmrtí partnera za sledované období (od 1.7.2006 do 26.3.2011) byl dle dat z SLDB 2011 28 u mužů a 10 u žen. Počty deklarovaných⁹ registrovaných partnerství dle výsledků SLDB 2011 ukazuje následující tabulka.

⁹ Počty registrovaných partnerství zjištěné ze SLDB 2011 se liší do oficiálních statistik z matřik evidovaných ministerstvem vnitra, neboť SLDB je deklaratorní šetření a záleží tak na tom, co lidé vyplní do sčítacího formuláře bez možnosti následné kontroly.

Tabulka č. 27 **Počty registrovaných partnerství dle krajů**

věk	registrovaná partnerství					
	muži			ženy		
	trvající	zaniklé úmrtím partnera	zaniklé rozhodnutím soudu	trvající	zaniklé úmrtím partnera	zaniklé rozhodnutím soudu
18 - 29	115	3	12	72	-	16
30 - 39	313	3	25	136	3	20
40 - 49	157	6	10	55	1	4
50 - 59	78	5	3	17	2	2
60 - 69	38	5	1	6	-	-
70 a více	17	6	-	4	4	-
celkem	718	28	51	290	10	42

Z výše uvedených čísel o počtu registrovaných partnerství a o počtu jejich zániku v důsledku úmrtí partnera je pak zřejmé, že v případě přiznání stejných práv na vdovský/vdovecký důchod, jako mají manželé i pro registrovaná partnerství, by se počet vyplácených vdovských/vdoveckých důchodů zvýšil zcela nepatrně - a s ohledem na predikci vývoje počtu registrovaných partnerství lze podobný vývoj očekávat i v budoucnu. S ohledem na tuto skutečnost je bezpředmětné propočítávat další varianty pouze pro registrovaná partnerství - nadále se budeme věnovat propočtům pro případ, že by práva na vdovský a vdovecký důchod náležela jak registrovaným partnerům, tak partnerům žijícím v nesezdaných soužitích.

Nesezdaná soužití

Pokud bychom chtěli důchodová práva na vdovský a vdovecký důchod přiřknout i další kategorii osob, které sdílejí společnou domácnost neoficiálně - tedy nejsou ve svazku manželském ani registrovaní partneři, potřebujeme znát počty nesezdaných soužití v České republice. K tomuto účelu jsme opět využili dotazníkové šetření EU SILC, ze kterého jsme vybrali domácnosti, které splňovaly následující kritéria - muselo se jednat o rodinnou domácnost, kde hlava domácnosti má jiný rodinný stav než ženatý, tzn. v nesezdaných soužitích máme svobodné, rozvedené i ovdovělé. Pro modelové propočty jsme použili určité zjednodušení, že rozvedené a ovdovělé osoby v nesezdaných soužitích uvažujeme jako jednu skupinu, kterou dále označujeme pouze jako rozvedení. Podle dat z výběrového šetření EU SILC pak vyplývá, že poměr mezi svobodnými a rozvedenými muži žijícími v nesezdaných soužitích je v poměru 66:34. Naopak, poměr mezi svobodnými a rozvedenými ženami žijícími v nesezdaných soužitích je 42:58. Přepočteme-li výsledky výběrového šetření na celkovou populaci, můžeme odhadnout počet nesezdaných soužití na 153 593 domácností. Pro další výpočty tedy budeme modelově uvažovat skupinu registrovaných partnerství a nesezdaných soužití v počtu 155 000 domácností.

MAE registrovaná partnerství + nesezdaná soužití

V této variantě bylo původně zamýšleno zkoumat změnu celkové bilance důchodového účtu způsobenou rozšířením počtu osob oprávněných k pobírání vdovských/vdoveckých důchodů o osoby žijící v registrovaném partnerství či nesezdaném soužití. Jak bylo uvedeno výše, počet osob, které uzavřely registrované partnerství, je marginální, proto by rozbor zohlednil zejména osoby žijící v nesezdaném soužití.

Pro zohlednění výdajů důchodového systému by bylo nutno zjistit dva faktory - výši příjmů jednotlivých členů domácností žijících v nesezdaném/registrovaném partnerství a délku trvání nesezdaných partnerství.

První ukazatel jsme odvodili z údajů z výběrového šetření dat EU-SILC 2011, kdy jsme zjistili průměrný rozhodný roční příjem daného jedince žijícího v nesezdaném soužití (tedy dospělá osoba, která nežije sama, ale v přítomnosti dalšího dospělého jedince) v roce 2010. Z dosažených výsledků jsme zjistili, že v daném výběrovém souboru neexistuje signifikantní rozdíl mezi příjmy domácností, kde partneři uzavřeli manželství, a mezi domácnostmi, ve kterých žijí partneři v nesezdaném soužití. Rozdíl v příjmech mužů činil v ročním srovnání v průměru 18 000 Kč ročně, což pro modelové propočty (s ohledem na existenci redukčních hranic) neznamená významný rozdíl oproti dosud uvažovaným příjmům rodin žijících v manželství. Rozhodli jsme se proto pro modelové zjednodušení, že budeme předpokládat, že příjmy domácností partnerů žijících v nesezdaném soužití se neliší od příjmů domácností partnerů žijících v manželství.

Mnohem problematičtějším, a jak se posléze ukázalo modelově neuchopitelným ukazatelem, se stala délka trvání nesezdaných soužití. Pokoušeli jsme se na základě dosavadních poznatků, znalostí a dostupných datových souborů tuto dobu nějak stanovit, ale s ohledem na její minulý vývoj jsme narazili na neřešitelný problém. Po prostudování všech dostupných datových souborů využitelných pro účely našeho rozboru pro určení délky nesezdaného soužití se jako nejvhodnější ukázala data reprezentativního sociologického šetření „Ženy a muži v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy (2005 a 2008)“. Za využití tzv. „event history“ regresního modelu (konkrétně piecewise constant exponenciální model) byl vypočítán medián trvání nesezdaného soužití českých mužů a žen narozených v letech 1955-1990. Vzhledem k retrospektivnímu charakteru dat, muselo být použito zjednodušení, spočívající v omezení rozsahu analyzovaných dat pouze na 1. partnerské soužití. Délka nesezdaného soužití pak byla uvažována jako doba od začátku společného bydlení do sňatku nebo rozpadu nesezdaného soužití, případně do okamžiku šetření, pokud nesezdané soužití stále trvalo.

Medián trvání nesezdaného soužití, který byl zamýšlen pro použití v modelových výpočtech pro kvantifikaci dopadu rozšíření počtu osob oprávněných čerpat pozůstatosti dávky z důchodového systému ČR, byl na základě rozboru dat z výše zmíněného šetření stanoven na 2,4 roku (29 měsíců). Pro potřeby spolehlivých modelových výpočtů jsou však ukazatele popisující nesezdaná soužití, a to jak jejich délku, tak podíl osob, který jimi prochází, zatíženy výraznými změnami v partnerském a rodinném životě v posledních 20 letech. Od počátku 90. let 20. století dochází v České republice ke změnám partnerského chování a významnému nárůstu počtu nesezdaných soužití. Zatímco ve starších generacích bylo nesezdané soužití rozšířeno výrazně méně (77 % z prvních partnerství uzavíraných generacemi 1955-1959 byly přímé sňatky), generace narozené ve 2. polovině 70. let začínaly partnerský život primárně nesezdaným soužitím (72 % prvních partnerství) a v mladších generacích se tento trend nadále prohlubuje a přibližně 90 % partnerství začíná jako nesezdané soužití. Mění se zároveň také délka, po kterou příslušníci jednotlivých generací setrvávají v nesezdaném soužití (v generacích 1955-1964 byl medián trvání nesezdaného soužití 17 měsíců, v generacích 1965-1974 26 měsíců, v generacích 1975-1979 33 měsíců a v generacích 1980-1990 již 35 měsíců), a také způsob zakončení nesezdaných soužití. Zatímco v generacích 1955-1964 přecházelo více než 70 % nesezdaných soužití v manželství, u nejmladších generací jsou sňatky výrazně méně časté (mezi lidmi narozenými v 80. letech 20. století pouze pětina nesezdaných soužití končí sňatkem, výrazně narůstá podíl rozchodů nesezdaných soužití - čtvrtina partnerství - a narůstá

také podíl osob, které žijí v déletrvajících nesezdaných soužitích). S ohledem na neexistenci prognóz vývoje délky doby soužití si sami netroufáme tento ukazatel předpovědět. Dle našich znalostí a dostupných rozborů jsou známy dvě skutečnosti. Doba uzavření prvního sňatku se neustále prodlužuje (tím pádem klesá doba strávená v manželství před dosažením důchodového věku) a zároveň se neustále prodlužuje doba strávená v nesezdaném soužití. Za předpokladu určitých modelových zjednodušení lze pak konstatovat, že pro účely tohoto výzkumu lze uvažovat substituci doby strávené v manželství dobou, kterou posuzované osoby stráví v nesezdaném soužití.

Při vyjádření makroekonomických dopadů zahrnutí nesezdaných soužití do okruhu osob oprávněných k dávkám pozůstalostních (vdovských/vdoveckých důchodů) pak můžeme považovat (za předpokladu výše uvedených předpokladů) efekt této změny za neutrální na výdaje důchodového systému.

Další propočty týkající se mikroekonomické situace jedinců žijících v nesezdaných soužitích pak nebyly, s ohledem na absenci datových podkladů, na jejichž základě by bylo možno stanovit alespoň trochu realistické předpoklady, provedeny.

5. Závěry a možnosti změn právní úpravy dané problematiky

Výchozím principem sdílení důchodových práv je, že každý z manželů má mít za dobu trvání manželství stejná práva na důchodové zabezpečení. Ten z manželů, který získal více důchodových práv, musí jejich část odevzdat a ten z manželů, který získal méně práv na zabezpečení, získá takovou část, která zajistí, že bude mít poloviční účast na důchodových právech získaných během manželství oběma manžely.

Koncept sdílení důchodových práv představuje oproti institutu vdovských a vdoveckých důchodů **alternativní způsob, jak zohlednit partnerské soužití při zajištění na stáří.** Zajišťuje důchodová práva ekonomicky slabšímu členovi domácnosti a poskytuje mu tak zároveň zajištění pro případ ztráty partnera. Na rozdíl od tradičního vdovského důchodu jsou ale přitom **důchodová práva distribuována pouze v rámci jedné domácnosti**, takže nedochází k dotaci privilegované životní strategie ze společenských zdrojů. Proto je tento koncept společensky **snadněji akceptovatelný při případném zohlednění mimomanželských forem soužití** než pokrytí rizik spojených se ztrátou partnera v rámci institutu vdovských a vdoveckých důchodů.

Využití sdílení důchodových práv vzniklých v době manželství (a potažmo v době jiných forem partnerského soužití) zároveň **může přispět ke snížení míry genderové nerovnosti ve výši starobních důchodů.** Důchodové systémy ve světě jsou koncipovány v zásadě jako genderově neutrální. Vzhledem k převažující vazbě získávání důchodových práv na výši příjmů během aktivní ekonomické kariéry nicméně přispívají tyto systémy k extrapolaci genderové nerovnosti v příjmech a s tím spojených sociálních důsledků za hranici ukončení ekonomické aktivity. V odborné literatuře zabývající se teorií sociálního zabezpečení koncept sdílení důchodových práv úzce souvisí s konceptem individualizace důchodových práv a potažmo se zohledňováním neplacené práce například formou kreditů za výchovu dětí či péči o bezmocné osoby při výpočtu důchodu. Tento přístup, jenž ve svém důsledku nutně ústí v úplnou eliminaci vdovských a vdoveckých důchodů jako důchodových práv odvozených od jiné osoby se v posledních dvaceti letech prosazuje zejména v severských zemích. Praktické a dlouhodobé uplatnění sdílení důchodových práv vzniklých v době manželství, které by umožnilo využít zkušenosti pro případné zavedení konceptu v České republice, však **nalezneme v Evropě pouze v důchodových systémech Německa a Švýcarska.**

Zohlednění partnerského soužití ve formě tzv. „nesezdaného soužití“ není zohledněno v žádném z evropských důchodových systému. Obdobu takové zohlednění kohabitance v nesezdaném soužití, najdeme pouze v kanadském penzijním plánu CANADA PENSION PLAN.

V Německu byl na principu odvozeném z tohoto konceptu před téměř čtyřmi desetkami let vybudován institut tzv. **porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění.** Tato právní úprava stanoví, že se mezi rozvedenými manžely při rozvodu mají získaná důchodová práva vyrovnat podobně jako obecné majetkové přírůstky dosažené během manželství. Dostupné statistiky potvrzují, že porozvodové vyrovnání důchodových práv získaných v době manželství vede ve většině případů k bonusu pro ženu, i když v poslední dekádě se podíl malusu u žen pomalu zvyšuje. Lze zároveň jednoznačně konstatovat, že institut vyrovnání důchodových práv přispívá výrazně k výši důchodu většiny rozvedených žen. V průměru zvyšoval takto

získaný bonus roce 2002 důchod rozvedených žen, které měly na bonus nárok, o 34,4 % ve starých spolkových zemích a o 34,1 % v nových spolkových zemích. U rozvedených mužů s bonusem tento bonus tvoří průměrně 10,5 %, respektive 11,1 % výše důchodové dávky.

Pokud jde o praktické zkušenosti, provádění porozvodového vyrovnání důchodových práv ve své originální podobě přinášelo vzhledem ke složitosti a nepřehlednosti právní úpravy v praxi značné problémy a efektivita při zajištění deklarovaných cílů byla pochybná. Proto byla v roce 2009 provedena rekonstrukce institutu porozvodového vyrovnání důchodových práv, která má do budoucna přinést výrazné zjednodušení a zrychlení řízení. Přes první pozitivní ohlasy z nové praxe, upozorňují někteří odborníci na administrativní vícenásledky nositelů pojištění spjaté s přechodem na tento nový systém vyrovnání. Odvrácenou stranou provedení zjednodušení řízení spojeného s většími nároky na nositele pojištění tak může být přenesení těchto nákladů na rozvádějící se manžele s nepříznivým dopadem na hodnotu jejich důchodových práv. Je také otázkou, zda podnikoví a soukromí nositelé pojištění, kteří měli s porozvodovým vyrovnáním práv dosud jen malou nebo vůbec žádnou zkušenost, se dokáží rychle zorientovat. Rovněž se pro manžele procházející rozvodem zvyšuje potřeba právní konzultace důchodové problematiky. Ani novelizace v roce 2009 nepřinesla v Německu rozšíření uplatnění tohoto přístupu na formy mimomanželského partnerského soužití, je nadále využíván pouze v případě rozvodu manželství.

Ve Švýcarsku je sdílení důchodových práv získaných v průběhu manželství aplikováno od roku 2001. Uplatnění konceptu individualizace důchodových práv zde šlo dál než v Německu. Byly zrušeny vdovské a vdovecké důchody odvozené od výše důchodových práv manžela/manželky a práva získaná v manželství jsou pro účely výpočtu starobního důchodu dělena napůl bez ohledu na to, zda dojde k rozvodu, nebo ne. Stejná pravidla jako pro manželství platí i pro registrovaná partnerství osob stejného pohlaví. I přes takto široké využití institutu se nicméně sdílení důchodových práv vzhledem k výraznému uplatnění institutu maximálního a minimálního důchodu při stanovování důchodu ve Švýcarsku ve statistikách zaznamenávajících praktický dopad opatření důchodové politiky projevilo velice málo. U vdaných žen došlo v průměru ke zvýšení důchodu o 3,2 %, u rozvedených žen ke zvýšení důchodu v průměru pouze o 2,7 %. Administrativní zátěž spojenou s naběhnutím nového způsobu výpočtu důchodů a masovým přepočtem „starých důchodů“ podle nových pravidel zvládli nositelé pojištění po počátečních problémech dobře a dnes je institut sdílení důchodových práv získaných v době manželství uplatňován zcela rutinně. Jako problematický lze nicméně hodnotit jeho dopad na srozumitelnost systému pro občany.

Výše shrnuté zahraniční zkušenosti tedy ukazují, že v případě zavedení institutu sdílení důchodových práv získaných v době manželství v České republice by bylo možno při stanovení důchodových nároků zohlednit vedle života v manželství i život v manželství zaniklého rozvodem a alternativní formy partnerského soužití včetně života v registrovaném partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb. Na základě těchto skutečností byly podle zahraničních vzorů koncipovány dvě varianty právní úpravy tohoto přístupu pro Českou republiku:

Vyrovnání důchodových práv manželů v případě rozvodu

Uplatnění „německé varianty“ v České republice předpokládá, že v případě rozvodu manželství dojde v rámci rozvodového řízení zároveň k rozdělení důchodových práv ze schématu důchodového pojištění, penzijního spoření a doplňkového penzijního

spoření. Dělení práv by nepodléhaly nároky z odškodňovací agendy a nároky ze speciálního schématu ozbrojených složek.

Dělení práv by podléhala veškerá výše uvedená důchodová práva vzniklá za dobu trvání manželství, počínaje prvním dnem měsíce, v němž bylo manželství uzavřeno, a konče posledním dnem v měsíci, kdy je soudu doručena žádost o rozvod za předpokladu, že je manželství nakonec rozvedeno. Vyrovnání při rozvodu by nebylo prováděno za předpokladu, že:

- manželství trvá méně než tři roky - v takovém případě by bylo provedeno pouze na žádost aspoň jednoho z účastníků rozvodového řízení,
- soud dospěje k závěru, že hodnota převáděných práv je velice nízká (hranici stanoví soudní praxe),
- se tak účastníci rozvodového řízení dohodnou.

Nositelé pojištění, kteří spravují jednotlivá schémata, v nichž mají účastníci rozvodového řízení důchodová práva, by byli povinni spolupracovat a poskytovat informace potřebné ke stanovení výše získaných práv. Měli by rovněž povinnost poskytnout odůvodněný návrh vyčíslení předmětných práv. O ohodnocení vyrovnávacích důchodových práv i o vyrovnání samotném by však rozhodoval nakonec soud. Sdělené ohodnocení a výpočet by muselo být proto ověřitelné i pro soud.

V okamžiku rozhodnutí soudu by v případě, že rozvádějící se osoby nejsou důchodci, nebylo možno přisoudit žádnou konkrétní hodnotu takzvaným náhradním dobám. Proto by soud přisoudil polovinu náhradních dob získaných za dobu manželství každým účastníkem druhému účastníkovi řízení jako samostatné důchodové právo. Jeho aktuální hodnota by byla stanovena až při výpočtu důchodu, ovšem již pouze na základě individuálních záznamů jedince, který žádá o důchod.

Soud by stanovil, ve kterém schématu a v jaké výši (včetně současné hodnoty zabezpečení) získaly strany řízení svá důchodová práva, pak by se rozdělilo každé důchodové právo zvláště ve schématu, ve kterém bylo získáno. Pokud obě strany získaly příslušná důchodová práva u různých nositelů pojištění, pak každý z manželů je povinnou osobou ve schématu, ve kterém získal více důchodových práv než druhý. Pokud má jedna osoba účet v některém schématu, kde ho druhá nemá, je v rámci převodu poloviny práv zřízen oprávněné osobě u nositele nový účet. Pokud by to vzhledem k výši nároků shledal nositel pojištění jako příliš nákladné, mohly by se strany dohodnout na převedení práva do jiného schématu, který si oprávněný stanoví. Administrativní náklady převodu práv by hradili účastníci napůl, ale jejich výši by omezoval právní předpis.

Ukončením rozvodového řízení by byla důchodová práva získaná bývalými manželi definitivně rozdělena a každý by tak měl vlastní práva nezávislá na druhém. Pokud by se rozváděla osoba pobírající důchod, bude jí důchod přepočítán na základě vyrovnání důchodových práv provedeném v rámci rozvodového řízení.

Sdílení důchodových práv (vyměřovacích základů pro stanovení důchodových práv) získaných v době manželství či v době života v registrovaném partnerství

Uplatnění „švýcarské varianty“ v České republice předpokládá, že důchodová práva získaná za všechny celé kalendářní roky strávené v manželství by byla sdílena oběma partnery rovným dílem. Každému z manželů by při stanovení důchodu ze schématu důchodového pojištění byla nositelem pojištění připsána polovina vlastního

rozhodného příjmu a polovina rozhodného příjmu manžela/manželky za každý předmětný kalendářní rok. V rámci prvního pilíře by tedy šlo o sdílení vyměřovacích základů pro stanovení důchodových práv získaných v době manželství. Sdílení by nepodléhala práva z odškodňovací agendy a práva ze speciálního schématu ozbrojených složek. Registrované partnerství by bylo v rámci tohoto institutu zohledněno stejně jako manželství. Při volbě této varianty se doporučuje zvážit souběžné zrušení vdovského/vdoveckého důchodu vypláceného podle bodu e) paragrafu 50 zákona č. 155/1995 Sb.

Sdíleny by byly vyměřovací základy:

- za období po dosažení věku 18 let,
- do konce kalendářního roku, který předchází roku vzniku nároku na důchod pro prvního partnera, který do důchodu odejde,
- pro období, kdy byli oba partneři pojištěni na důchodové pojištění v České republice.

Platí to jak pro příjmy z výdělečné činnosti, tak pro náhradní doby, ty by mezi manžele rovněž byly rozděleny v poměru 1:1.

Stanovení rozdělení získaných nositelem pojištění s uplatněním dělení důchodových práv získaných v době manželství by nastalo v okamžiku kdy:

- a) druhý z manželů zažádá o důchod,
- b) vdova či vdovec zažádá o starobní důchod,
- c) jeden z manželů předloží pravomocný rozsudek o zániku manželství z důvodu rozvodu.

První partner, kterému by vznikl nárok na důchod, by obdržel důchod stanovený pouze na základě jeho vlastních důchodových práv. V okamžiku, kdy zažádá o důchod druhý partner je provedeno dělení sdílených práv, je mu stanoven důchod a prvnímu partnerovi je přepočítán důchod. Pokud je manželství rozvedeno, získaná důchodová práva jsou rozdělena ex officio v okamžiku odchodu druhého z bývalých manželů do důchodu.

Problém hodnoty náhradních dob při uplatnění „švýcarské varianty“:

Pokud k rozdělení sdílených důchodových práv dochází až v okamžiku, kdy odchází druhý z dvojice do důchodu, lze náhradní době přiřadit konkrétní hodnotu, která je vázána na průměrnou výši vyměřovacího základu pojištěnce, který náhradní dobu získal. Pokud dochází k rozdělení práv dříve (z důvodu b) či c)) postupuje se stejně jako v „německé variantě“.

Sdílení a potažmo dělení důchodových práv by se vedle schématu důchodového pojištění týkalo i penzijního spoření a doplňkového penzijního spoření.

Předmětem dělení by byla veškerá důchodová práva získaná v těchto schématech za trvání manželství po dosažení věku 18 let do konce kalendářního roku, který předchází roku vzniku nároku na důchod pro prvního partnera, který do důchodu odejde, a to zároveň pouze za období, kdy byli oba partneři pojištěni na důchodové pojištění v České republice. Dělení důchodových práv získaných za tuto dobu provádí nositel pojištění v okamžiku kdy:

- a) první z manželů zažádá o výplatu důchodu,
- b) v případě úmrtí jednoho z manželů,

- c) jeden z manželů předloží pravomocný rozsudek o zániku manželství z důvodu rozvodu, pokud jej nepředloží ani jeden z manželů, k dělení dochází v okamžiku žádosti o výplatu důchodu prvního z manželů.

V těchto důchodových schématech by byla dělena aktuální skutečná kapitálová hodnota odpovídající hodnotě připsané na individuální účty účastníků spoření za období manželství, stanovená v okamžiku dělení práv.

Na základě rozboru datového souboru SILC byla modelově provedena kvantifikace dopadů zavedení „německé“ a „švýcarské“ varianty sdílení důchodových práv pro účely stanovení výše starobního důchodu v České republice. Z výsledků modelových propočtů, které uvažují systém starobních důchodů jako izolovaný systém, vyplývají zejména následující závěry:

Makroekonomické dopady zavedení německé varianty by byly z pohledu důchodového systému v prvním roce zanedbatelné, zavedení změny rozhodných příjmů pro rozvedená manželství by mělo za následek zvýšení celkových ročních výdajů v roce zavedení o 124 milionů korun. Celkové dodatečné roční náklady důchodového systému by však při dlouhodobém uplatnění takové změny oproti současnému stavu činily 2,6 miliardy Kč. Náklady na důchody vyplácené rozvedeným ženám (bez ohledu na to, zda uzavřeli další manželství či nikoli) by totiž dosáhly výše 2,96 miliardy Kč. Naopak, systém by realizoval úsporu na důchodech vyplácených rozvedeným mužům, a to ve výši 332 milionů Kč. Takový postupný nárůst dodatečných nákladů opatření je způsoben zejména vyšší nadějí dožití žen při dosažení důchodového věku, což znamená, že budou požívat výhod z bonusu delší dobu a v daném roce dojde k součtu všech bonusů uplatňovaných různými generacemi žen, které přežily své manžely

Zavedení „švýcarské varianty“ z makroekonomického pohledu by přineslo nárůst ročních výdajů na vyplácení starobních důchodů v roce zavedení o 752 milionů Kč. Celkové dodatečné roční náklady systému by však při dlouhodobém uplatnění švýcarské varianty oproti současnému stavu postupně vzrostly až na 21,3 miliardy.¹⁰

Z hlediska výdajů systému relativně nízké náklady obou variant souvisí zejména s existencí redukčních hranic používaných při výpočtu důchodu. Redukční hranice mají značný nivelizační vliv na strukturu důchodů podle jejich výše a do určité míry eliminují zamýšlené pozitivní **vlivy sdílení příjmů na mikroekonomické úrovni**. Pro účely hodnocení mikroekonomických dopadů obou variant na individuální pojištěnce žijící v manželství byly domácnosti osob žijících v manželství rozděleny:

- a) do decilů podle příjmů mužů,
- b) do decilů podle příjmů žen.

V případě provedení **mikroekonomické analýzy „německé varianty“ na souboru dat seřazeném podle příjmů žen** se ukázalo, že zavedením sdílení příjmů se zvýší důchod rozvedeným ženám dosahující průměrného příjmu daného decilu ve všech příjmových decilech. Nejvíce by se zvýšil důchod ženě s příjmem spadajícím do prvních třech decilů - její důchod by se zvýšil o 2 640 Kč, důchod muže žijícího s ní ve stejné domácnosti by se snížil o 583 Kč. Poslední příjmový decil v řazení podle příjmu

¹⁰ Z provedených propočtů pak vyplývá, že při stanovení dodatečných ročních nákladů připadá největší podíl na bonusy ze sdílení, které připadají ženám žijícím až do dosažení důchodového věku v manželství, což je způsobeno zejména jejich podílem v populaci a také nejvyšším bonusem ze sdílení. Tyto náklady dosahují částky 20,5 miliardy Kč. Naopak, největší úspory, kterých systém dosahuje, jsou realizovány u důchodu ženatých mužů, jimž je na starobních důchodech počítaných na základě sdílených rozhodných příjmů vyplaceno o 2,6 miliardy méně.

žen, ve kterém by mělo sdílení příjmů výraznější vliv na výši důchodových příjmů ženy, by pak byl čtvrtý příjmový decil, ve kterém by se rozvedené ženě s příjmem na úrovni průměrného příjmu v tomto decilu zvýšil důchod o 1 289 Kč, zatímco muži žijícím s ní ve společné domácnosti by důchod poklesl o 337 Kč. Nejnižší průměrný bonus ve výši 26 Kč zaznamenáme u ženy s příjmem na úrovni průměrného příjmu 10. decilu - v tomto, případě by malus u muže činil 21 Kč.

Rozbor na souboru dat seřazeném podle výše příjmu mužů ukázal, že by došlo ke zvýšení důchodových příjmů pouze u mužů s příjmem na úrovni průměrného příjmu prvního decilu. Tito rozvedení muži by pak mohli průměrně očekávat zvýšení důchodu o 623 Kč, zatímco jejich bývalé partnerce by důchod poklesl o 242 Kč. Muži z ostatních příjmových decilů (s příjmy na úrovni rovné průměrům jednotlivých decilů) by pak vlivem sdílení příjmů pocítili pokles vlastních důchodů. Nejvýraznější by byl tento pokles u rozvedených mužů s příjmy na úrovni průměru desátého decilu - jejich důchod by poklesl o 700 Kč, zatímco důchod jejich bývalých manželek by průměrně vzrostl o 1 179 Kč.

Zavedení „německé varianty“ v souhrnu by mělo pozitivní efekt pouze u prvního decilu rozvedených mužů a tvořilo by průměrně 7 % jejich důchodu vyměřeného ze sdílených příjmů. Naopak, u žen by mělo sdílení pozitivní efekt u všech příjmových decilů, v desátém však pouze zanedbatelný v řádu jednotek korun. Nejsignifikantnější efekt by sdílení přineslo rozvedeným ženám s příjmem na úrovni prvních tří decilů - u těchto žen by bonus ze sdílení tvořil téměř třetinu (34 %) jejich důchodu přiznaného ze sdílených příjmů. U rozvedených žen s příjmem odpovídajícím průměru čtvrtého decilu by pak bonus tvořil 14 % jejich důchodového příjmu. Ještě u rozvedených žen s příjmem spadajícím do osmého decilu by bonus tvořil 3 % jejich důchodu. Z uvedeného je patrné, že sdílení příjmů získaných v období společného manželství by mělo pozitivní vliv na výši důchodu žen.

Mikroekonomická analýza zavedení „švýcarské varianty“ na souboru dat seřazeném podle výše příjmu žen ukázala, že zavedením sdílení příjmů se zvýšil důchod ženám ve všech příjmových decilech. Nejvíce by se zvýšil důchod vdané ženě s příjmem spadajícím do prvních třech decilů - její důchod by se zvýšil o 4 286 Kč, důchod muže žijícího s ní v domácnosti by se snížil o 1 060 Kč. Druhý nejvyšší bonus ze sdílení příjmů by pak mohla očekávat rozvedená žena s příjmem spadajícím do prvních třech decilů - její důchod by se zvýšil o 2 400 Kč, zatímco důchod muže žijícího s ní po dobu manželství ve společné domácnosti by poklesl o 530 Kč. Poslední příjmový decil v řazení podle příjmu žen, ve kterém by mělo sdílení příjmů výraznější vliv na výši důchodových příjmů ženy, by pak byl čtvrtý příjmový decil, ve kterém by se vdané ženě s příjmem na úrovni průměrného příjmu v tomto decilu zvýšil důchod o 1 634 Kč, zatímco muži žijícímu s ní ve společné domácnosti by důchod poklesl o 612 Kč. Bonus, který by mohla očekávat rozvedená žena s příjmem na úrovni čtvrtého decilu v případě sdílení příjmů, by činil 1 260 Kč. Důchodový příjem jejího předchozího partnera by se snížil o 306 Kč.

Mikroekonomická analýza na souboru dat seřazeném podle výše příjmu mužů ukazuje, že by v případě realizace „švýcarské varianty“ došlo ke zvýšení důchodových příjmů pouze u mužů s příjmem na úrovni průměrného příjmu prvního decilu. Zde by si nejvíce polepšili ženatí muži, jejichž důchod by vzrostl o 1 133 Kč - jejich manželce by důchod klesl o 374 Kč. Rozvedení muži by pak mohli očekávat zvýšení důchodu o 566 Kč, zatímco jejich bývalé partnerce by důchod poklesl o 187 Kč. Muži z ostatních příjmových decilů by pak vlivem sdílení příjmů pocítili pokles vlastních důchodů. Nejvýraznější by byl tento pokles u ženatých mužů s příjmy na úrovni

desátého decilu - jejich důchod by poklesl p 1 273 Kč, zatímco důchod manželky by vzrostl o 1 879 Kč.

Obdobně jako u německé varianty lze tedy i u „švýcarské varianty“ **v souhrnu** zaznamenat pozitivní dopad na výši důchodu pouze u prvního decilu mužů. U ženatých mužů by tvořil získaný bonus 13 % důchodu, u rozvedených, kteří znovu vstoupí do manželství, 11 % důchodu a u rozvedených mužů pak 7 % důchodu vyměřeného ze sdílených příjmů. Naopak, u žen by mělo sdílení pozitivní efekt u všech příjmových decilů, v desátém však pouze v řádu jednotek korun. Nejsignifikantnější efekt by sdílení přineslo vdaným ženám s příjmem na úrovni prvních tří decilů - u těchto žen by bonus ze sdílení tvořil téměř polovinu (46 %) jejich důchodu přiznaného ze sdílených příjmů. U vdaných žen s příjmem odpovídajícím čtvrtému decilu by pak bonus tvořil 17 % jejich důchodového příjmu. Ještě u vdaných žen s příjmem spadajícím do osmého decilu by bonus tvořil 5 % jejich důchodu. Z uvedeného je patrné, že sdílení příjmů získaných v období společného manželství by mělo pozitivní vliv na výši důchodu žen, a to zejména v období po smrti jejich manžela, pokud by měly vedle takto zvýšené dávky starobního důchodu nárok i na vdovský důchod po zemřelém partnerovi.

Zahraniční zkušenosti i mikroekonomická analýza s využitím datového souboru SILC ukázaly, že uplatnění sdílení důchodových práv významně přispívá k dosahování očekávaných cílů zejména v případě, že vztah mezi rozhodnými příjmy a důchodovou dávkou není výrazněji deformován. Vzhledem k institutu redukčních hranic při výpočtu důchodu v České republice by proto efekt zavedení obou koncipovaných variant právní úpravy sdílení důchodových práv byl do jisté míry omezený. Nicméně zejména v případě osob s nízkými příjmy by sdílení příjmů sehrálo významnou sociální ochrannou roli, když by nezanedbatelným způsobem zvýšilo důchodový příjem 40 % žen a 10 % mužů.

Nutnou podmínkou pro zavedení sdílení příjmů pro účely stanovení vyměřovacích základů (ať v německé či švýcarské variantě), je **zohlednění celoživotních příjmů jedince při výpočtu důchodu**. V podmínkách České republiky by tedy s ohledem na stanovení rozhodného období nejdříve od roku 1986 bylo zavedení sdílení příjmů v současné době nemožné, avšak cílový stav zohledňování celoživotních příjmu by sdílení příjmů pro účely stanovení vyměřovacích základů umožnil. Při uvažování modelové délky pojištění 44 let pro muže a začátku pojištění v 18 letech by případný termín zavedení možnosti sdílení důchodových příjmů byl v ČR možný nejdříve až po roce 2030.

Bylo-li by účelem zaváděných změn zmírnit nerovnoprávnost mezi jednotlivými skupinami pojištěnců žijících v různých formách soužití, bylo by vhodné uvažovat i o zahrnutí mezi oprávněné poživatele vdovských/vdoveckých důchodů i jedince žijící v nesezdaných soužitích, bylo by nutné tato soužití nejdříve ukotvit jako institut v občanském zákoníku. Bez tohoto ukotvení je v současné době jakékoliv zohlednění této formy soužití prakticky neproveditelné.

Literatura

Baer, Gortz (2011) Die Reform des Versorgungsausgleich

http://books.google.cz/books?id=WTZFj3TIIHoC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Böhm, S. (1997) Regel- und Ergänzungssysteme der Alterssicherung im internationalen Vergleich: eine Analyse der Sicherungsziele und ihrer Realisierung in den Niederlanden, der Schweiz und Deutschland, Europäische Hochschulschriften: Reihe 5, Volks- und Betriebswirtschaft, Bd. 2154, Frankfurt am Main

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2008a) Material zur Information: Gesetz zur Rentenanpassung 2008. Fragen und Antworten, Berlin, (online) [cit. 12-03-2008] Dostupné z: www.bmas.de

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2008b) Teilhabe am Aufschwung für alle Generationen, Pressemitteilung vom 08.04.2008, (online) [cit. 21-04-2008] Dostupné z: www.bmas.de

Bundesministerium für Arbeit und Soziales, Referat Information, Publikation, Redaktion (2008): Soziale Sicherung im Überblick, Bonn.

Bundesministerium für Soziales und Konsumentenschutz (2007): Sozialschutz in Österreich, Wien, [cit. 10-06-2008]

Dostupné z: http://www.bmsk.qv.at/cms/site/attachments/6/5/0/CH0339/CMS1064306288445/sozialschutz_in_oesterreich.pdf.

ČSSZ - interní statistiky

ČSSZ, Statistická ročenka 2011 z oblasti důchodového pojištění

ČSÚ, Demografická ročenka 2011

<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4019-12>

ČSÚ, šetření Životní podmínky (EU-SILC) 2011

ČSÚ 2011 úmrtnostní tabulky za rok 2011.

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/umrtnostni_tabulky

ČSÚ 2011 - Vývoj obyvatelstva ČR

<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4007-12>

Deutscher Taschenbuch Verlag (2008) Sozialgesetzbuch, Sechstes Buch (VI) - Gesetzliche Rentenversicherung, in: dtv (2008) Sozialgesetzbuch, Bücher I-XII, 35., vollständig überarbeitete Auflage, Stand: 1. Februar 2008, S. 698-1010.

EC SPC-ISG Report: Theoretical Replacement Rates, Eurostat, data pro rok 2004

Eidgenössisches Departement des Innern, Generalsekretariat (2008): Reformen Sozialversicherungen, Fact Sheet, [cit. 20-04-2008]

Dostupné z: <http://www.edi.admin.ch>

- Eurostat 2012 - obecná databáze Eurostatu <http://apl.czso.cz/ode/tab/tsdde420.htm>
- Gravningsmyhr, H. (2011) Analysing Effects Of Removing Survivors pensions Using Microsimulation Model LOTTE
- Holub, M. (2008) Zohlednění dob výchovy dítěte v důchodových systémech pro stanovení nároku na důchod a výši starobního důchodu ve vybraných evropských zemích. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2008, 33 s., ISBN 978-80-87007-91-4
- Holub, M. 2004. Analýza nepřispěvkových dob v ČR a doporučení pro jejich sledování a evidenci. Praha: VÚPSV, 2004
- Holub, M., Pollnerová, Š. (2004) Relace důchodu ke mzdě. Praha: VÚPSV 2004. 46 s.
- Holub, M., Šlapák, M., Kozelský, T., Jahoda, R. (2008) Stanovení rozhodného období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu. Praha: VÚPSV, v.v.i. 2008. 137 s. ISBN 978-80-7416-023-3
- Holub, M. (2007) Analýza náhradních dob pojištění ve vybraných evropských zemích. Praha: VÚPSV 2007, 35 s. ISBN 978-80-87007-94-5
- Holub, M. Zohlednění dob výchovy dítěte v důchodových systémech pro stanovení nároku na důchod a výši starobního důchodu ve vybraných evropských zemích. Praha: VÚPSV 2007, 33 s., ISBN 978-80-87007-91-4
- Huber, D. (2008) Pensionsversicherung I. Allgemeiner Teil, SR 4, Sozialrecht, Skriptum des Österreichischen Gewerkschaftsbundes, der Gewerkschaften und der Kammern für Arbeiter und Angestellte, (online)
Dostupné z: <http://www.voegb.at/bildungsangebote/skripten/sr/SR-04.pdf>
- Kahil-Wolff, B. (2001) Die Alterssicherung in der Schweiz im Lichte der demographischen Herausforderung, in: Reinhard, H. J. Demographischer Wandel und Alterssicherung. Rentenpolitik in neun europäischen Ländern und den USA im Vergleich, 1. vydání, Baden-Baden: Nomos, S. 227-242.
- MPSV, Pojistně-matematická zpráva o sociálním pojištění 2012
- MPSV, statistiky nezaměstnanosti <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>
- Munstrerer Reihe (2009) Die Reform des Versorgungsungleichs-Herausforderung und Chancen für die Praxis
- OECD (2011) Pensions at a Glance: Public Policies Across OECD Countries. 1. vyd. [s.l.]: OECD Paris, 2012.
- Pollnerová, Š., Holub, M., Šlapák, M. a kol.(2006) Charakter nositelů důchodového pojištění. Praha: VÚPSV 2006. 162 s.
- Rostocker Zentrum zur Erforschung des demografischen Wandels (2006): Ein demografischer Ländervergleich: Deutschland, Österreich, Liechtenstein und die Schweiz, Rostock, (online) [cit. 03-06-2008] Dostupné z: http://www.zdwa.de/zdwa/artikel/laenderschwerpunkte/Laendervergleich_16x06.pdf.

Rychtaříková, J. 2004. "Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen." [Changes in cohort fertility in the Czech Republic, with a focus on educational attainment of women].

Rychtaříková, J. 2008. Česká republika: trendy demografického vývoje. In: Rychtaříková, Jitka - Kuchařová, Věra (eds.). *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. Praha: VÚPSV, v.v.i. a PŘF UK. ISBN 978-80-87007-75-4

Schmähl, W. (2004) Paradigm Shift in German Pension Policy: Measures Aiming at a New Public-Private Mix and their Effects, in: Rein, Martin/Schmähl, Winfried (Hrsg.): *Rethinking the Welfare State: the Political Economy of Pension Reform*, Cheltenham u.a.: Edward Elgar, S. 153-204

Srovnávací tabulky (MISSOC, 2007 až 2012)

Veil, M. (2007) Debates and Issues of Reforms Aimed at Individualising Pension Rights

Vostatek, J. (1996) Sociální a soukromé pojištění, Codex Bohemia, ISBN 80-8596-32-23

UFAS /Office des sociales (2003) Hlavní dopady 10. revize povinného důchodového pojištění (AHV)

Zákon o porozvodovém vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění Versorgungsausgleichsgesetz - VersAusgIG ze dne 03.04.2009 (spol. Sb. I str. 700)

Příloha č. 1

Zákon o porozvodovém vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění

(něm. Versorgungsausgleichsgesetz - VersAusglG)¹¹⁾

ze dne 03.04.2009 (spol. Sb. I str. 700),
změněn článkem 9d G dne 15.07.2009 (spol. Sb. I str. 1939)

Obsah

ČÁST 1

Porozvodové vyrovnání práv

KAPITOLA 1

Obecná část

- § 1 Porozvodové vyrovnání důchodových práv
- § 2 Vyrovnávaná důchodová práva
- § 3 Doba trvání manželství, vyloučení kvůli krátké době trvání manželství
- § 4 Nárok na informace
- § 5 Určení podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství a vyrovnávané hodnoty

KAPITOLA 2

Vyrovnání

ODDÍL 1

Dohody o porozvodovém vyrovnání práv

- § 6 Oprávnění manželů provádět úpravy
- § 7 Zvláštní formální podmínky účinnosti
- § 8 Zvláštní materiální podmínky účinnosti

ODDÍL 2

Hodnotové vyrovnání při rozvodu

Pododdíl 1

Zásady hodnotového vyrovnání při rozvodu

- § 9 Pořadí forem vyrovnáním, výjimky

Pododdíl 2

Interní dělení

- § 10 Interní dělení

¹¹⁾ Poznámka nakladatelství:

Tento zákon byl vyhlášen jako čl. 1 zákona ke strukturální reformě porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv ze životního pojištění ze dne 03.04.2009 (spol. sb. I str. 700) a nabyl účinnosti 01.09.2009.

- § 11 Požadavky na interní dělení
- § 12 Právní následek interního dělení podnikových důchodů
- § 13 Náklady nositele pojištění na dělení

Pododdíl 3

Externí dělení

- § 14 Externí dělení
- § 15 Právo volby ohledně cílového zabezpečení
- § 16 Externí dělení důchodových práv z veřejnoprávního služebního nebo úřednického pracovního poměru
- § 17 Zvláštní případy externího dělení podnikových důchodů

Pododdíl 4

Výjimky

- § 18 Nepatrná částka nároku
- § 19 Chybějící zralost k vyrovnání

ODDÍL 3

Nároky na vyrovnání po rozvodu

Pododdíl 1

Vyrovnávací platby dle závazkového práva

- § 20 Nárok na vyrovnávací důchod dle závazkového práva
- § 21 Postoupení nároků na zabezpečení
- § 22 Nárok na vyrovnání kapitálových plateb

Pododdíl 2

Odstupné

- § 23 Nárok na odstupné, únosnost
- § 24 Výše odstupného, vázanost na účel

Pododdíl 3

Účast na zajištění pozůstalých

- § 25 Nárok vůči nositeli pojištění
- § 26 Nárok vůči vdově nebo vdovci

ODDÍL 4

Mimořádné okolnosti

- § 27 Omezení nebo zrušení porozvodového vyrovnání práv

KAPITOLA 3

Doplňující předpisy

- § 28 Vyrovnání důchodového práva soukromého zabezpečení kvůli invaliditě
- § 29 Zákaz plnění do uzavření řízení
- § 30 Ochrana nositele pojištění
- § 31 Smrt jednoho z manželů

KAPITOLA 4

Přizpůsobení podle právní moci

- § 32 Přizpůsobitelná důchodová práva
- § 33 Přizpůsobení kvůli výživnému
- § 34 Provedení přizpůsobení kvůli výživnému
- § 35 Přizpůsobení kvůli invaliditě povinné osoby nebo zvláštní věkové hranice, která pro ni platí
- § 36 Provedení přizpůsobení kvůli invaliditě povinné osoby nebo zvláštní věkové hranice, která pro ni platí
- § 37 Přizpůsobení kvůli smrti oprávněné osoby
- § 38 Provedení přizpůsobení kvůli smrti oprávněné osoby

ČÁST 2

Stanovení hodnoty

KAPITOLA 1

Obecné předpisy pro stanovování hodnoty

- § 39 Bezprostřední ohodnocení důchodového práva
- § 40 Odvozené ohodnocení důchodového práva
- § 41 již čerpaných důchodových práv
- § 42 Ohodnocení podle spravedlnosti

KAPITOLA 2

Zvláštní předpisy pro určité nositele pojištění

- § 43 Zvláštní předpisy pro důchodová práva ze zákonného důchodového pojištění
- § 44 Zvláštní předpisy pro důchodová práva z veřejnoprávního zaměstnaneckého poměru
- § 45 Zvláštní předpisy pro důchodová práva podle spolkového zákona o podnikových důchodech
- § 46 Zvláštní předpisy pro důchodová práva ze soukromých pojištění

KAPITOLA 3

Korespondující čistá současná hodnota jako pomocná veličina

- § 47 Výpočet korespondující čisté současné hodnoty

ČÁST 3

Přechodné předpisy

- § 48 Všeobecný přechodný předpis
- § 49 Přechodný předpis pro dopady porozvodového vyrovnání práv ve zvláštních případech
- § 50 Opětovné zahájení pozastavených řízení dle spolkového překlenovacího zákona o porozvodovém vyrovnání práv
- § 51 Přípustnost změny veřejnoprávního porozvodového vyrovnání práv
- § 52 Provedení změny veřejnoprávního porozvodového vyrovnání práv
- § 53 Ohodnocení dílčího vyrovnání při nárocích na vyrovnání po rozvodu
- § 54 Další aplikovatelné předpisy Prvního zákona k reformě manželského a rodinného práva a zákona o dalších opatřeních v oblasti porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění pro skutkové stavy před 1. červnem 1977

ČÁST 1

Porozvodové vyrovnání práv

KAPITOLA 1

Obecná část

§ 1

Porozvodové vyrovnání důchodových práv

(1) V porozvodovém vyrovnání práv se rozdělují podíly důchodových práv získaných v průběhu manželství rovným dílem mezi rozvedené manžele.

(2) Povinná osoba je ve smyslu tohoto zákona ta osoba, která dostala podíl důchodových práv získaných v průběhu manželství. Oprávněné osobě přísluší polovina hodnoty tohoto podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství (vyrovnávaná hodnota).

§ 2

Vyrovnávaná důchodová práva

(1) Důchodovými právy ve smyslu tohoto zákona se rozumí existující tuzemská nebo zahraniční práva na zabezpečení a nároky na již čerpaná důchodová práva, zejména ze zákonného důchodového pojištění, z dalších běžných pojistných systémů, jako jsou zabezpečení úředníků nebo profesní zabezpečení z podnikového důchodového zabezpečení nebo ze soukromého důchodového nebo invalidního pojištění.

(2) Důchodové právo se musí vyrovnat tehdy, když

1. bylo vytvořeno nebo zachováno prací či majetkem,
2. slouží k zabezpečení ve stáří nebo při invaliditě, zejména kvůli snížené pracovní/profesní schopnosti, nezpůsobilosti k výkonu služby a
3. se týká důchodu; ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech nebo zákona o certifikaci smluv o důchodovém zabezpečení se musí vyrovnat bez ohledu na způsob plnění.

(3) Důchodové právo ve smyslu tohoto zákona existuje i tehdy, když na konci trvání manželství není dosud splněna čekací doba, minimální délka zaměstnání, minimální doba pojištění nebo podobná časová podmínka směrodatná pro dané důchodové právo.

(4) Majetkoprávní vyrovnání pro důchodová práva ve smyslu tohoto zákona se neprovádí.

§ 3

Doba trvání manželství, vyloučení kvůli krátké době trvání manželství

(1) Doba manželství ve smyslu tohoto zákona začíná prvním dnem v měsíci, ve kterém je manželství uzavřeno; končí posledním dnem v měsíci před doručením žádosti o rozvod.

(2) Do porozvodového vyrovnání práv se zahrnují všechna důchodová práva, která byla získána během trvání manželství.

(3) U manželství trvajících méně než tři roky se porozvodové vyrovnání práv provádí pouze tehdy, když o něj zažádá jeden z manželů.

§ 4

Nárok na informace

(1) Manželé, jejich pozůstalí a dědicové jsou povinni si vzájemně poskytovat informace potřebné pro porozvodové vyrovnání práv.

(2) Pokud jeden z manželů, jeho pozůstalí nebo dědicové nemohou od druhého, jeho pozůstalých nebo dědiců získat potřebné informace, pak mají odpovídající nárok na informace vůči příslušnému nositeli pojištění.

(3) Nositelé pojištění mohou požadovat potřebné informace od manželů, jejich pozůstalých nebo dědiců, jakož i od jiných nositelů pojištění.

(4) Pro poskytování informací platí analogicky § 1605 odst. 1 věta 2 a 3 spolkového občanského zákoníku.

§ 5

Určení podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství a vyrovnávané hodnoty

(1) Nositel pojištění vypočítá podíl důchodového práva získaného v průběhu manželství v podobě referenční veličiny směrodatné pro příslušný zabezpečovací systém, zejména tedy v podobě úhradových bodů, důchodové částky nebo čisté současné hodnoty.

(2) Směrodatným okamžikem pro ohodnocení je konec manželství. Musí se zohlednit právní nebo skutečné změny po skončení manželství, které zpětně ovlivňují podíl důchodových práv získaných v průběhu manželství.

(3) Nositel pojištění předloží soudu pro rodinné záležitosti návrh na určení vyrovnávané hodnoty a, pokud se nejedná o čistou současnou hodnotu, i návrh na korespondující čistou současnou hodnotu podle § 47.

(4) V řízení o nárocích na vyrovnání po rozvodu podle § 20 a 21 nebo § 25 a § 26 se vypočítává v podstatě pouze důchodová částka. Musí se přitom zohlednit všeobecné hodnotové úpravy důchodového práva.

(5) Podrobnosti ohledně určování hodnot najdete v § 39 až § 47.

KAPITOLA 2

Vyrovnání

ODDÍL 1

Dohody o porozvodovém vyrovnání práv

§ 6

Oprávnění manželů provádět úpravy

(1) Manželé mohou uzavírat dohody o porozvodovém vyrovnání práv. Toto vyrovnání mohou zcela nebo částečně

1. zahrnout do vypořádání manželských majetkových poměrů nebo ho z nich
2. vyloučit
3. či si vyhradit nároky na vyrovnání po rozvodu podle § 20 až § 24.

(2) Pokud nic nebrání účinnosti a realizaci dohody, řídí se soud pro rodinné záležitosti příslušnou dohodou.

§ 7

Zvláštní formální podmínky účinnosti

(1) Dohoda o porozvodovém vyrovnání práv, která se uzavře předtím, než rozhodnutí o hodnotovém vyrovnání při rozvodu nabude právní platnosti, vyžaduje formu notářského zápisu.

(2) Analogicky platí § 127a spolkového občanského zákoníku.

(3) Dohoda o porozvodovém vyrovnání práv v rámci předmanželské smlouvy musí mít formu předepsanou v § 1410 spolkového občanského zákoníku.

§ 8

Zvláštní materiální podmínky účinnosti

(1) Dohoda o porozvodovém vyrovnání práv musí projít kontrolou obsahu a plnění.

(2) Dohoda může převádět a zakládat důchodová práva pouze tehdy, pokud to daná ustanovení dovolují a příslušní nositelé pojištění s tím souhlasí.

ODDÍL 2

Hodnotové vyrovnání při rozvodu

Pododdíl 1

Zásady hodnotového vyrovnání při rozvodu

§ 9

Pořadí forem vyrovnáním, výjimky

(1) Při rozvodu se hodnotové vyrovnání vztahuje na všechna důchodová práva, pokud ovšem manželé neupravili vyrovnání podle § 6 až 8 nebo pokud důchodovým právům nechybí zralost k vyrovnání podle § 19.

(2) Důchodová práva se zpravidla dělí interně podle § 10 až § 13.

(3) Důchodové právo se dělí externě podle § 14 až § 17 pouze tehdy, když nastane situace podle § 14 odst. 2 nebo § 16 odst. 1 nebo odst. 2.

(4) Pokud je rozdíl vzájemných vyrovnávaných hodnot důchodových práv stejného druhu nepatrný nebo jednotlivá důchodová práva mají nepatrnou vyrovnávanou hodnotu, pak se aplikuje § 18.

Pododdíl 2

Interní dělení

§ 10

Interní dělení

(1) Soud pro rodinné záležitosti převádí na oprávněnou osobu důchodové právo ve výši vyrovnávané hodnoty na účet nároku povinné osoby, přičemž toto důchodové právo vzniká u nositele pojištění, u kterého existuje důchodové právo povinné osoby (interní dělení).

(2) Pokud po interním dělení musí příslušný soud pro rodinné záležitosti vyrovnávat pro oba manžely důchodová práva stejného druhu u téhož nositele pojištění, pak se toto vyrovnání provede pouze ve výši rozdílu hodnot po jejich vzájemném započítání. Věta 1 platí analogicky v situaci, když se vyrovnání týká různých nositelů pojištění a ti mezi sebou uzavřeli dohodu o vyúčtování.

(3) Směrodatná jsou ustanovení týkající se vyrovnávaného a převáděného důchodového práva.

§ 11

Požadavky na interní dělení

(1) Interní dělení musí zajistit rovnocennou účast manželů na důchodových právech získaných během trvání manželství. Toto je zajištěno, když ve srovnání s důchodovým právem povinné osoby

1. se pro oprávněnou osobu převede samostatné a adekvátně zajištěné důchodové právo,
2. vznikne důchodové právo ve výši vyrovnávané hodnoty se srovnatelným vývojem hodnoty a
3. zajistí se stejná ochrana před rizikem; nositel pojištění může ochranu před rizikem omezit na důchodové zabezpečení, když pro nezajištěné riziko vytvoří u důchodového zabezpečení dostatečné vyrovnání.

(2) Pro důchodové právo oprávněné osoby platí analogicky ustanovení o důchodovém právu povinné osoby, pokud pro porozvodové vyrovnání práv neexistují žádná zvláštní ustanovení.

§ 12

Právní následek interního dělení podnikových důchodů

Jestliže se na vyrovnávané důchodové právo vztahuje spolkový zákon o podnikových důchodech, pak oprávněná osoba ve smyslu tohoto zákona získá převodem důchodového práva postavení zaměstnance, který odešel z podniku.

§ 13

Náklady nositele pojištění na dělení

Nositel pojištění si může vyúčtovat náklady, které mu vzniknou s interním dělením, vždy půl napůl s důchodovými právy obou manželů, pokud jsou dostatečné.

Pododíl 3

Externí dělení

§ 14

Externí dělení

(1) Soud pro rodinné záležitosti zakládá ve prospěch oprávněné osoby důchodové právo ve výši vyrovnávané hodnoty na účet důchodového práva povinné osoby u jiného nositele pojištění, než u kterého existuje důchodové právo povinné osoby (externí dělení).

(2) Externí dělení se provádí pouze tehdy, když

1. se oprávněná osoba a nositel pojištění povinné osoby dohodly na externím dělení nebo
2. když nositel pojištění povinné osoby zažádá o externí dělení a vyrovnávaná hodnota na konci manželství činí u důchodové částky jako směrodatná referenční veličina maximálně 2 procenta, ve všech ostatních případech jako čistá současná hodnota maximálně 240 procent měsíční referenční veličiny podle § 18 odst. 1 Čtvrté knihy spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení.

(3) Analogicky platí § 10 odst. 3.

(4) Nositel pojištění povinné osoby musí zaplatit vyrovnávanou hodnotu jako kapitálovou částku nositeli pojištění oprávněné osoby.

(5) Externí dělení je nepřípustné, pokud důchodové právo již nelze vytvořit placením příspěvků.

§ 15¹²⁾

Právo volby ohledně cílového zabezpečení

(1) Oprávněná osoba si u externího dělení může vybrat, zda chce rozšířit stávající důchodové právo nebo vytvořit nové.

(2) Vybrané cílové zabezpečení musí garantovat přiměřené zabezpečení.

(3) Platba kapitálové částky podle § 14 odst. 4 do vybraného cílového zabezpečení se nesmí stát zdaňovaným příjmem nebo škodlivým použitím u povinné osoby, ledaže souhlasí s volbou cílového zabezpečení.

(4) Důchodové právo v zákonném důchodovém pojištění ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech nebo ze smlouvy certifikované podle § 5 spolkového zákona o certifikaci smluv o důchodovém zabezpečení stále splňuje požadavky odstavce 2 a 3.

¹² Poznámka nakladatelství:

Podle čl. 9d č. 2 G ze dne 15.07.2009 (spol. sb. I str. 1939) se k § 15 odst. 5 přidává následující věta. Tato změna nabývá platnosti v den oznámení povolení podle § 3 odst. 1 věty 2 zákona o pokladně pro porozvodové vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění, nejdříve však 01.09.2009: „Pokud má dojít k vyrovnání důchodového práva ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech, pak se na rozdíl od věty 1 musí toto právo zdůvodnit u pokladny porozvodového vyrovnání práv.“

(5) Jestliže oprávněná osoba své právo volby neuplatní, pak se provede externí dělení s vytvořením důchodového práva v zákonném důchodovém pojištění.

§ 16

Externí dělení důchodových práv z veřejnoprávního služebního nebo úřednického pracovního poměru

(1) Jestliže nositel zabezpečení z veřejnoprávního služebního nebo úřednického pracovního poměru nepočítá s interním dělením, pak se zde existující důchodové právo musí vyrovnat na jeho náklady založením důchodového práva u nositele zákonného důchodového pojištění.

(2) Důchodová práva z úřednického pracovního poměru s vypověditelnou smlouvou a ze služebního pracovního poměru vojáka na dobu určitou se vždy vyrovnávají založením důchodového práva v zákonném důchodovém pojištění.

(3) Soud pro rodinné záležitosti nařídí provést přepočítání vyrovnané hodnoty na úhradové body. Pokud bylo důchodové právo získáno na území bývalé NDR, pak se nařídí přepočítání na „východní“ úhradové body.

§ 17

Zvláštní případy externího dělení podnikových důchodů

Pokud se musí vyrovnat důchodové právo ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech z přímého penzijního příslibu zaměstnavatele nebo z podpůrného fondu, pak vyrovnaná hodnota jako čistá současná hodnota smí v případě § 14 odst. 2 č. 2 dosahovat na konci manželství maximálně hranice pro vyměření příspěvků v obecném důchodovém pojištění podle § 159 a § 160 Šesté knihy spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení.

Pododdíl 4

Výjimky

§ 18

Nepatrná částka nároku

(1) Soud pro rodinné záležitosti nebude vyrovnávat oboustranná důchodová práva stejného druhu, pokud rozdíl jejich vyrovnaných hodnot bude nepatrný.

(2) Soud pro rodinné záležitosti nemá provádět vyrovnání jednotlivých důchodových práv s nepatrnou vyrovnanou hodnotou.

(3) Hodnotový rozdíl podle odstavce 1 nebo vyrovnaná hodnota podle odstavce 2 jsou nepatrné, když na konci manželství činí u důchodové částky jako směrodatná referenční veličina maximálně 1 procento a ve všech ostatních případech jako čistá současná hodnota maximálně 120 procent měsíční referenční veličiny podle § 18 odst. 1 Čtvrté knihy spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení.

§ 19

Chybějící zralost k vyrovnání

(1) Pokud důchodové právo není zralé k vyrovnání, pak se při rozvodu žádné hodnotové vyrovnání neprovede. Analogicky platí § 5 odst. 2.

(2) Důchodové právo není zralé k vyrovnání,

1. když z hlediska důvodu a výše není dostatečně zajištěno, zejména pokud se jedná o důchodové právo ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech, které může ještě propadnout,
2. když je postaveno na snižující se dávce,
3. když by jeho vyrovnání bylo pro oprávněnou osobu neekonomické nebo
4. když existuje u zahraničního, mezistátního nebo nadnárodního nositele pojištění.

(3) Pokud jeden z manželů nezískal důchodová práva zralá k vyrovnání podle oddílu 2 č. 4, pak se při rozvodu hodnotové vyrovnání nekoná ani s ohledem na ostatní důchodová práva manželů, pokud by to bylo vůči druhému z manželů nespravedlivé.

(4) Nároky na vyrovnání po rozvodu podle § 20 až 26 zůstávají nedotčeny.

ODDÍL 3

Nároky na vyrovnání po rozvodu

Pododdíl 1

Vyrovnávací platby dle závazkového práva

§ 20

Nárok na vyrovnávací důchod dle závazkového práva

(1) Pokud povinná osoba již čerpá z důchodového práva, které není dosud vyrovnané, může oprávněná osoba po ní požadovat vyrovnávanou hodnotu jako důchod (vyrovnávací důchod dle závazkového práva). Odečtou se příspěvky na sociální pojištění připadající na vyrovnávanou hodnotu nebo srovnatelné náklady. Analogicky platí § 18.

(2) Nárok je splatný, když oprávněná osoba

1. již čerpá z vlastního důchodového práva ve smyslu § 2 nebo
2. dosáhla běžné věkové hranice zákonného důchodového pojištění nebo
3. splňuje zdravotní podmínky pro již čerpané důchodové právo z důvodu invalidity.

(3) Pro vyrovnávací důchod dle závazkového práva platí 1585 odst. 1 věta 2 a 3 jakož i § 1585b odst. 2 a 3 BGB.

§ 21

Postoupení nároků na zabezpečení

(1) Oprávněná osoba může po povinné osobě požadovat, aby ji postoupila nárok vůči nositeli pojištění ve výši vyrovnávacího důchodu.

(2) U dlužných nároků na vyrovnávací důchod dle závazkového práva nelze požadovat jejich postoupení.

(3) Postoupení podle oddílu 1 je účinné i tehdy, když ostatní předpisy převod nebo zabavení nároku na zaopatření vylučují.

(4) Pokud oprávněná osoba zemře, pak nárok vůči nositeli pojištění postoupený této osobě podle oddílu 1 se převádí opět zpátky na povinnou osobu.

§ 22

Nárok na vyrovnání kapitálových plateb

Pokud povinná osoba dostává kapitálové platby z důchodového práva, které není dosud vyrovnané, pak oprávněná osoba po ní může požadovat zaplacení vyrovnávané hodnoty. V ostatních případech se analogicky aplikují ustanovení § 20 a § 21.

Pododdíl 2

Odstupné

§ 23

Nárok na odstupné, únosnost

(1) Oprávněná osoba může za dosud nevyrovnané důchodové právo požadovat po povinné osobě účelově vázané odstupné. Odstupné se zaplatí nositeli pojištění, u kterého se tím rozšíří stávající důchodové právo nebo se vytvoří nové.

(2) Nárok podle oddílu 1 trvá pouze tehdy, pokud je zaplacení odstupného pro povinnou osobu únosné.

(3) Pokud by jednorázová platba povinnou osobu nepřiměřeně zatížila, může požádat o zaplacení ve splátkách.

§ 24

Výše odstupného, vázanost na účel

(1) Pro výši odstupného je směrodatná současná tržní cena vyrovnávané hodnoty. Analogicky platí § 18.

(2) Pro právo volby ohledně cílového zabezpečení platí analogicky § 15.

Pododdíl 3

Účast na zajištění pozůstalých

§ 25

Nárok vůči nositeli pojištění

(1) Pokud povinná osoba zemře a existuje dosud nevyrovnané důchodové právo, pak oprávněná osoba může po nositeli pojištění požadovat zajištění pozůstalých, které by dostala, kdyby manželství pokračovalo až do smrti povinné osoby.

(2) Nárok je vyloučený, pokud by bylo důchodové právo při rozvodu vyjmuta z hodnotového vyrovnání kvůli dohodě manželů podle § 6 až § 8 nebo kvůli chybějící zralosti důchodového práva k vyrovnání dle § 19 odst. 2 č. 2 nebo č. 3 nebo odst. 3.

(3) Výše nároku je omezena na částku, kterou by oprávněná osoba mohla požadovat jako vyrovnávací důchod dle závazkového práva. Dávky, které jako pozůstalá osoba obdrží od nositele pojištění, se započítají.

(4) Analogicky platí § 20 odst. 2 a 3.

(5) Zajištění pozůstalých, které nositel pojištění vyplácí vdově nebo vdovci po povinné osobě, se zkrátí o částku vypočítanou podle oddílů 1 a 3 věty 1.

§ 26

Nárok vůči vdově nebo vdovci

(1) Pokud u zahraničního, mezistátního nebo nadnárodního nositele pojištění existuje dosud nevyrovnané důchodové právo, pak se nárok vdově nebo vdovci po povinné osobě řídí § 25 odst. 1, pokud nositel pojištění neposkytl vdově nebo vdovci zajištění pozůstalých.

(2) Analogicky platí § 25 odst. 2 až 4.

ODDÍL 4

Mimořádné okolnosti

§ 27

Omezení nebo zrušení porozvodového vyrovnání práv

Porozvodové vyrovnání práv se neprovádí, pokud by bylo hrubě nepřiměřené. To nastává pouze v případech, kdy celkové okolnosti konkrétního případu ospravedlňují změkčení manželského vyrovnání.

KAPITOLA 3
Doplňující předpisy

§ 28

Vyrovnaní důchodového práva soukromého zabezpečení kvůli invaliditě

- (1) Důchodové právo soukromého zabezpečení kvůli invaliditě se vyrovnává pouze tehdy, když pojistná událost nastala během trvání manželství a oprávněná osoba na konci manželství již čerpá důchodové právo kvůli invaliditě nebo splňuje zdravotní podmínky k jeho čerpání.
- (2) Důchodové právo se v plném rozsahu považuje za získané během doby trvání manželství.
- (3) Pro provedení vyrovnání platí analogicky § 20 až § 22.

§ 29

Zákaz plnění do uzavření řízení

Až do platného ukončení řízení o porozvodovém vyrovnání práv je nositel pojištění povinen nevypláčet povinné osobě žádné částky, které by mohly mít vliv na výši vyrovnávané hodnoty.

§ 30

Ochrana nositele pojištění

- (1) Pokud soud pro rodinné záležitosti pravomocně rozhodne o vyrovnání a nositel pojištění v rámci své dosud existující povinnosti plnění vyplácí dosud oprávněné osobě určité částky, pak je od povinnosti plnění osvobozen na přechodnou dobu i vůči nyní rovněž oprávněné osobě. Věta 1 analogicky platí pro plnění nositele pojištění vůči vdově nebo vdovci.
- (2) Přechodná doba platí do posledního dne měsíce, který následuje po měsíci, ve kterém se nositel pojištění dozvěděl o nabytí právní moci rozhodnutí.
- (3) Nároky na vydání obohacení mezi nyní rovněž oprávněnou osobou a dosud oprávněnou osobou, jakož i vdovou nebo vdovcem zůstávají nedotčeny.

§ 31

Smrt jednoho z manželů

- (1) Pokud jeden z manželů zemře poté, co rozvod nabude právní moci, ale před nabytím právní moci rozhodnutí o hodnotovém vyrovnání podle § 9 až § 19, pak se uplatní právo pozůstalého z manželů na hodnotové vyrovnání vůči dědicům. Dědicové nemají nárok na hodnotové vyrovnání.
- (2) Pozůstalý z manželů nesmí hodnotovým vyrovnáním vylepšovat své postavení, než jaké by bylo, kdyby se provedlo porozvodové vyrovnání práv. Pokud se má vyrovnávat více důchodových práv, tak se po spravedlivém zvážení rozhodne, která důchodová práva se zařadí do vyrovnání.
- (3) Nároky na vyrovnání po rozvodu dle § 20 až § 24 zanikají se smrtí jednoho z manželů. Nároky na účast na zajištění pozůstalých podle § 25 a § 26 zůstávají nedotčeny. Analogicky platí § 1586 odst. 2 věta 1 BGB.

KAPITOLA 4

Přízpůsobení podle právní moci

§ 32

Přízpůsobitelná důchodová práva

§ 33 až § 38 platí pro důchodová práva z(e)

1. zákonného důchodového pojištění včetně připojištění;
2. zabezpečení úředníků nebo jiného zabezpečení, které vede k pojišťovací svobodě podle § 5 odst. 1 Šesté knihy spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení;

3. profesního nebo jiného zabezpečení, které podle § 6 odst. 1 č. 1 nebo č. 2 Šesté knihy spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení vede ke zbavení povinností platit příspěvky na sociální zabezpečení;
4. zabezpečení ve stáří pro zemědělce;
5. zabezpečovacích systémů poslanců a členů vlády spolku a spolkových zemí.

§ 33

Přizpůsobení kvůli výživnému

(1) Jestliže oprávněná osoba nemůže ještě čerpat žádné důchodové právo získané v rámci porozvodového vyrovnání práv a pokud by bez zkrácení v důsledku porozvodového vyrovnání práv měla vůči povinné osobě zákonný nárok na výživné, pak se zkrácení již čerpaného důchodového práva povinné osoby na žádost odloží.

(2) Přizpůsobení podle oddílu 1 se provede pouze tehdy, když krácení na konci manželství činí u důchodové částky jako směrodatná referenční veličina minimálně 2 procenta a ve všech ostatních případech jako čistá současná hodnota maximálně činila 240 procent měsíční referenční veličiny podle § 18 odst. 1 Čtvrté knihy spolkového zákoníku o sociálním zabezpečení.

(3) Zkrácení se odloží ve výši nároku na výživné, nejvýše však ve výši rozdílu oboustranných vyrovnávaných hodnot z těch důchodových práv ve smyslu § 32, ze kterých povinná osoba již čerpá důchodová práva.

(4) Pokud povinná osoba pobírá několik zabezpečení, pak se po spravedlivém zvážení rozhodne, které zkrácení se odloží.

§ 34

Provedení přizpůsobení kvůli výživnému

- (1) O přizpůsobení a jeho změně rozhoduje příslušný soud pro rodinné záležitosti.
- (2) Návrh může podat povinná i oprávněná osoba. Změnu přizpůsobení lze požadovat i po nositeli pojištění.
- (3) Přizpůsobení platí od prvního dne měsíce, který následuje po měsíci, v němž se návrh podal.
- (4) Nárok na přizpůsobení přechází na dědice, pokud zůstavitel podal návrh podle § 33 odst. 1.
- (5) Povinná osoba musí nositele pojištění, u kterého je zkrácení odloženo, neprodleně informovat o pomnutí nebo změně jeho placení výživného, o probíhajícím čerpání z důchodového práva podle § 32, jakož i o pobírání důchodu, o opětovném sňatku nebo smrti oprávněné osoby.
- (6) O ukončení odložení z důvodů uvedených v oddíle 5 rozhoduje nositel pojištění. To neplatí pro případ změny plateb výživného.

§ 35

Přizpůsobení kvůli invaliditě povinné osoby nebo zvláštní věkové hranice, která pro ni platí

(1) Jestliže povinná osoba již čerpá důchodové právo kvůli invaliditě nebo na základě dosažení jisté věkové hranice a z důchodového práva získaného v porozvodovém vyrovnání práv nemůže pobírat žádné dávky, pak se zkrácení již čerpaného důchodového práva na základě porozvodového vyrovnání práv na žádost odloží.

- (2) Analogicky platí § 33 odst. 2.
- (3) Krácení se odloží maximálně ve výši vyrovnávaných hodnot z těch důchodových práv ve smyslu § 32, ze kterých povinná osoba nepobírá žádné dávky.
- (4) Pokud povinná osoba pobírá několik zabezpečení, pak se každé zabezpečení nebude krátit více, než kolik odpovídá poměru jejich vyrovnávaných hodnot.

§ 36

Provedení přizpůsobení kvůli invaliditě povinné osoby nebo zvláštní věkové hranice, která pro ni platí

(1) O přizpůsobení, jeho změnách a zrušení rozhoduje nositel pojištění, u kterého existuje příslušné důchodové právo zkrácené v důsledku porozvodového vyrovnání práv.

(2) Návrh může podat povinná osoba.

(3) Analogicky platí § 34 odst. 3 a 4.

(4) Jestliže povinná osoba může pobírat dávky ve smyslu § 35 odst. 1 z důchodového práva získaného v rámci porozvodového vyrovnání práv, pak o tom bude neprodleně informovat nositel pojištění, který krácení odložil.

§ 37

Přizpůsobení kvůli smrti oprávněné osoby

(1) Pokud oprávněná osoba zemře, pak se důchodové právo povinné osoby nebude na žádost již déle krátit kvůli porozvodovému vyrovnání práv. Částky, které se zaplatily pro odvrácení krácení nebo pro vytvoření důchodového práva ve prospěch oprávněné osoby, se po započítání poskytnutých plnění vyplatí zpátky povinné osobě.

(2) Přizpůsobení podle oddílu 1 se provede pouze tehdy, když oprávněná osoba pobírala zabezpečení z důchodového práva získaného v rámci porozvodového vyrovnání práv kratší dobu než 36 měsíců.

(3) Pokud povinná osoba získala v rámci porozvodového vyrovnání práv od oprávněné osoby důchodová práva ve smyslu § 32, pak tato práva zanikají, jakmile nabude dané přizpůsobení účinnosti.

§ 38

Provedení přizpůsobení kvůli smrti oprávněné osoby

(1) O přizpůsobení rozhoduje nositel pojištění, u kterého existuje příslušné důchodové právo zkrácené v důsledku porozvodového vyrovnání práv. Návrh může podat povinná osoba.

(2) Analogicky platí § 34 odst. 3 a 4.

(3) O podání návrhu musí povinná osoba neprodleně informovat ostatní nositele pojištění, u kterých získala důchodová práva zesnulé oprávněné osoby v rámci porozvodového vyrovnání práv. Příslušný nositel pojištění informuje ostatní nositele o doručení návrhu a o svém rozhodnutí.

ČÁST 2

Stanovení hodnoty

KAPITOLA 1

Obecné předpisy pro stanovování hodnoty

§ 39

Bezprostřední ohodnocení důchodového práva

(1) Pokud je dané důchodové právo v čekací fázi pro vznik práva a pokud se jeho hodnota řídí referenční veličinou, která se může bezprostředně přiřadit k určitým časovým úsekům, pak hodnota podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství odpovídá rozsahu referenční veličiny, která připadá na dobu trvání manželství (bezprostřední ohodnocení).

(2) Bezprostřední ohodnocení se použije zejména u důchodových práv, u kterých jsou pro výši již čerpaného důchodového práva určující následující body:

1. součet úhradových bodů nebo srovnatelných veličin, jako jsou zabezpečovací body nebo čísla plnění,

2. výše kapitálu na výplatu pojistných plnění,
3. součet penzijních modulů,
4. součet uhrazených příspěvků nebo
5. doba příslušnosti k zabezpečovacímu systému.

§ 40

Odvozené ohodnocení důchodového práva

(1) Pokud je dané důchodové právo v čekací fázi pro vznik práva a pokud se jeho hodnota neřídí zásadami bezprostředního ohodnocení dle § 39, pak se hodnota podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství určí na základě časového poměru (odvozené ohodnocení).

(2) Musí se určit doba (n), které lze nejvýše dosáhnout pro věkovou hranici směrodatnou pro dané důchodové právo. Vedle toho se musí určit část tohoto časového období (m), která odpovídá době trvání manželství. Hodnota podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství se získá tak, že se poměr mezi časovým obdobím spadajícím do doby trvání manželství a nejvýše dosažitelnou dobou (m/n) vynásobí očekávaným zabezpečením (R): $m/n \times R$.

(3) Při výpočtu očekávaného zabezpečení se vyjde z vyměřovacího základu platného na konci manželství. § 5 odst. 2 věta 2 zůstává nedotčen.

(4) Tento typ ohodnocení se používá zejména u těch důchodových práv, u kterých výše zabezpečení závisí na odměně, která by se zaplatila v případě, že nastane pojištěná událost.

(5) Do ohodnocení se nesmí zahrnovat rodinné součásti podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství, které manželé získali na základě existujícího manželství nebo pro děti.

§ 41

již čerpaných důchodových práv

(1) Pokud je dané důchodové právo ve fázi plnění a pro čekací fázi pro vznik práva by bylo směrodatné bezprostřední ohodnocení, pak se analogicky aplikuje § 39 odst. 1.

(2) Pokud je dané důchodové právo ve fázi plnění a pro čekací fázi pro vznik práva by bylo směrodatné odvozené ohodnocení, pak se analogicky aplikuje § 40 odst. 1 až 3. V tomto případě se předpokládají hodnoty pro nejvýše dosažitelné časové období a pro očekávané zabezpečení nahradí skutečnými hodnotami.

§ 42

Ohodnocení podle spravedlnosti

Jestliže bezprostřední ohodnocení ani odvozené ohodnocení nevedou k výsledku, který by odpovídal zásadě porozvodového vyrovnání, pak se hodnota stanoví po spravedlivém zvážení.

KAPITOLA 2

Zvláštní předpisy pro určité nositele pojištění

§ 43

Zvláštní předpisy pro důchodová práva ze zákonného důchodového pojištění

(1) Pro důchodová práva ze zákonného důchodového pojištění platí zásady bezprostředního ohodnocení.

(2) Pokud je důchodové právo postaveno na snižující se dávce podle § 19 odst. 2 č. 2, pak se podíl důchodových práv získaných v průběhu manželství určí pro nároky na vyrovnání po rozvodu podle poměru úhradových bodů (NDR) připadajících na dobu trvání manželství k celkovým úhradovým bodům (NDR).

(3) Zvláštní čekací doby se zohlední vzhledem ke zvýšení hodnoty pouze tehdy, když jsou již splněny k tomu požadované časy.

§ 44

Zvláštní předpisy pro důchodová práva z veřejnoprávního zaměstnaneckého poměru

(1) Pro důchodová práva

1. z úřednického pracovního poměru nebo veřejnoprávního služebního poměru a
2. z takového pracovního poměru, při kterém vzniká nárok na zabezpečení podle předpisů a zásad spolkového zákona o úřednicích,

se použijí zásady odvozeného ohodnocení.

(2) Pokud povinné osobě přísluší několik důchodových práv ve smyslu oddílu 1, pak se při výpočtu hodnoty veškerých důchodů plynoucích z aplikace předpisů o dočasném pozastavení vyjde z celkové doby služby započitatelné doba do penze, která připadá na dobu trvání manželství.

(3) Jestliže povinné osobě vedle důchodového práva ve smyslu oddílu 1 přísluší i další důchodová práva ze zabezpečovacího systému, na která se vztahují předpisy o dočasném pozastavení a započítání důchodu, pak se analogicky aplikuje oddíl 2. Přitom se pozastavované nebo započítávané částky zohlední pouze do té míry, v jaké bylo důchodové právo zohledněné podle věty 1 získáno během trvání manželství a jak se oprávněná osoba podílí na tomto důchodovém právu v rámci porozvodového vyrovnání práv.

(4) U důchodového práva z úřednického pracovního poměru s vypověditelnou smlouvou nebo ze služebního pracovního poměru vojáka na dobu určitou je určující hodnota, která by se získala při dodatečném pojištění v zákonném důchodovém pojištění.

§ 45

Zvláštní předpisy pro důchodová práva podle spolkového zákona o podnikových důchodech

(1) U důchodového práva ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech je určující hodnota důchodového práva jako důchodové částky podle § 2 téhož zákona nebo čistá současná hodnota podle §4 odst. 5. Přitom se má za to, že povinná osoba přestala být nejpozději ke konci manželství příslušníkem podniku.

(2) Hodnota podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství se stanovuje podle zásad bezprostředního ohodnocení. Pokud to není možné, musí se provést odvozené ohodnocení. Při něm se musí hodnota důchodového práva stanovená podle oddílu 1 vynásobit podílem, který se získá z podnikové příslušnosti během trvání manželství a z celkové podnikové příslušnosti až do konce trvání manželství.

(3) Oddíly 1 a 2 neplatí pro důchodové právo, které existuje u nositele doplňkového zabezpečení veřejné nebo církevní služby.

§ 46

Zvláštní předpisy pro důchodová práva ze soukromých pojištění

Pro ohodnocení důchodového práva ze smlouvy o soukromém pojištění se použijí ustanovení o odkupních hodnotách ze zákona o pojistných smlouvách. Náklady na storno se neodečítají.

KAPITOLA 3

Korespondující čistá současná hodnota jako pomocná veličina

§ 47

Výpočet korespondující čisté současné hodnoty

(1) Korespondující čistá současná hodnota je pomocná veličina pro důchodové právo, jehož vyrovnávaná hodnota se podle § 5 odst. 3 již neurčuje jako čistá současná hodnota.

(2) Korespondující čistá současná hodnota odpovídá částce, která by se opatřila na konci manželství, aby se u nositele pojištění povinné osoby pro ni vytvořilo důchodové právo ve výši vyrovnávané hodnoty.

(3) Pro důchodová práva ve smyslu § 44 odst. 1 se při určování čisté současné hodnoty analogicky aplikují základy pro výpočet ze zákonného důchodového pojištění.

(4) Pro důchodové právo ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech platí převodní hodnota podle § 4 odst. 5 spolkového zákona o podnikových důchodech jako korespondující čistá současná hodnota. Pro důchodové právo, které existuje u nositele doplňkového zabezpečení veřejné nebo církevní služby, se jako korespondující čistá současná hodnota stanoví aktuální hodnota ve smyslu oddílu 5.

(5) Pokud nelze určit korespondující čistou současnou hodnotu podle oddílů 2 až 4, pak je směrodatná aktuální hodnota stanovená podle principů pojistné matematiky.

(6) Při hodnotovém porovnání v případech uvedených v § 6 až § 8, § 18 odst. 1 a § 27 se nezohledňují pouze korespondující čisté současné hodnoty, nýbrž i další faktory důchodových práv, které ovlivňují zabezpečení.

ČÁST 3

Přechodné předpisy

§ 48

Všeobecný přechodný předpis

(1) V řízeních porozvodového vyrovnání práv zahájených před 1. září 2009 se i nadále postupuje podle dosud platného hmotného a procesního práva.

(2) Výjimku od oddílu 1, kdy se aplikuje hmotné a procesní právo platné od 1. září 2009, tvoří řízení, která

1. byla 1. září 2009 oddělena, odložena nebo pozastavena nebo
2. která se po 1. září 2009 oddělila, odložila nebo pozastavila.

(3) Na rozdíl od oddílu 1 se v řízení, ve kterých se v první instanci nerozhodlo do 31.08.2010, se od 1. září 2010 aplikuje hmotné a procesní právo platné od 1. září 2009.

§ 49

Přechodný předpis pro dopady porozvodového vyrovnání práv ve zvláštních případech

V řízeních podle § 4 až § 10 zákona o úpravě mimořádných okolností v porozvodovém vyrovnání práv, ve kterých došel návrh k nositeli pojištění před 1. září 2009, se i nadále aplikuje dosud platné právo.

§ 50

Opětovné zahájení pozastavených řízení dle spolkového překlenovacího zákona o porozvodovém vyrovnání práv

(1) Porozvodové vyrovnání práv odložené podle § 2 odst. 1 věty 2 spolkového překlenovacího zákona o porozvodovém vyrovnání práv se opět otevře

1. na návrh jednoho z manželů nebo nositele pojištění, pokud by se z nějakého důchodového práva spadajícího do porozvodového vyrovnání práv musely poskytovat dávky nebo se musely krátit;
2. z moci úřední nejpozději do 1. září 2014.

(2) Návrh podle oddílu 1 č.1 lze podat nejdříve šest měsíců před okamžikem, od kterého se na základě porozvodového vyrovnání práv musí poskytovat služby nebo se krátit.

§ 51

Přípustnost změny veřejnoprávního porozvodového vyrovnání práv

Rozhodnutí o veřejnoprávním porozvodovém vyrovnání práv podle legislativy, jež platila do 31. srpna 2009, pozmění soud na žádost při podstatné změně hodnot

- (1) tak, že důchodová práva zahrnutá do vyrovnání rozdělí podle § 9 až § 19.

(2) Hodnotová změna je podstatná, když jsou splněny podmínky § 225 odst. 2 a 3 zákona o řízení v rodinných záležitostech a záležitostech sporného soudnictví, přičemž postačuje, když se změnila vyrovnávaná hodnota pouze jednoho důchodového práva.

(3) Změna podle oddílu 1 je přípustná pouze tehdy, když se u důchodových práv profesních, podnikových a soukromých důchodových zabezpečení (§ 1587a odst. 3 nebo 4 BGB ve znění platném do 31. srpna 2009) podstatně liší hodnota podílu důchodových práv získaných v průběhu manželství, která se stanovila před přepočtem, od dynamizované a aktualizované hodnoty. Aktualizace se provede pomocí aktuálních důchodových hodnot zákonného důchodového pojištění. Hodnotový rozdíl podle věty 1 je podstatný, pokud činí minimálně 2 procenta měsíční referenční veličiny podle § 18 odst. 1 Čtvrté knihy zákoníku o sociálním zabezpečení, která byla směrodatná v okamžiku podání návrhu.

(4) Změna podle oddílu 3 je vyloučena, pokud lze pro důchodové právo po dílčím vyrovnání podle § 3b odst. 1 č. 1 zákona o úpravě mimořádných okolností ještě uplatnit nároky na vyrovnání po rozvodu dle § 20 až 26.

(5) Analogicky platí § 225 odst. 4 a 5 zákona o řízení v rodinných záležitostech a záležitostech sporného soudnictví.

§ 52

Provedení změny veřejnoprávního porozvodového vyrovnání práv

(1) Na provedení pozměňovacího řízení podle § 51 se aplikuje § 226 zákona o řízení v rodinných záležitostech a záležitostech sporného soudnictví.

(2) Nositel pojištění vypočítá v případech dle § 51 odst. 2 podíl důchodových práv získaných v průběhu manželství jako důchodovou částku.

(3) Částky pro vytvoření důchodových práv ve prospěch oprávněné osoby se vyplatí zpátky a přitom se provede zápočet s poskytnutými dávkami.

§ 53

Odhodnocení dílčího vyrovnání při nárocích na vyrovnání po rozvodu

Když se u nárocích na vyrovnání po rozvodu podle § 20 až § 26 započítává již provedené dílčí vyrovnání, pak se jeho hodnota určí pomocí aktuálních důchodových hodnot zákonného důchodového pojištění.

§ 54

Další aplikovatelné předpisy Prvního zákona k reformě manželského a rodinného práva a zákona o dalších opatřeních v oblasti porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění pro skutkové stavy před 1. červnem 1977

Článek 12 č. 3 věta 1, 4 a 5 Prvního zákona k reformě manželského a rodinného práva ze dne 14. června 1976 (spol. sb. I str. 1421), který se naposledy změnil článkem 142 zákona ze dne 19. dubna 2006 (spol. sb. I str. 866) a článkem 4 §4 zákona o dalších opatřeních na poli porozvodového vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění ze dne 8. prosince 1986 (spol. sb. I str. 2317), který se naposledy změnil článkem 143 zákona ze dne 19. dubna 2006 (spol. sb. I str. 866), se aplikují i nadále ve znění platném k 31. srpnu 2009.

Specifika právních předpisů porozvodového vyrovnání práv ohledně podnikového důchodového zabezpečení

Zákon o porozvodovém vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění, který nabyl účinnosti 1. září 2009, přináší podstatné změny v porozvodovém vyrovnání důchodových práv z podnikového důchodového zabezpečení.

Dopady se týkají jak zaměstnavatele, tak i profesní penzijní pojišťovny, resp. nositele pojištění.

Každé důchodové právo se v budoucnu bude dělit jinak, než jak bylo doposud obvyklé, kdy stanovy nositele pojištění zpravidla vylučovaly skutečné dělení. Dělením vznikají jakoby dva čekatelé a oprávněná osoba získává fiktivní status zaměstnance, který odešel z podniku.

V minulosti se naproti tomu zpravidla používala takzvaná „vyhláška o aktuální hodnotě porozvodových důchodových práv“, která byla právě u podnikového důchodového zabezpečení zčásti velmi nespravedlivá, resp. vedla k výsledkům, které byly vnímány jako nespravedlivé.

Potřeba jednat nyní spočívá především ve vytvoření správných struktur v zabezpečovacím systému nebo v dohledu nad tím, zda příslušný nositel pojištění vytváří správné struktury, aby bylo možné náležitě implementovat novou legislativu.

Další novinkou je, že se do porozvodového vyrovnání práv nyní zahrnují i důchodová práva z podnikového důchodového zabezpečení, jež vycházejí z jednorázového vyplacení celé sumy. V minulosti se do porozvodového vyrovnání práv zahrnovalo pouze vyplacení důchodu v dávkách, zatímco důchodová práva na jednorázové vyplacení se řešila v rámci majetkoprávního vyrovnání.

Dělení podléhá i podnikové důchodové zabezpečení v podobě důchodových pojištění, kapitálových životních pojištění, pojištění pro případ pracovní neschopnosti (bez ohledu na to, zda se jedná o samostatné nebo dodatečné pojištění k hlavnímu pojištění), pojištění pro snížené pracovní neschopnosti či nezpůsobilosti k výkonu služby. Dělení se nevztahuje na důchodová práva z podnikového důchodového zabezpečení, která pocházejí z pracovního poměru ukončeného ještě před uzavřením manželství.

Možnosti dělení v podnikovém důchodovém zabezpečení:

Nový zákon o porozvodovém vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění rozlišuje pouze tři alternativy vyrovnání: interní dělení, které představuje běžný případ, externí dělení a vyrovnání dle závazkového práva.

V případě podnikového důchodového zabezpečení je dělení práv na zabezpečení v podstatě úkolem nositele pojištění.

Pouze v případě příslibu penze, kterému se říká i přímý penzijní příslib zaměstnavatele nebo bezprostředního příslibu zabezpečení, je nositelem pojištění sám zaměstnavatel. V těchto případech odpovídá za dělení zaměstnavatel. Všechny ostatní způsoby provedení, jako jsou penzijní pokladny, podpůrné fondy (bez ohledu na to, zda jsou zajištěny nebo paušálně dotovány), životní pojištění zaměstnance hrazené zaměstnavatelem a penzijní fondy představují zprostředkované způsoby provedení. Oni sami jsou nositeli pojištění a odpovídají za dělení a pravidla pro dělení.

a) Interní dělení

Jádrem reformy porozvodového vyrovnání práv je bezpochyby zavedení interního dělení práv na zabezpečení jako běžného, resp. normálního postupu. Oprávněná osoba dostane vlastní nárok, který bude mít stejné podmínky a stejný profil šancí a rizik jako původní čekatel a současná osoba s povinností tento nárok poskytnout. Nositelé pojištění mají jistou volnost v určování přesných podmínek této formy dělení, neboť zákon předepisuje pouze krajní meze. Tato volnost je nezbytná zejména proto, že každý zabezpečovací systém má své specifické zvláštnosti a měl by hledat optimální řešení. Pouze v případech, kdy nositel pojištění způsob dělení neupravuje, a tedy nevyužívá zmíněnou volnost, aplikují se ustanovení § 11 odst. 2 VersAusgIG.

Skutečné dělení se provádí vždy v aktuálním zabezpečovacím systému. Nositel pojištění zpravidla vydá takzvaná „Pravidla dělení“, ve kterých stanoví, podle jakých zásad se dělení bude provádět. Kvůli komplexnosti podnikového důchodového zabezpečení a základního oddělení příslibu na straně jedné a zajišťoven na straně druhé, kvůli různým druhům příslibů a dalším specifikám v rámci podnikového důchodového zabezpečení neexistuje většinou jen jedna možnost dělení, ale zpravidla hned několik.

V tom také spočívá specifická problematika podnikového důchodového zabezpečení. Vždy existuje jiná možnost, jak lze provést dělení. Příslib na straně jedné, zajistné pojištění na straně druhé vymezují jistý prostor, který nabízí možnosti, že jak povinná osoba, tak i oprávněná osoba či dokonce nositel pojištění se u zvláště nákladných dělení v rámci soudního procesu budou cítit znevýhodněny a že vždy druzí napadnou třetího účastníka řízení.

Ve výsledku je rovněž rozhodující, jakou možnost dělení má příslušný partner poskytující zajistné. Pojišťovna i zde připraví úpravy, jak lze provádět dělení zajistného (např. u zajistného podpůrného fondu).

Následky po skutečném dělení jsou pro oprávněnou osobu takové, že získává fiktivní právní pozici zaměstnance, který opustil podnik. V plném rozsahu tak podléhá ustanovením spolkového zákona o podnikových důchodech. Jinak než tomu bylo doposud, sdílí oprávněná osoba šance a rizika zabezpečovacího systému. Již se nestanovuje hodnota k určitému rozhodnému dni, ve kterém šance a rizika (často to zpravidla byla rizika pro povinnou osobu) šla na povinnou osobu, nýbrž v budoucnu je stejným dílem nese oprávněná i povinná osoba.

V minulosti se často stávalo, že příslib se vypočítal podle hodnoty podílu „m/n“ a ta se pak použila v dělení (hodnota podílu m/n je výsledkem skutečné služební doby v poměru k možné služební době a násobí se příslibeným plněním). Zda povinná osoba byla vůbec schopna zabezpečení dále platit nebo zda za tím stojící zajistné pojištění mělo hodnotu pouze 0 € nebo pojistně-matematickou hodnotu podílu m/n, přitom nehrálo roli a vše probíhalo na vrub povinné osoby.

I další výhody podnikového důchodového zabezpečení zůstávají u práva na důchodové právo oprávněné osoby beze změny zachovány.

Podle § 16 BetrAVG se rovněž upraví plnění. Přísliby jsou dále pojištěny u svazu penzijních pojišťoven a jsou ze zákona chráněny pro případ insolvence zaměstnavatele. Pokud to způsob provedení připouští (životní pojištění zaměstnance hrazené zaměstnavatelem, penzijní fond, penzijní pokladna), pak oprávněná osoba má právo na přenosnost nároku a svůj nárok, resp. kapitál na výplatu pojistných plnění může převést k nové profesní penzijní pojišťovně. Přitom je třeba dát pozor na to, že zpravidla dochází ke zhoršení účetních úroků a dalších základních dat. U podílu oprávněné osoby se ale uplatní i další ustanovení a předpisy podnikového důchodového zabezpečení (např. zákazy odstupného).

Náklady nositele pojištění vzniklé dělením a průběžným vedením účtů hradí obě osoby (oprávněná i povinná).

b) Externí dělení

Externí dělení představuje výjimku a i v budoucnu by se mělo používat pouze ve výjimečných případech.

To je například situace, když s externím dělením souhlasí oprávněný manžel/manželka. V praxi se tento způsob dělení u podnikového důchodového zabezpečení nevyskytuje, měl by však být možný v konkrétních případech, a to pouze u zákonného důchodového pojištění.

U zvláštního případu externího dělení se vytváří nové důchodové právo u jiného nositele pojištění, než je nositel pojištění povinné osoby. Podle systému nové legislativy k porozvodovému vyrovnání práv se jedná o výjimečný případ, který by měl přicházet v potaz pouze tehdy, když se nositelé pojištění oprávněné osoby i povinné osoby na tom dohodnou. Na základě tohoto předpokladu lze dohodnout odpovídající smluvní úpravu.

V praxi se většinou jedná o drobné případy. Praktický - byť jen nepatrný - význam v podnikovém důchodovém zabezpečení by externí skutečné dělení mohlo získat pouze v některých výjimečných případech. U nepatrných důchodů, na které se vztahuje povinnost vyrovnání, je externí dělení možné například i tehdy, když o to zažádá nositel pojištění povinné osoby. Příslušná ustanovení jsou uvedena v SGB IV. Podle § 18 SGB IV se v roce 2009 nesměla u důchodů překročit hodnota 50,40 €, resp. u kapitálu hodnota 6 048, €.

c) Vyrovnání dle závazkového práva

Vyrovnání dle závazkového práva hraje svoji roli tehdy, když právo na podnikové zabezpečení může v okamžiku ukončení manželství ještě propadnout ve smyslu spolkového zákona o podnikových důchodech.

U příslibů financovaných zaměstnavatelem se jedná o období pěti let od začátku příslibu. Důchodová zabezpečení financovaná zaměstnancem nemohou propadnout již od svého počátku. V případech, ve kterých se objevují nároky, jež mohou propadnout, se v rámci porozvodového vyrovnání práv nesmí toto „důchodové právo s možností propadnutí“ použít. Pokud však povinná osoba začne toto důchodové právo čerpat, a sice později, když už toto právo nemůže propadnout, může oprávněná osoba požádat o vyrovnávanou hodnotu jako o vyrovnávací důchod dle závazkového práva - po odečtení příspěvků na sociální pojištění, které na to připadly. V tomto ohledu nejsou pro tyto případy týkající se výpočtu vyrovnávacího důchodu dle závazkového práva žádné větší odchylky oproti dosud platné legislativě.

Zaměstnavatel by měl vyhotovit pravidla dělení, podle kterých by se postupovalo při každém rozvodovém řízení. Tím by na jedné straně vznikla jednotná podniková praxe a na straně druhé by se zabránilo porušování pracovněprávní zásady rovného zacházení.

Usnadnění díky nové legislativě

V rámci podnikového důchodového zabezpečení přináší nový zákon o porozvodovém vyrovnání práv i ulehčení a zjednodušení.

Existují čtyři konstelace případu, za který není vyrovnání nutné:

- ▶ U manželství trvajících kratší dobu než tři roky (§ 3 odst. 3 VersAusgIG) se porozvodové vyrovnání práv provádí nyní pouze tehdy, když o to zažádá jeden z manželů. Povinné porozvodové vyrovnání práv, které bylo dosud součástí každého rozvodového řízení, se nyní již neprovádí.
- ▶ Další ulehčení přináší možnost porozvodového vyrovnání práv vyloučit na základě zvláštní dohody. To může mít samozřejmě dopad i na podnikové důchodové zabezpečení (§ 6 odst. 1 VersAusgIG).
- ▶ Porozvodové vyrovnání práv se rovněž neprovádí tehdy, když rozdíl mezi důchodovými právy jednoho z manželů a důchodovými právy druhého je nepatrný.
- ▶ Další a poslední možností, při které není vyrovnání potřeba, je, když se v příslušném zabezpečovacím systému jedná pouze o nepatrné vyrovnávané hodnoty.

O nepatrné hodnotě se mluví tehdy, když rozdíl nedosáhne u důchodu 1 % resp. u kapitálového příslibu 120 % referenční veličiny podle § 18 odst. 1 SGB IV. V roce 2009 tomu odpovídaly tyto částky: 25,20 € u důchodu a 3 024,00 € u kapitálu.

Úkoly zaměstnavatele a personálních oddělení

Aby bylo možné určit úkoly zaměstnavatelů a personálních oddělení, je třeba rozlišit, zda způsob provedení má podobu přímého penzijního příslibu zaměstnavatele, u kterého

- ▶ je nositelem pojištění sám zaměstnavatel nebo si zaměstnavatel zřídil vlastní podnikové zabezpečovací zařízení jako např. podnikový podpůrný fond
- ▶ nebo koncernový podpůrný fond (bez ohledu na to, zda je paušálně dotovaný nebo je zajištěn) nebo
- ▶ zda se jedná o zabezpečovací systém, jako je například životní pojištění zaměstnance hrazené zaměstnavatelem, penzijní fond, penzijní pokladna nebo podpůrný fond, který přesahuje rámec podniku a není tak k dispozici pouze tomuto podniku, nýbrž je využíván dalšími podniky.

V případech, ve kterých se jedná o zprostředkovaná zabezpečovací zařízení, která neinicíoval ani nezřizoval zaměstnavatel, nejsou zaměstnavatelé ani personální oddělení součástí porozvodového vyrovnání práv. Účastníky řízení jsou pouze povinná osoba, její oprávněný manžel, resp. manželka a nositel pojištění. Tito tři jsou stranami řízení, přičemž nositel pojištění je nyní více zapojen do řízení, než tomu bylo doposud.

V těchto případech tak personální oddělení ani sám zaměstnavatel nemají s řízením žádné starosti.

V praxi se soud písmeně obrací pouze na manžele, aby sdělili své nároky na zabezpečení. Každé právo na zabezpečení každého z manželů spadá do interního skutečného dělení. Poté, co manželé vyjmenují soudu různá práva na zabezpečení, obrátí se soud písmeně na nositele pojištění a požádá ho o příslušné informace a návrhy na dělení, resp. ho vyzve, aby předložil příslušné podklady a výpočty. Mnohem více než v minulosti, kdy se pozornost věnovala v podstatě pouze příslibu zaměstnavatele, se nyní do vyrovnávacího řízení zahrnují nároky, zajistné a celá profesní penzijní pojišťovna.

Na personální oddělení tak přitom připadá jen minimální nebo žádná práce.

Jinak to ale vypadá v případech, kdy je nositelem pojištění sám zaměstnavatel nebo pokud má vlastní podnikové zabezpečovací zařízení (např. podpůrný fond).

V případě, že zaměstnavatel poskytuje svým zaměstnancům přímý penzijní příslib zaměstnavatele nebo má vlastní podnikový podpůrný fond pro jejich zabezpečení, bylo by smysluplné vyhotovit pravidla dělení, která by na základě jednotné úpravy předepisovala způsob dělení pro porozvodové vyrovnání práv.

Výtahy z oponentských posudků

Ing. Jan Mertl, Ph.D.

Za zvolené země byla provedena poměrně hluboká sonda do právní a ekonomické reality úpravy důchodových nároků v souvislosti s rodinným stavem pojištěnců a jeho změnami. Závěry jsou věcně opodstatněné.

Monografie je využitelná jako dílčí podklad pro rozhodování v oblasti rodinné politiky.

Další významnější kritéria v rámci dané monografie neuplatňují. Obecně by bylo účelné se zabývat v rámci rodinné politiky podporou stability rodin, kdy v současné době v českém sociálním systému a právním řádu téměř neexistují reálné brzdy rozpadu manželství, což podporuje možnost snadného vystoupení ze svazků pro zájemce a vede to ke snížení významu institutu společného soužití a rodiny. Jakkoli samozřejmě není účelné udržovat rodinný status quo za každou cenu, naprostá volnost ve smyslu nepředvídatelnosti a akcentace práva jednotlivce na úkor významu soužití má rovněž negativní důsledky.

RNDr. Jiří Schlanger

Popis důchodových systémů a s tím souvisejících důchodových práv zejména v Německu, ale i ve Švýcarsku je popsán velmi detailně, což je předpokladem pro uplatnění srovnání uvedených variant. Obdobně je s pečlivostí přistupováno k vyhodnocení statistických dat za ČR.

Monografie narazila na dva zásadní problémy. Existenci redukčních pásem (nelineární průběh výměry důchodů) a nedostatek dat o délce trvání nesezdaných soužití, která tvoří již cca 1/4 všech vztahů.

Monografie poskytuje velmi významné argumenty k uplatnění sdílení vyměřovacích základů ve prospěch nízkopříjmových partnerů. Zároveň argumentuje uplatnitelností v českém právním prostředí (po roce 2030) včetně makroekonomických dopadů - zvýšených nároků na důchodový systém v důsledku vyššího věku dožití žen, které při sdílení profitují v poměru cca 5:1 vůči mužům v důsledku jejich nižších příjmů.

Koncept sdílení důchodových práv představuje oproti institutu vdovských a vdoveckých důchodů, tedy důchodů pozůstalostních, alternativní způsob, jak zohlednit partnerské soužití při zajištění na stáří. Tento koncept je společensky snadněji akceptovatelný při případném zohlednění mimomanželských forem soužití než pokrytí rizik spojených se ztrátou partnera v rámci institutu vdovských a vdoveckých důchodů. Zároveň může přispět ke snížení míry genderové nerovnosti ve výši starobních důchodů. Ze všech těchto hledisek je výsledek monografie využitelný pro práci sekce 7 MPSV a Odborné komise pro důchodovou reformu.